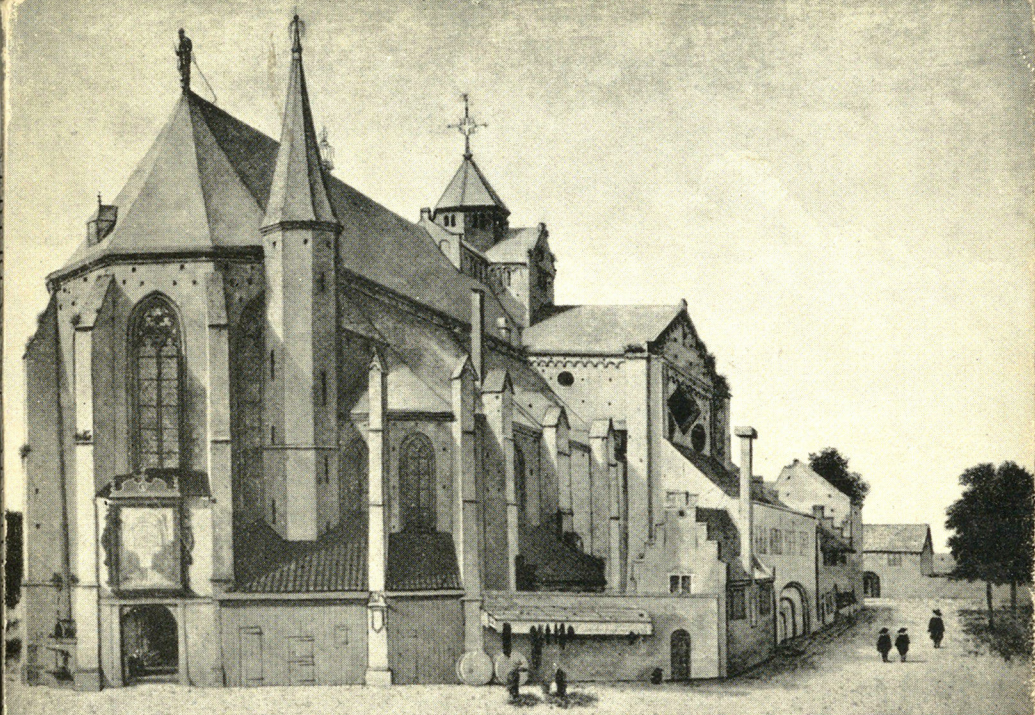

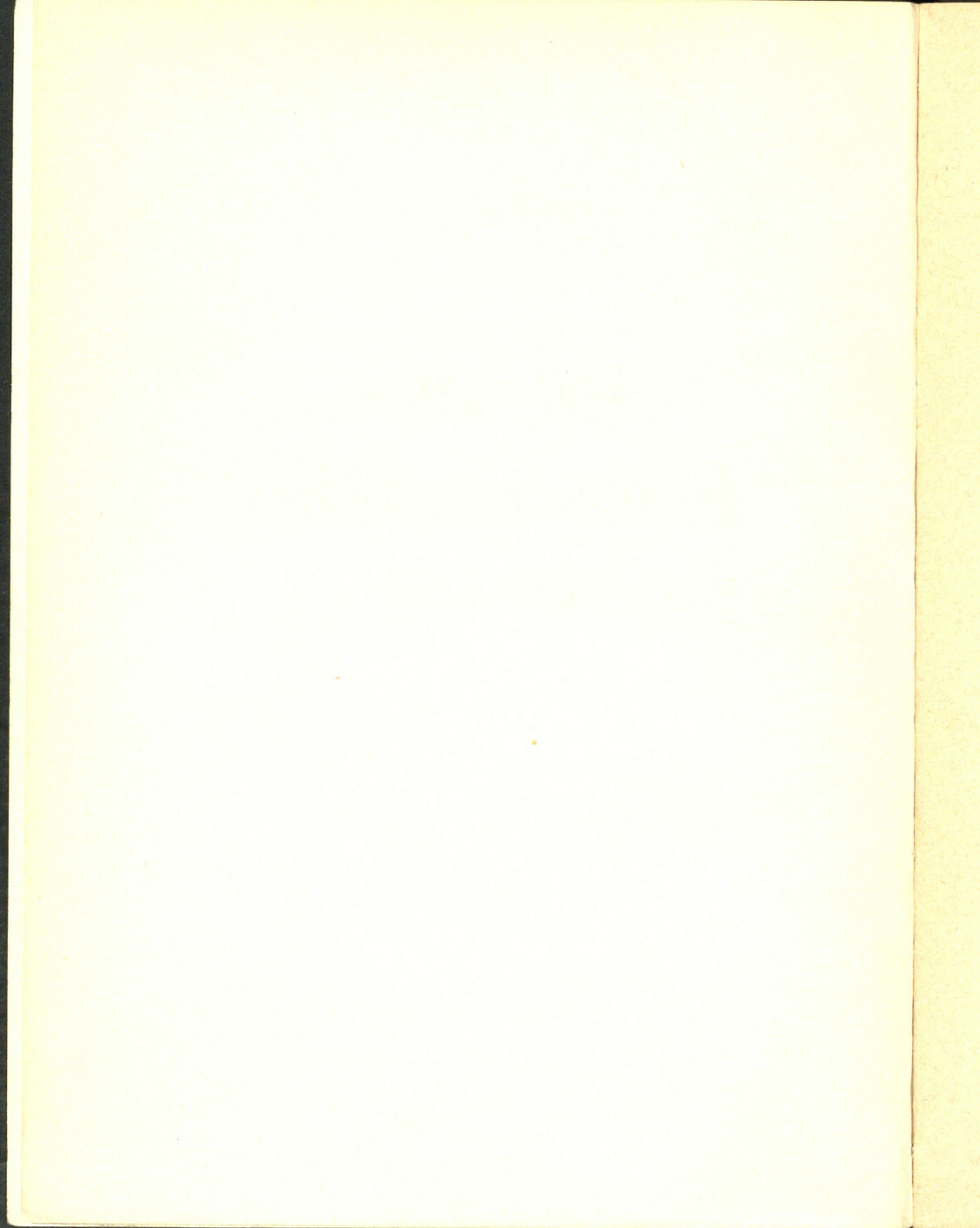

Nederlandse
Architectuurschilders
1600-1900

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

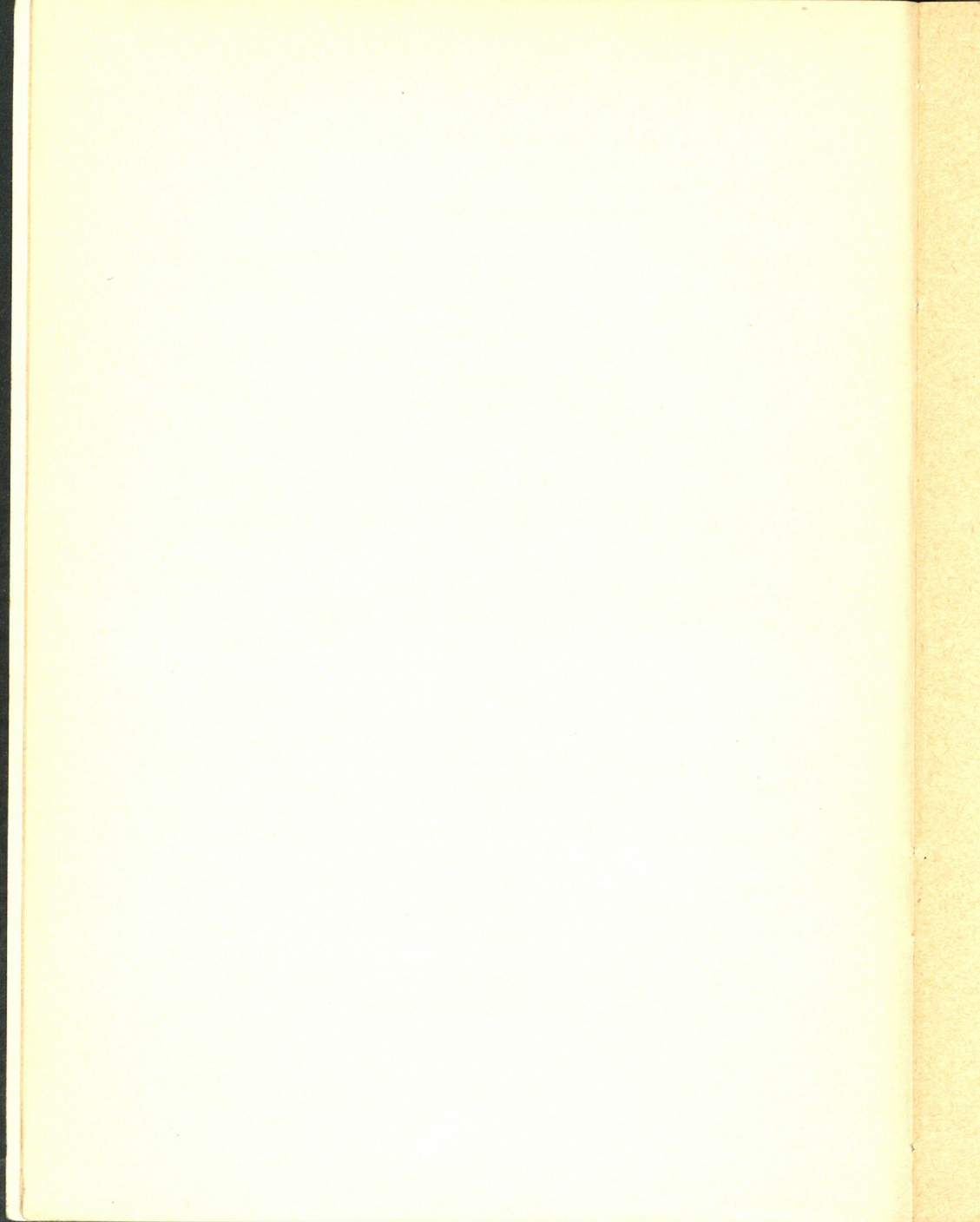
28 JUNI - 28 SEPTEMBER 1953

CATALOGUS

**Nederlandse
Architectuurschilders
1600-1900**

C E N T R A A L M U S E U M U T R E C H T

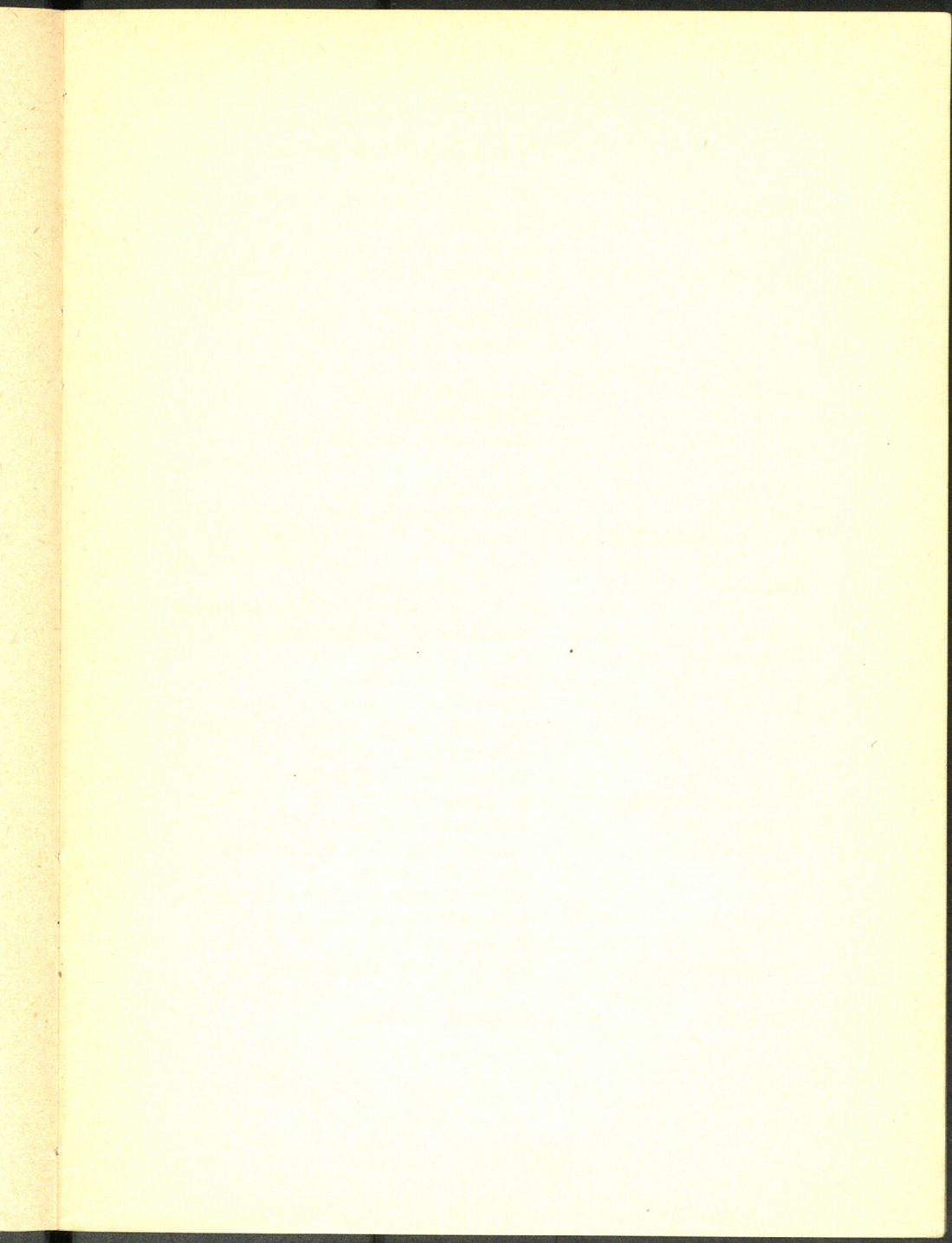
LIJST VAN BRUIKLEENGEVERS

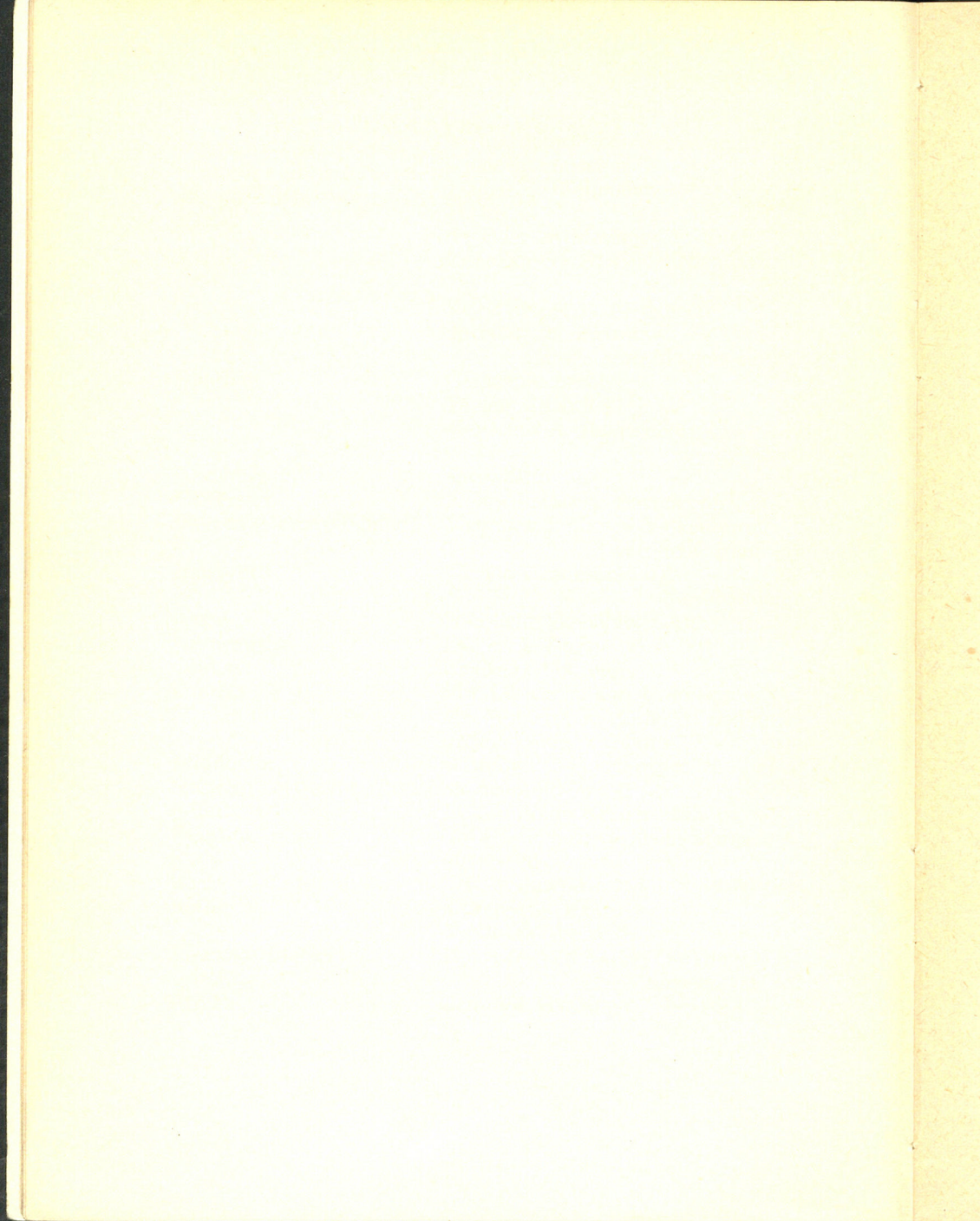
H.M. de Koningin

H.K.H. Prinses Wilhelmina der Nederlanden

Aerdenhout	Mevrouw A. M. Nienhuys-Versteegh
Alkmaar	Stedelijk Museum
Almelo	H. E. ten Cate
Amsterdam	's Rijksmuseum
	's Rijksprentenkabinet
	Gemeente Musea
	Kunsthandel P. de Boer
	B. de Geus van den Heuvel
	Bernard Houthakker
	Kunsthandel W. Paech
Bergen	Mr. M. J. S.
Brunswijk	Herzog Anton Ulrich Museum
Brussel	Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique
Burloes Royston (Herts.)	Sir Cecil Newman Bt.
Chesham (Bucks.)	Sir Bruce Ingram O.B.E., M.C.
Delft	Stedelijk Museum „Het Prinsenhof”
Dordrecht	Dordrechts Museum
	Gemeente-Archief
Dorking (Surrey)	The National Trust
Edinburgh	The National Gallery of Scotland
Englefield Green (Surrey)	Frans Jurgens
Enschede	Rijksmuseum Twenthe
Epping (Essex)	Lewis S. Fry M.D.
Fareham (Hunts.)	Mrs. E. S. Borthwick-Norton
Freiburg i. Br.	Augustiner-Museum
Glasgow	Glasgow Art Gallery
Goor (Overijssel)	Dr. D. Hannema
's Gravenhage	Koninklijk Kabinet van Schilderijen „Mauritshuis”
	Dienst voor 's Rijks verspreide Kunstvoorwerpen.

	's Rijksdienst voor de Monumenten- Gemeentemuseum zorg Dr. H. P. Bremmer H. Katz de Heer en Mevrouw F. Lugt Kunsthandel G. J. Nieuwenhuizen Segaar
	Kunsthandel P. A. Scheep de Heer en Mevrouw F. H. A. A. Wagner-de Wit Gemeente-Archief Teylers Stichting Mevrouw A. Roodenburg- van der Endt
Haarlem	
Hamburg	Kunsthalle
Hilversum	P. van Leeuwen Boomkamp
Huizen (Noord-Holland)	Mevrouw J. C. van Valkenburg- van Schaardenburg
Innsbruck	Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum
Kassel	Staatliche Gemäldegalerie
Leeuwarden	Dr. A. A. Eecen
Leiden	Leidsche Volkshuis
Londen	The Misses R. and J. Alexander Mr. and Mrs. E. Assheton Bennett Arthur Tooth and Sons Bestuur der Godshuizen Sir Edmund Bacon Bt. Rijksmuseum Kröller-Müller Galleria Nazionale della Sicilia Musée du Louvre. N.U. l'Architetto Andrea Busiri Vici Museum Boymans W. van der Vorm Sr. The John and Mable Ringling Museum of Art
Middelburg	
Norwich (Norfolk)	
Otterlo	
Palermo	
Parijs	
Rome	
Rotterdam	
Sarasota (Florida)	
Utrecht	Centraal Museum

Gemeente-Archief
Diaconie der Hervormde Gemeente
Dr. H. van der Vuurst de Vries
Kunsthistorisches Museum Gemälde-
galerie

Wenen

Amerika, Engeland,
Nederland en
Zwitserland

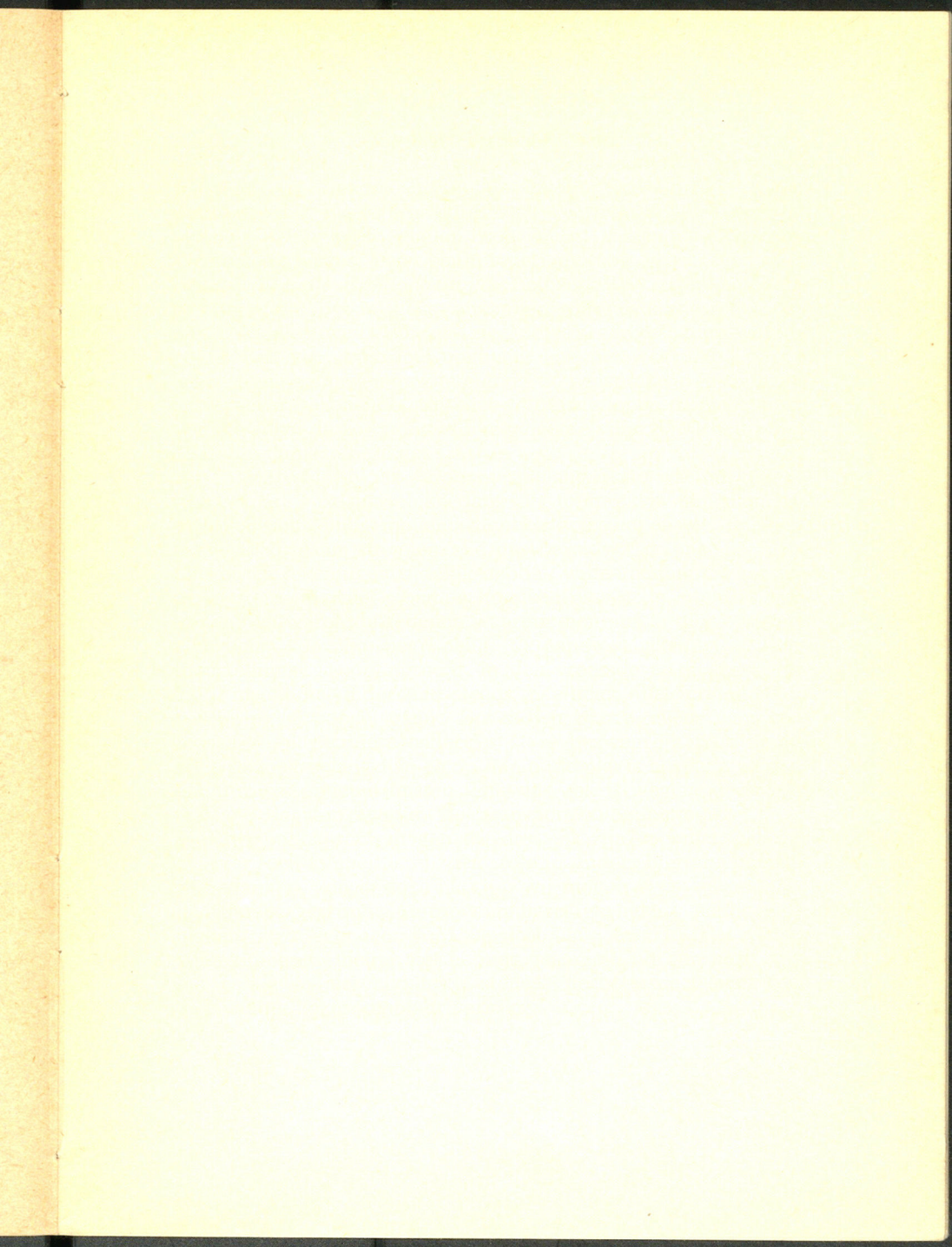
Particuliere collecties

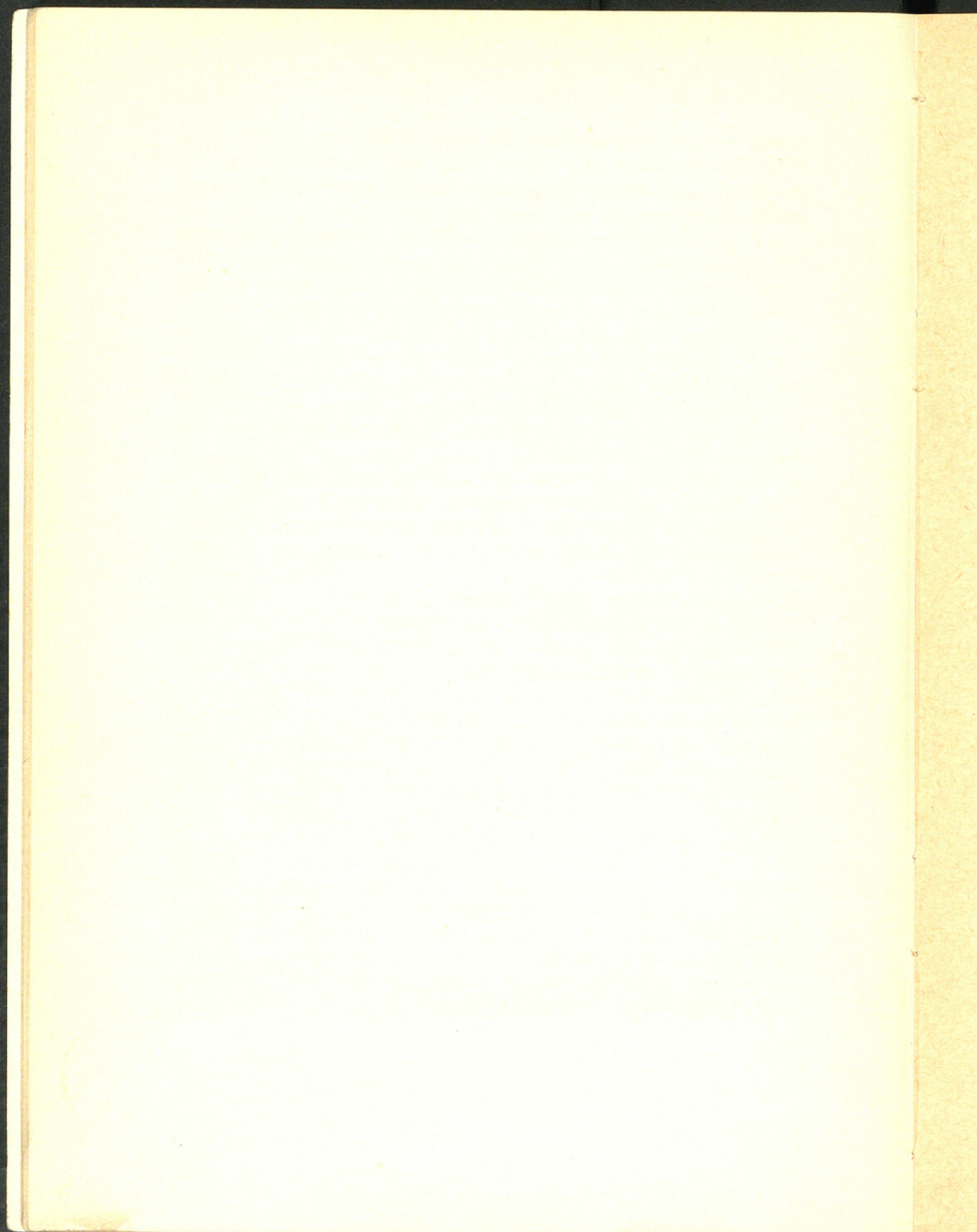
VOORWOORD

Waar, voor de Nederlandse kunstenaar, schilder, beeldhouwer of architect zeker al van nature, maar niet weinig versterkt door jarenlange traditie, in de eerste plaats het schilderachtige motief geldt, waar wij dus onze hele omgeving eeuwenlang geleerd hebben te zien met de ogen van de inheemse schilder, mogen wij ons ook wel eens rekenschap geven hoe onze schilders zelf in de loop der tijden de bouwkunst van hun eigen land hebben bekeken. Het is er ons hier dus niet om te doen geweest de geduldige illustratoren aan te wijzen die zo nauwkeurig hebben afgebeeld hoe en waar bepaalde architectonische scheppingen in ons land te vinden waren. Dat apart specialisme van de z.g. topographen, die al wat zij zagen zo precies mogelijk opnamen en daarbij de gebouwen zo constructief mogelijk hebben bekeken, heeft ons in dit geval niet aangetrokken, hoeveel voortreffelijks er ook onder dit grote oeuvre van graveurs, etsers, tekenaars en schilders tot in de eerste helft der 19e eeuw toe mogen schuilen.

Wij hebben slechts de eenvoudige vraag willen stellen: hoe hebben onze beste schilders de werken der bouwkunst uit hun eigen milieu bekeken? D.w.z.: wat hebben zij erin willen zien? Wat hebben zij, zonder er zich rekenschap van te geven, uitgekozen als hun speciale onderwerp? Men kan immers architectuur zo heel verschillend opvatten; als aanschouwelijk mechanisch of statisch experiment op zichzelf, maar ook om haar toevallige werking in het landschap, of zelfs als een zuiver bouwkundig vizioen, als architectonische droom. Enkele van de bekende buitenlanders op dit gebied: Claude Lorrain, Piranesi, de groep van theaterdecorateurs in de trant van de Bibienas, hebben er dat laatste in aanschouwd.

Onze Nederlandse schilders hebben voor het grootste deel de andere weg gekozen. Al van de 15de eeuw af kunnen wij hele stadsgezichten, kijkjes op pleinen en in straten zowel als goed geobserveerde interieurs van kerken, zeldzamer van profane gebouwen aanwijzen, die zo realistisch zijn gezien, als ging het om een stevig doorwerkt stillevens, dat dan bovendien al dadelijk zo zeer

alleen om de werking van het licht is geschilderd, zoals de Nederlander ook in die dagen reeds zijn omgeving zag. Zo ontstond hier een echt schilderen door specialisten van de realistisch opgevatte bouwkunst.

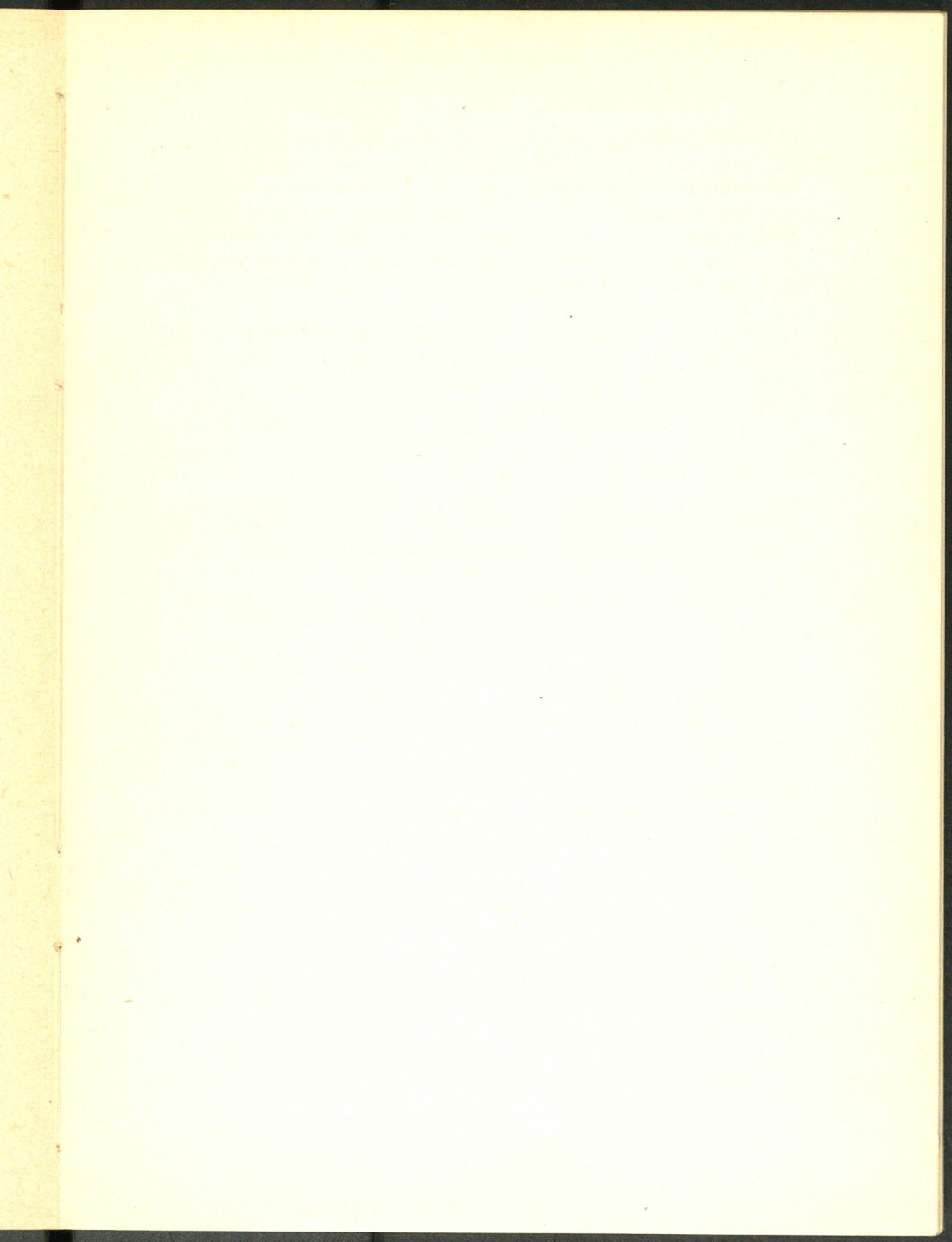
Nu heeft reeds jaren geleden Prof. Dr H. Jantzen als pionier op dit gebied voor het eerst een uitvoerige studie geschreven (*Das Niederländische Architekturbild*, Leipzig 1910) over het zelfstandig verloop van deze bijzondere ontwikkeling sedert de late Middeleeuwen. Wij zijn zo gelukkig geweest dien wegbe-reider ook voor ons doel nogmaals aan het woord te kunnen laten en wij behoeven op zijn betoog, zo welsprekend in Jantzens korte, scherptekenende stijl, niet vooruit te lopen. Hier betaamt het ons enkel de zo bereidwillige geleerde voor zijn arbeid onze oprechte dank te betuigen.

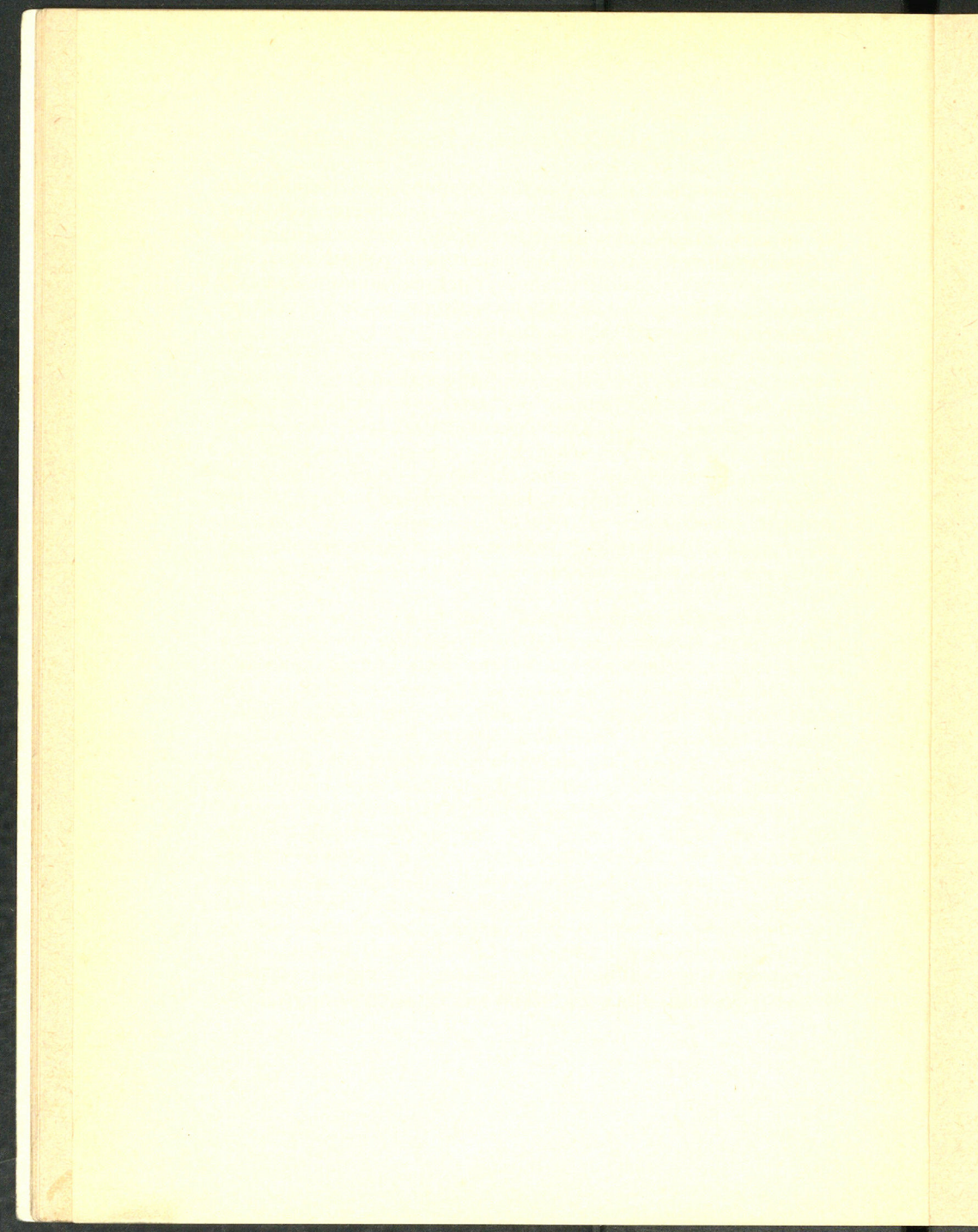
En dat is tenslotte ook verder het belangrijkste wat mij hier te doen staat: onze hartelijke dank uit te spreken aan allen die deze tentoonstelling mogelijk hebben gemaakt en wel in aller-eerste plaats aan de velen, die ons bereidwillig hun panelen, doeken en tekeningen tijdelijk hebben willen afstaan. Waar wij de toestemming niet mochten bereiken bleven de intenties welwillend en waren de redenen waarom men ons in dit geval niet van dienst kon zijn, begrijpelijk; de aaneenschakeling van tentoonstellingen georganiseerd in den vreemde en in het eigen land, maakt het inderdaad steeds moeilijker alle verlangens in vervulling te doen gaan. Bovendien is het tevens voor vele musea en particuliere collecties al te bezwaarlijk juist in het volle seizoen belangrijke en op hun oude plaats bekende werken langdurig te moeten missen. Dikwijls ook is wegens de fragile toestand der kunstwerken het transport onverantwoord.

Des te dankbaarder mogen wij dan ook zijn voor het vele dat wij hier toch kunnen laten zien. Alle inzenders hier afzonderlijk te bedanken, zou ondoenlijk zijn, wij mogen evenwel op deze plaats niet verzuimen onze dankbare gevoelens kenbaar te maken m.n. tegenover H.M. de Koningin en H.K.H. Prinses Wilhelmina, die beide niet hebben gearzeld uit hun bezit juist die werken ter beschikking te stellen, die het aspect onzer tentoonstelling zozeer hebben verrijkt.

Dat vele buitenlandse musea en particulieren ons spontaan hun kostbaar bezit hebben willen afstaan, stemt ons tot grote erkentelijkheid. Wij zouden hier in het bijzonder de fraaie Engelse inzending willen vermelden, die men ons in bruikleen heeft willen geven, niettegenstaande het drukke bezoek dat Engeland zelf deze zomer verwachten kan in verband met het jaar van de kroning van H.M. Koningin Elizabeth II.

M. ELISABETH HOUTZAGER.

HET NEDERLANDSE ARCHITECTUURSTUK

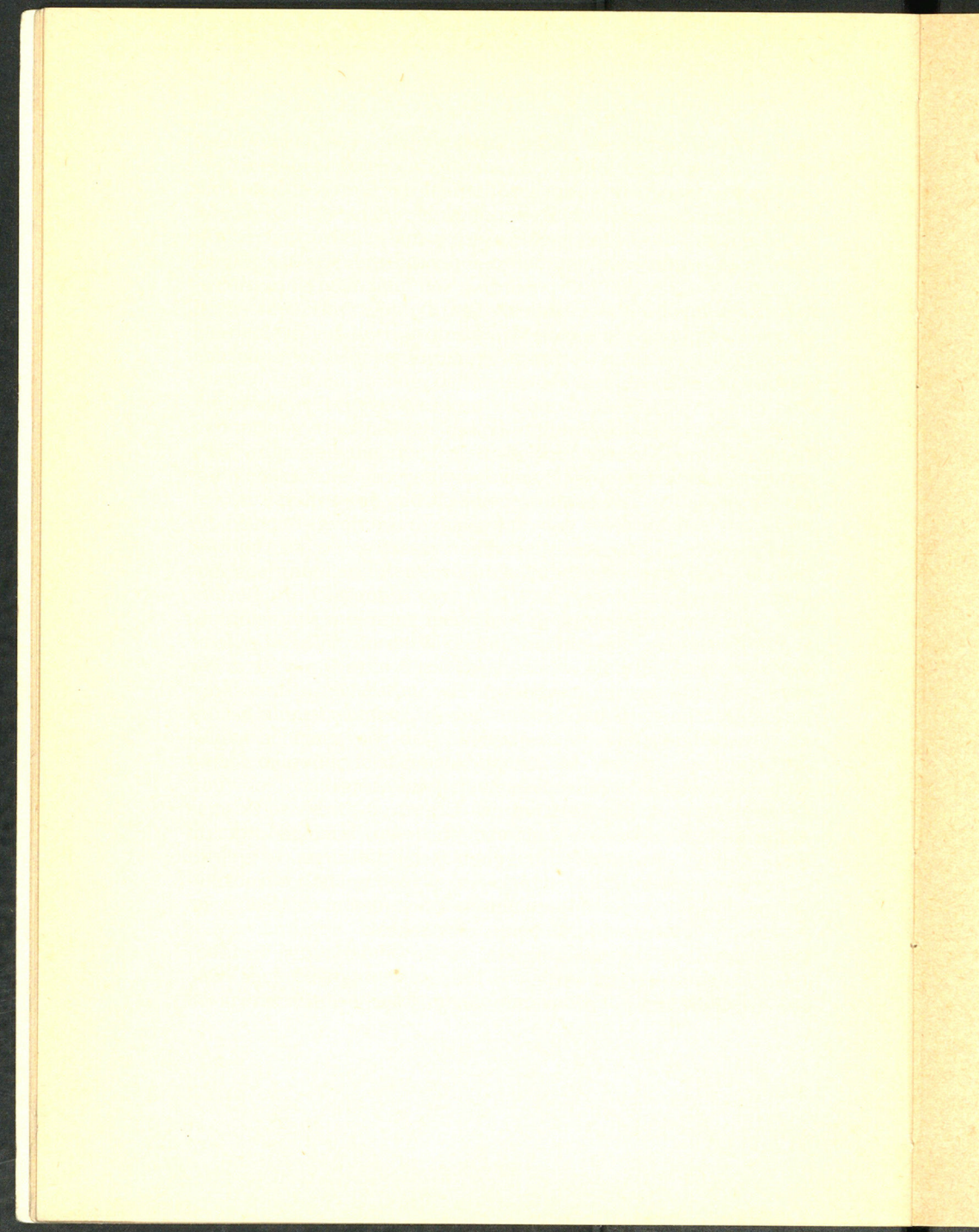
Het architectuurstuk is eerst door de Nederlandse schilderkunst als zelfstandig genre ontwikkeld, en plaatst de beschouwer voor een opmerkelijke rijkdom aan motieven. Het omvat voornamelijk voorstellingen van het inwendige van kerken. Echter vallen ook profane gebouwen, paleizen, straatgezichten binnen het bereik dezer schilderkunst, die niet slechts artistiek, doch ook cultuurhistorisch en topografisch van betekenis blijkt te zijn. Schilderijen en tekeningen bijvoorbeeld van een Pieter Saenredam waarderen wij, behalve om hun zuiver schilderachtige waarde, tevens als bron voor de geschiedvorser der bouwkunst. Bij andere schilders van het kerkinterieur, vooral in de 17de eeuw, verkrijgen wij buiten het artistiek beleven om, tevens inzicht in de toenmalige inrichting der bedehuizen, in de geaardheid van de eredienst, alsook in de zondagskleding der burgerij. En de straatgezichten geven ons niet alleen een indruk van 's kunste-naars gave de schilderachtig treffendste partijen te kiezen, maar tonen ook het uiterlijk der woonhuizen en het straatleven van elke dag, zoals het „destijds” moet zijn geweest.

Het Nederlandse architectuurstuk, dat in de 17de eeuw zijn hoogste bloei beleeft, is in de loop der eeuwen meermalen van onderwerp en uitbeeldingswijze veranderd. Het duidelijkst is deze wisseling wel stap voor stap te volgen in het kerkstuk. De uitbeelding van het kerkinterieur kent de Nederlandse schilderkunst al sedert de tijd der gebroeders van Eyck, maar dan nog enkel in het altaarstuk als een bij de heilige personen behorende omgeving. Dit gaat door tot in het begin der 16de eeuw, maar als JAN GOSSAERT VAN MABUSE met dergelijke vormen omgaat, krijgen zij toch een volkomen vrij-fantastisch karakter (de Madonna uit Palermo), totdat hij later juist gaat behoren tot de eerste meer nauwkeurige tekenaars van de klassieke onderdelen, die echter altijd weer met gothische vormen kunnen worden afgewisseld. Als zelfstandig genre komt het weergeven van de binnenruimte der kerken eerst voor bij HENDRICK VAN STEENWIJCK DE OUDE, die tegen het einde der 16de eeuw te Antwerpen heeft gewerkt. Deze zowel als zijn zoon, verder de leden der familie

NEEFFS tonen een tamelijk eender blijvende opvatting in de uitbeelding van het inwendige ener kerk. Het betreft bijna steeds het inheemse type van laatgothische kerken als wij door de hoofdbeuk heen kijken, gewoonlijk geschilderd in tamelijk klein formaat en met de nadruk op de perspectivische tekening, het geheel vaak verlevendigd door verlichting met kunstlicht en door de stoffering met figuren.

Op het beperkter gebied der Hollandse steden kennen wij pas voorbeelden uit de tijd omstreeks 1600. Niettemin geeft de op zichzelf staande tekening van AERTGEN VAN LEYDEN (omstreeks 1540/50) een aanwijzing, dat stellig ook hier de 16de eeuw reeds schilders heeft opgeleverd, die voorstellingen van verzonnen architectuur (perspectiefstukken) schilderden. Omstreeks 1600 en de daarop volgende eerste decennia heeft het uitbeelden van geheel volgens eigen ingeving gegroepeerde kerkruimten de overhand, getuigend van een welbehagen in perspectivisch en boeiend „verkort”, zoals wij dat bij HENDRICK AERTS en BARTHOLOMEUS VAN BASSEN aantreffen. Een goed voorbeeld hiervoor geeft het kerkinterieur van laatstgenoemde uit het jaar 1645 (Museum te Glasgow).

Middelertwijl had juist toen het architectuurstuk reeds een nieuwe fase in zijn ontwikkeling bereikt. Dat geschiedde door het werk van PIETER SAENREDAM, die te Haarlem en te Utrecht werkzaam is geweest en wiens optreden wij van 1628 af nauwkeurig kunnen volgen. In zijn kerkinterieurs liet hij het gebruikelijke schema voor de opbouw van de kerkruimte varen en bracht daarvoor iets geheel nieuws: de onvoorwaardelijke getrouwheid waarmede hij zich aan het voorbeeld hield. Men kan hem als de eerste portrettist van het Hollands kerkinterieur betitelen. Niemand overtreft hem in de nauwkeurigheid zijner studiën, waarvan talrijke tekeningen bewaard zijn gebleven, die hij voor het merendeel in de kerken van Haarlem of Utrecht maakte, vaak met preciese vermelding van het uur waarop hij ze vervaardigde. De waarde zijner architectuurstukken berust echter niet uitsluitend op dit zakelijk nauwgezette weergeven, doch Saenredam toont tegelijk een bijzondere gevoeligheid voor de geest van de bouwtrant die hij schildert, of het nu gaat om

de reeds zolang tot het verleden behorende vormen der vroeg-middeleeuwse architectuur, dan wel om de gelede pijlers en gewelven van de gothische dom van Utrecht, of om de in haar eenvoud zo groots aandoende Bavokerk te Haarlem. Bovendien ziet hij kans door voortdurende verandering van gezichtspunt, steeds weer nieuwe openbaringen der ruimteaandoening te verkrijgen. Bij dit alles voegt zich bij Saenredam een door fijne en gevoelige kleurovergangen gekenmerkt coloriet, dat zijn stukken stempelt tot zeer belangrijke kunstwerken. Leerlingen onder zijn invloed als ISAAK VAN NICKELE en JOB BERCKHEIJDE houden zich aan zijn werkwijze tot aan het einde der 17de eeuw.

Een verdere verrijking in zuiver artistiek opzicht verwerft het Nederlands architectuurstuk met een schilderijentype dat omstreeks het midden der 17de eeuw in Delft ontstaat, in de stad die in dezelfde tijd door Carel Fabritius en Jan Vermeer beroemd werd. De kerkinterieurs van GERRIT HOUCKGEEST in zijn rijpe tijd, van HENDRIK VAN VLIET en EMANUEL DE WITTE (die spoedig naar Amsterdam verhuisde) plaatsen de beschouwer zelf als het ware midden in de kerk bij de machtig omhoogstrevende pijlers, en doen ons door hun kleur en licht, het betoverende van de plechtige stilte in deze ruimten gewaarworden. Reeds Houbraken noemt Emanuel de Witte als de belangrijkste architectuurschilder, een oordeel dat nog heden kan gelden. Hij boeit door zijn gestadig wisselen van standpunt in de weidse hallen der Amsterdamse kerken. Graag geeft hij tevens het op wanden en zuilen vergloeiend licht weer. Hij zoekt de tegenstellingen van licht en donker, en laat in de schemerige diepte dezer interieurs een geheimzinnige luister heersen.

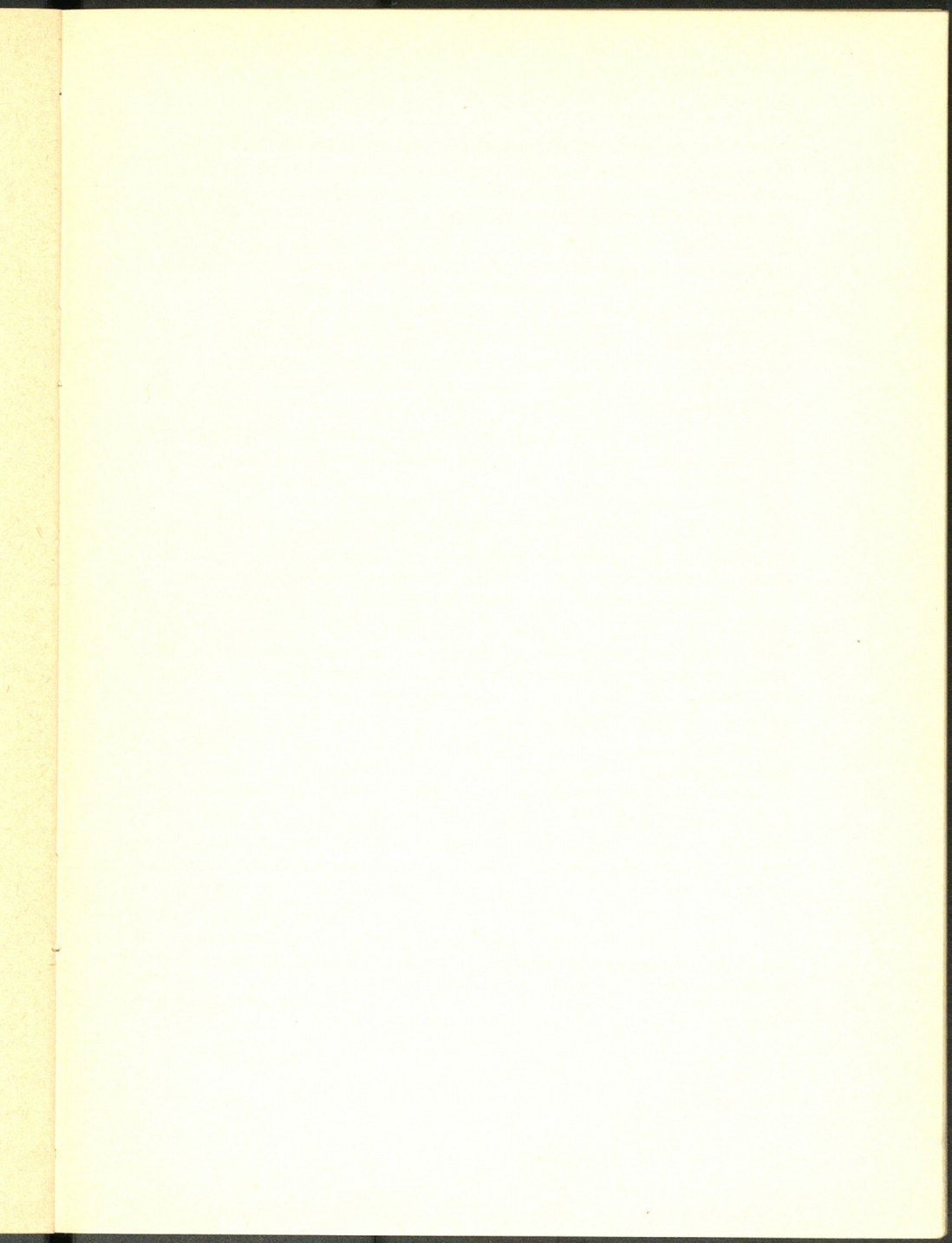
Te Rotterdam is het ANTHONIE DE LORME, die weliswaar aanvankelijk fantasiekerken schildert, doch in zijn rijpe tijd de Rotterdamse Laurenskerk weergeeft in de geest van de nieuwe ruimtescheppende stijl. In aansluiting bij het te Delft ontwikkelde compositietype schilderen dan ook navolgers als DANIEL DE BLIECK en CORNELIS DE MAN hun kerkstukken.

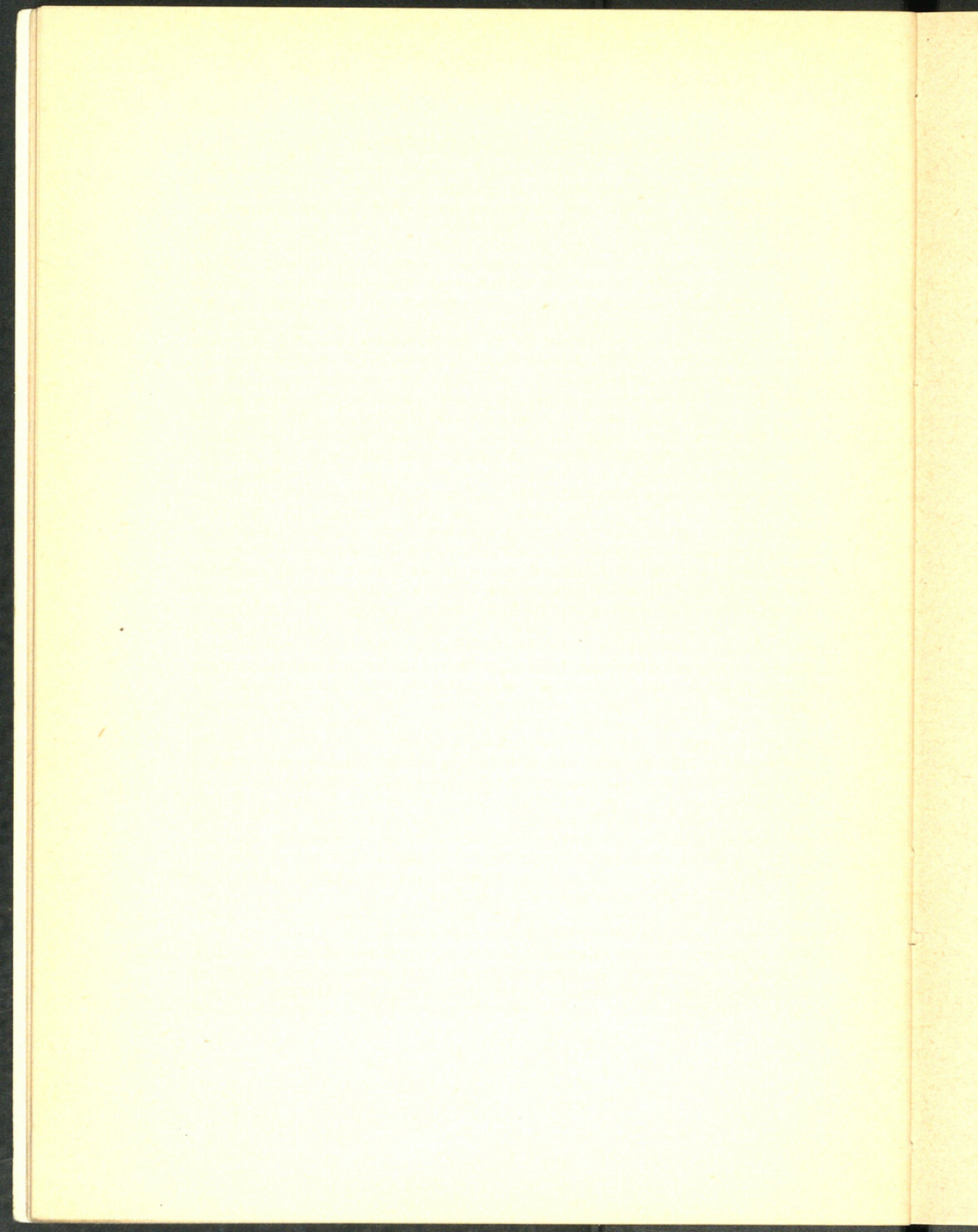
De uitbeelding van kerkinterieurs in de Nederlandse schilderkunst wordt sedert het einde der 16de eeuw begeleid door stukken met paleizen en pronkende zalen, waar de mensenwereld

van de Baroktijd in- en uitgaat. HANS VREDEMAN DE VRIES, BARTHOLOMEUS VAN BASSEN en DIRCK VAN DELEN bieden hiervoor tal van voorbeelden, die de vormenrijkdom der toentertijd „moderne” bouwkunst vertonen, terwijl de schilders van kerkinterieurs zich met weinige uitzonderingen (van Bassen en somtijds de Witte) houden aan de godshuizen uit bloeitijd en nabloei der middel-eeuwen.

Bijzondere aandacht verdient tenslotte het „straatgezicht”. Dit genre behoort tot de aantrekkelijkste vondsten der Nederlandse schilderkunst, en vertoont een kunsthistorisch veelzijdige ontwikkeling. Aan het begin ervan staan schilderijen als PIETER BREUGELS „Kinderspelen” van 1560 (Wenen) en het „Marktplaatsje” van STEENWIJCK DE O. (Brunswijk). Gedurende de gehele 17de eeuw kan men een herhaalde wijziging in opvatting en uitbeeldingswijze stap voor stap volgen. Ook hier zou men PIETER SAENREDAM met zijn „Mariaplaats”, voor de Utrechtse Mariakerk, kunnen vermelden. Later zijn het de gebroeders JOB en GERRIT BERCKHEIJDE die in tal van kleine schilderijen de straten, grachten en pleinen van Amsterdam of Haarlem uitbeelden, en voorzien van al die trekjes uit de werkelijkheid, die ons een nauwkeurig beeld opleveren van het dagelijks leven op straat in de Hollandse steden van die jaren. JACOB VAN RUYSDAEL beeldt in koele kleuren en welgetroffen werking der ruimte de grote pleinen van Amsterdam uit, en tegen het einde der eeuw verschijnen dan de charmante werken van JAN VAN DER HEYDEN. Juist het genre van het straatgezicht is het dat ook in de 18de en 19de eeuw voorleeft. Men kan de Hollandse schilderkunst der 18de eeuw zonder het straatgezicht in het geheel niet bestuderen, terwijl daarentegen de kerkinterieurs zeldzamer worden of, zoals in de 19de eeuw bijvoorbeeld, bovenal bij JOHANNES BOSBOOM, op de artistieke procédés der 17de eeuw teruggrijpen. Aldus blijft het straatgezicht ook in later tijd vertegenwoordiger der verbluffend rijke overlevering, zoals deze zich binnen het genre van het architectuurstuk door de eeuwen heen, met zoveel artistiek belangrijke resultaten in de Nederlandse schilderkunst heeft voltrokken.

HANS JANTZEN.

DAS NIEDERLAENDISCHE ARCHITEKTURBILD

Das Architekturbild ist von der niederländischen Malerei als selbständige Bildgattung entwickelt worden und bringt für den Betrachter einen grossen Reichtum an Motiven. Es umfasst hauptsächlich Darstellungen, die das Innere von Kirchen wiedergeben. Aber auch Profanbauten, Paläste, Strassenbilder gehören in den Bereich dieser Malerei, die sich nicht nur künstlerisch, sondern auch kulturhistorisch und topographisch als beachtenswert erweist. Bilder und Zeichnungen etwa eines Pieter Saenredam schätzen wir nicht nur nach ihren malerischen Werten, sondern auch als Quelle für den Architekturhistoriker. Bei anderen Künstlern, die das Kircheninnere malen, besonders im 17. Jahrhundert, gewinnen wir über das künstlerische Erlebnis hinaus auch einen Einblick in die damalige Ausstattung der Gotteshäuser, in die Art des Gottesdienstes und die sonntägliche Erscheinung der Bürger. Und auf den Strassenbildern erkennen wir nicht nur, welche malerisch wirkungsvollen Ausschnitte der Künstler zu wählen verstand, sondern auch das Aussehen der Wohnhäuser und das tägliche Leben und Treiben der Leute auf den Strassen, wie es „damals“ war.

Das niederländische Architekturbild, das im 17. Jahrhundert seine Blütezeit erlebt, hat im Laufe der Jahrhunderte seine Themen und seine Darstellungsweise mannigfach gewandelt. Am besten lässt sich dieser Wandel im Kirchenstück verfolgen. Die Darstellung des Kircheninneren kennt die niederländische Malerei schon seit der Zeit der Brüder van Eyck, jedoch nur im Altarbild als einen den heiligen Personen zugeordneten Raum. So ging das bis in den Anfang des 16. Jahrhunderts weiter. Wenn sich jedoch JAN GOSSAERT VON MABUSE mit solchen Formen einlässt, bemächtigt sich ihrer dieses Künstlers frei gestaltende Phantasie (Madonna Palermo) bis gerade er sich als einen der ersten Zeichner der klassisch-antiken Einzelheiten entpuppt. Abwechslung mit gotischen Formen bleibt freilich auch dann noch immer möglich. Als selbständige Bildgattung tritt die Darstellung von Kirchenräumen erst mit dem älteren HENDRICK VAN STEENWIJCK auf, der Ausgangs des 16. Jahrhunderts in Antwerpen arbeitete. Er wie sein Sohn, ferner die Mitglieder der Familie NEEFFS haben eine ziemlich feststehende Form in der Wiedergabe des Kircheninneren. Es handelt sich fast immer um den Typus spätgotischer Kirchen der Heimat mit dem Blick durch das Langhaus, gemalt in kleinem Format und mit Betonung der perspektivischen Zeichnung, das Ganze oft durch künstliche Beleuchtung und durch Staffage belebt. Aus dem engeren Bereich der holländischen Städte kennen wir Beispiele erst aus der Zeit um 1600. Doch bezeugt die vereinzelt stehende Zeichnung des AERTGEN VAN LEYDEN (um 1540/50), dass es auch hier gewiss schon im 16. Jahrhundert Maler gab, die Bilder mit Phantasie-architektur (Perspektivstücke) malten.

Um 1600 und in den folgenden Jahrzehnten überwiegt noch die Darstellung von phantasievoll gruppierten Kirchenräumen mit der Freude an perspektivischen Verkürzungen und reichen Ueberschneidungen, wie wir sie bei HENDRICK AERTS und BARTHOLOMEUS VAN BASSEN finden. Ein gutes

Beispiel dafür ist der Kirchenraum des van Bassen (Glasgow) aus dem Jahre 1645.

Zu dieser Zeit hatte indessen das Architekturbild bereits einen neuen Abschnitt in seiner Entfaltung begonnen. Das geschah mit den Bildern von PIETER SAENREDAM, der in Haarlem und in Utrecht arbeitete und dessen Tätigkeit wir seit 1628 genau verfolgen können. Was die Darstellung des Kircheninneren anlangt, so wandte er sich nach Auffassung und räumlicher Komposition von dem üblichen Bildschema ab und brachte etwas ganz Neues: die unbedingte Treue zum Gegenstand. Man kann ihn als ersten Porträtmaler des holländischen Kirchenraums bezeichnen. Niemand übertrifft ihn in der Genauigkeit seiner Studien, von denen zahlreiche Zeichnungen erhalten sind, die er vorwiegend in den Kirchen von Haarlem oder Utrecht machte, oft mit genauer Angabe der Tagesstunde seiner Arbeit. Der Wert seiner Architekturbilder erschöpft sich aber nicht mit der Tatsache einer sachlich genauen Aufnahme, sondern Saenredam zeigt zugleich einen feinen Sinn für den Geist der Architektur, die er malt, sei es, dass es sich um die altertümlichen Formen frühmittelalterlicher Architektur, um die vielgliederigen Pfeiler und Gewölbe des gotischen Doms von Utrecht oder um die in ihrer Schlichtheit so grossartig wirkende Bavokirche in Haarlem handelt. Dazu versteht er es, durch ständigen Wechsel des Standpunkts immer wieder neue Erscheinungsweisen des Raumes zu gewinnen. Zu allem kommt bei Saenredam ein durch feine und zarte Farbabstufungen gekennzeichnetes Kolorit hinzu, das seine Bilder als künstlerisch bedeutende Leistungen hervortreten lässt. Die von ihm beeinflussten Schüler wie ISAAK VAN NICKELE und JOB BERCKHEIJDE bewahren seine Art bis zum Ende des 17. Jahrhunderts.

Eine weitere Bereicherung nach der Seite der künstlerischen Wirkung gewinnt das niederländische Architekturbild mit einem Bildtypus, der um die Mitte des 17. Jahrhunderts in Delft entsteht, jener Stadt, die zu gleicher Zeit durch Carel Fabritius und Jan Vermeer ihren Ruhm erhielt. Die Kircheninterieurs des GERRIT HOUCKGEEST in seiner reifen Zeit, des HENDRIK VAN VLIET und des EMANUEL DE WITTE (der bald nach Amsterdam übersiedelte) stellen den Betrachter mitten hinein in die Kirche zu den mächtig aufwachsenden Pfeilern und lassen durch Farbe und Licht den Zauber feierlicher Stille in diesen Räumen erleben. Schon Houbraken nennt E. de Witte als den bedeutendsten Architekturmalen, ein Urteil, das noch heute Geltung besitzt. Er fesselt durch den Reichtum sehr verschiedenartiger Raumausschnitte aus den Amsterdamer Kirchen. Gern gibt er das auf Wänden und Pfeilern verglühende Licht, sucht die Gegensätze von Hell und Dunkel, und lässt die dämmerige Tiefe der Räume geheimnisvoll aufscheinen. In Rotterdam ist es ANTHONIE DE LORME, der zunächst zwar Darstellungen von Phantasiekirchen gibt, in seiner reifen Zeit dann die Rotterdamer Laurentiuskirche in dem neuen Raumstil malt. In Anlehnung an den in Delft ausgebildeten Kompositionstypus malen dann auch Nachahmer wie DANIEL DE BLIECK und CORNELIS DE MAN ihre Kirchenbilder.

Die Darstellungen von Kircheninterieurs im niederländischen Architektur-
bild werden seit dem Ende des 16. Jahrhunderts begleitet von Bildern
mit Palästen und prunkvollen Sälen, in denen die Barockgesellschaft sich
bewegt. HANS VREDEMAN DE VRIES, BARTHOLOMEUS VAN BASSEN und DIRCK
VAN DELEN bieten hierfür mancherlei Beispiele, die die Formenwelt der
damals „modernen“ Architektur zeigen, während die Maler von Kirchen-
innenräumen sich mit wenigen Ausnahmen (van Bassen und gelegentlich
de Witte) in den Gotteshäusern des hohen und späten Mittelalters
aufhalten.

Eine besondere Beachtung verdient schliesslich das „Strassenbild“. Dieser
Bildtypus gehört zu den reizvollsten Entdeckungen der niederländischen
Malerei und zeigt eine kunstgeschichtlich reiche Entwicklung. Am Anfang
stehen Bilder wie Pieter Breugels „Kinderspiele“ von 1560 (Wien) und des
älteren STEENWIJCK „Marktplatz“ von 1598 (Braunschweig). Im 17. Jahr-
hundert lässt sich ein mannigfacher Wechsel in Auffassung und Darstel-
lungsart verfolgen. Auch hier wäre Pieter Saenredam mit seinem Platz vor
der Utrechter Marienkirche zu nennen. Später sind es die Brüder JOB und
GERRIT BERCKHEIJDE, die in zahlreichen kleinen Gemälden die Strassen,
Grachten und Plätze von Amsterdam oder Haarlem malen und mit all
den kleinen Wirklichkeitszügen ausstatten, die uns ein genaues Bild des
täglichen Strassenlebens der holländischen Städte jener Zeit vermitteln.
JACOB VAN RUYSDAEL gibt in kühlen Farben und sicherer Raumwirkung die
grossen Plätze von Amsterdam wieder, und gegen Ausgang des Jahr-
hunderts erscheinen dann die reizvollen Bilder des JAN VAN DER HEYDEN.
Grade der Typus des Strassenbildes ist es, der auch im 18. und 19. Jahr-
hundert weiterlebt. Die holländische Malerei des 18. Jahrhunderts ist
garnicht ohne das Strassenbild zu studieren, während die Kircheninterieurs
seltener werden oder wie im 19. Jahrhundert etwa bei JOHANNES BOSBOOM
auf die künstlerischen Lösungen des 17. Jahrhunderts zurückgreifen. So
bleibt das Strassenbild auch in neuerer Zeit Träger der erstaunlich reichen
Ueberlieferung, wie sie sich innerhalb der Bildgattung des Architektur-
bildes durch die Jahrhunderte mit soviel künstlerisch wertvollen Ergebnis-
sen in der niederländischen Malerei vollzogen hat.

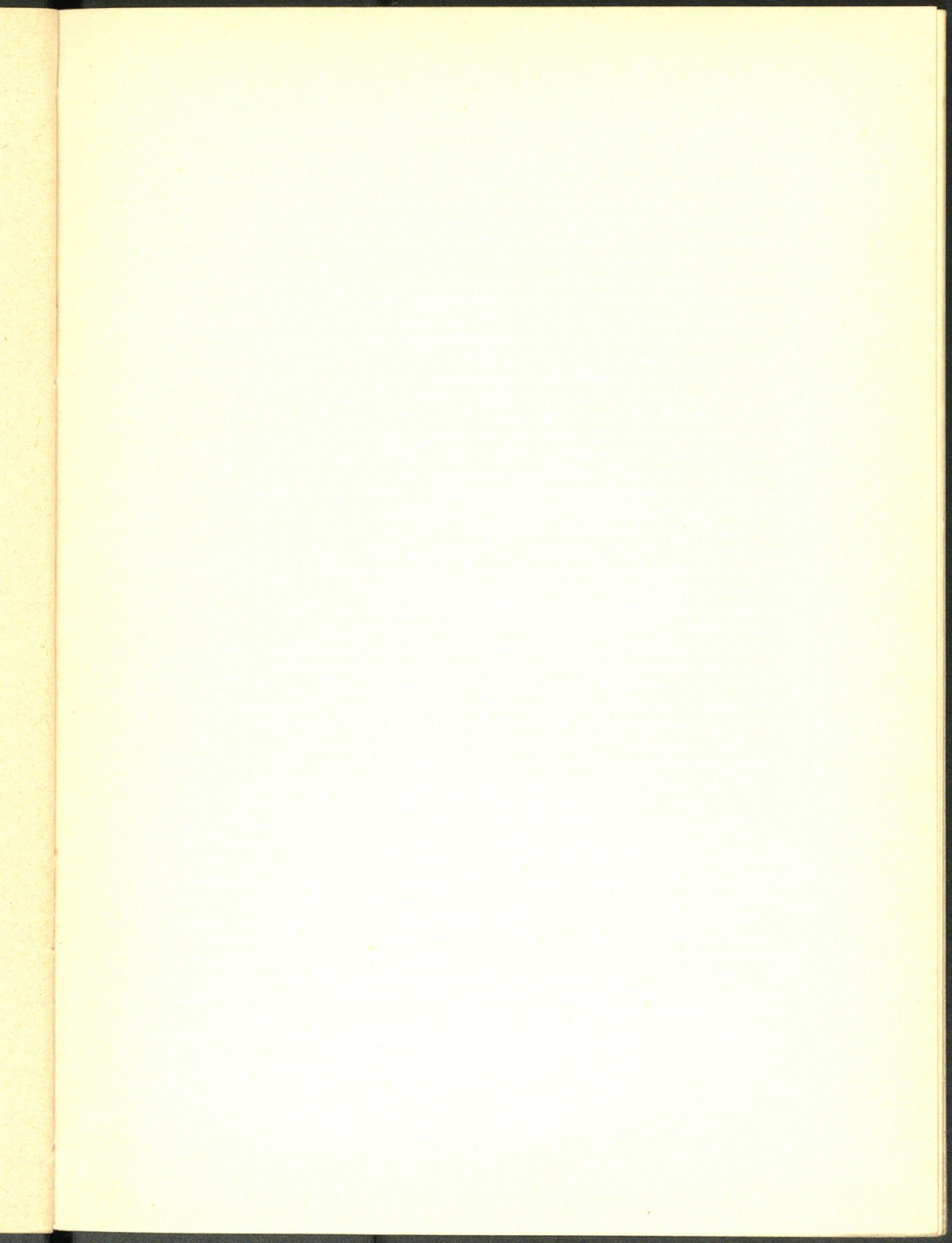
HANS JANTZEN.

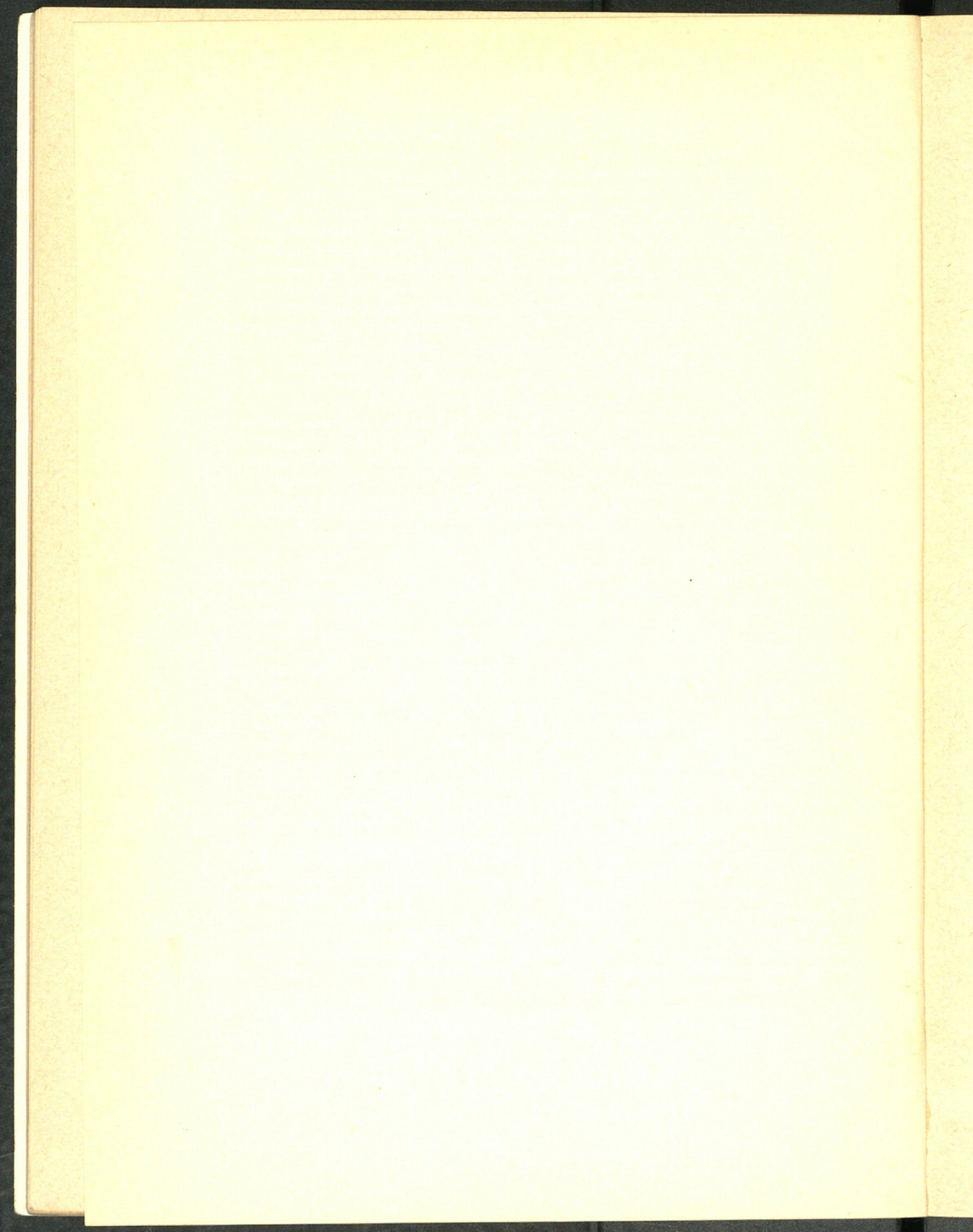
DUTCH ARCHITECTURAL PAINTING.

Architectural painting has been developed by the Dutch School as a specialized form of art and covers a wealth of subjects. Its greatest contribution is the portrayal of church interiors. But architectural painting also embraces street scenes, palaces and every kind of building, providing works which are not only of artistic value but are also important from the cultural, historical and topographical points of view. For instance, the paintings and drawings of Pieter Saenredam are not only esteemed for their artistic quality, but also as a source for the historian of architecture. Other artists who painted church interiors — particularly in the 17th century — combined artistic merits with information about contemporary church decoration, the kind of services held and the appearance of the congregations in their Sunday attire. Looking at paintings of street scenes, we can not only admire the artistic talent in the selection and arrangement of his subject, but we can also learn from the artist about the homes of those towns and the daily life of the people.

Dutch architectural painting, which was at its prime during the 17th century, has passed through countless stages of development during the course of centuries. One can trace this development best in paintings of churches. Paintings of church interiors were already known to the Dutch School in the days of the brothers van Eyck, but these pictures were limited to altar pieces, showing Holy Persons in the setting of a church interior. This continues until the first decades of the 16th century, but where JAN GOSSAERT VAN MABUSE handles such forms, he gives them a complete free fantastic character (as in the Palermo Madonna). In later years Mabuse is one of the first architectural painters in the Netherlands to achieve accuracy in classic details, though even then he might intersperse them with Gothic forms. It was not until HENDRICK VAN STEENWIJCK the elder, who worked at Antwerp at the end of the 16th century, that church interiors developed as a specialized branch of art. He and his son, and later the NEEFFS family were fairly consistent in their manner of portrayal. They nearly always painted churches of their own country of the late Gothic style, seen from the nave and painted on a small scale with stress on perspective drawing, often brought to life by figures and artificial lighting. Examples from the more limited field of Dutch towns are known to us from about 1600. But a sporadic drawing by AERTGEN VAN LEYDEN (about 1540/50) proves that there certainly were artists in the 16th century also, who painted pictures of imaginary architecture (perspective painting). In about 1600 and in the following decades the representation of imaginatively arranged church interiors still preponderates, when daring perspective foreshortening was very much favoured, as can be seen in the paintings by HENDRICK AERTS and BARTHOLOMEUS VAN BASSEN. A good example for this is the painting of a church interior by VAN BASSEN (Glasgow) in 1645.

At that time, however, architectural pictures had already entered into a new stage of development. This can first be seen in paintings by PIETER

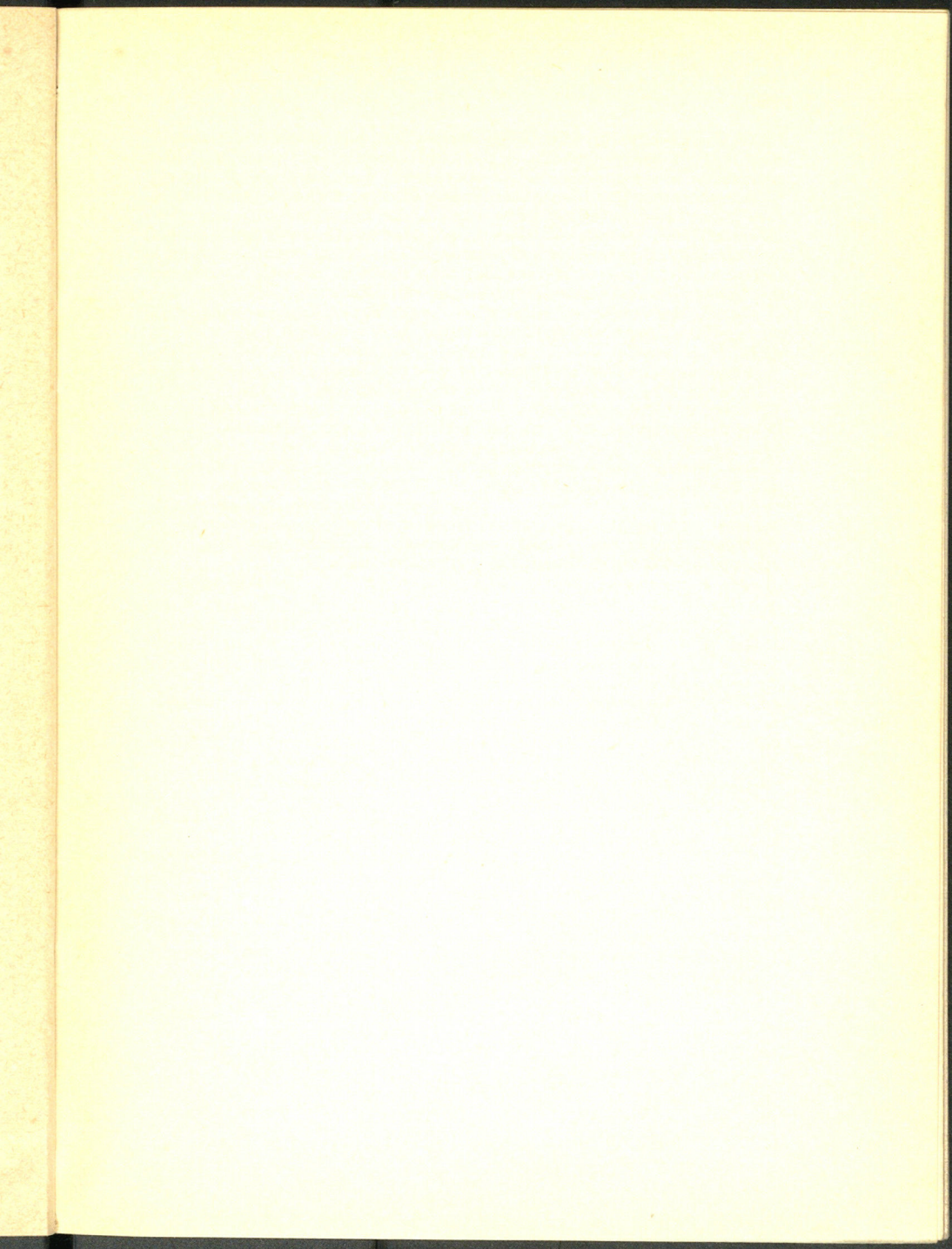
SAENREDAM, who worked at Haarlem and at Utrecht and whose activities can be followed exactly from 1628. As far as the representation of church interiors is concerned, he broke away from the accepted rules of perception and composition and started something quite new: faithful reproduction of his subject. One can call him the first portrait painter of the Dutch church interior. No-one excels him in the exactness of his sketches of which many drawings are preserved, done mainly in the churches of Haarlem or Utrecht — a number of them being inscribed with the exact time of the day, when he was at work. The value of his pictures does not, however, rest exclusively in the faithfulness of his reporting. Saenredam also shows sensitive appreciation for the architecture he painted, as for instance the old-fashioned shapes of medieval architecture, the many articulated pillars and vaults of the Gothic cathedral at Utrecht or the Baroque church at Haarlem, so tremendously impressive in its simplicity. Furthermore, he knows how to show every aspect of a room by continually changing his standpoint. Besides all these qualities, Saenredam's colouring is characterized by its delicate and sensitive gradation of tones, which make his pictures stand out as artistically important achievements. Pupils influenced by him, as for instance ISAAK VAN NICKELE and JOB BERCKHEIJDE painted in his manner until the end of the 17th century.

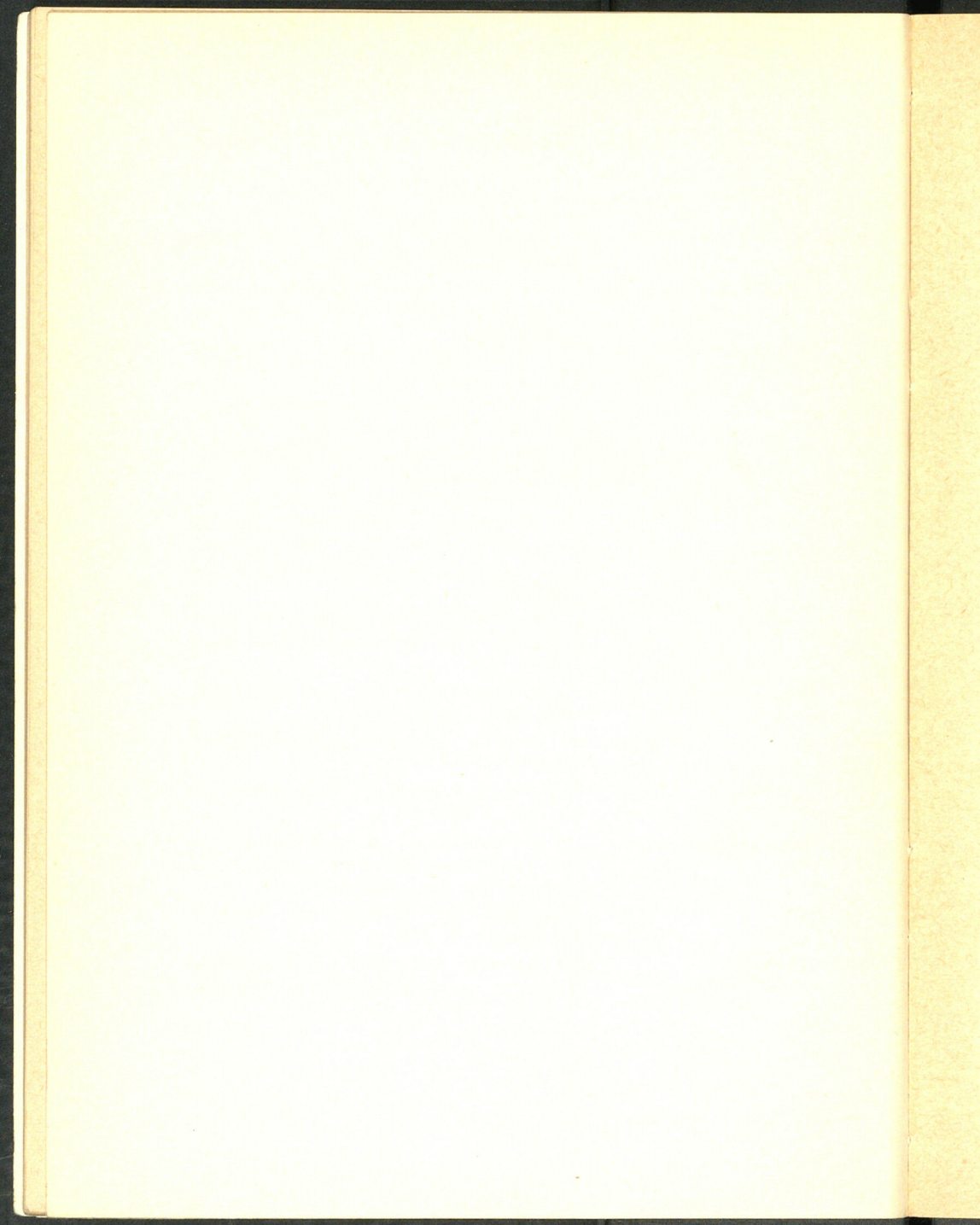
Dutch architectural painting is further enriched in artistic effect through the type of picture, which originated from Delft in the middle of the 17th century — the same town which at that time became famous through Carel Fabritius and Jan Vermeer. In church interiors by GERRIT HOUCKEEST, when he had reached maturity, by HENDRIK VAN VLIET and EMANUEL DE WITTE (who soon moved to Amsterdam) the viewer sees the church as if from its centre, standing next to the powerfully rising pillars, colour and light conveying the beauty of the solemn silence. Houbraken named E. de Witte as the most important painter of architecture — a judgment which still holds good. He fascinates with his wealth of different sections of Amsterdam church interiors, which he painted. He loved to depict the fading light on walls and pillars, sought the contrast of light and shade and made the dusky depth of the room light up mysteriously. At Rotterdam there was ANTHONIE DE LORME who at first painted imaginary churches but who, when he reached maturity, painted the Laurentius church at Rotterdam in the new style. Later on followers of this style, such as DANIEL DE BLIECK and CORNELIS DE MAN adopted the type of composition which originated from Delft.

Along with the reproduction of church interiors in the Dutch architectural picture since the end of the 16th century, there have also been paintings of palaces and splendid halls, in which the society of the Baroque moved. Many examples of this are provided by HANS VREDEMAN DE VRIES, BARTHOLOMEUS VAN BASSEN and DIRCK VAN DELEN showing the shape of the then „modern” architecture, while the painters of church interiors, with few exceptions (van Bassen and at times de Witte) portray the churches of the Middle Ages and Late Middle Ages.

Lastly special attention should be given to the pictures of street scenes. This type of picture belongs to the most pleasing discoveries of Dutch painting, showing great development from the view point of Art History. At the beginning there are paintings like PIETER BREUGEL's „Children at Play" from the year 1560 (Vienna) and the one by STEENWIJCK, the elder, „Market Place" (Brunswick) 1598. In the seventeenth century one notices many changes in perception and representation — so in Pieter Saenredam's picture of the square in front of the Maria church of Utrecht. Later came the brothers JOB and GERRIT BERCKHEIJDE who painted many small pictures of the streets, canals and squares of Amsterdam of Haarlem, endowing them with all their realistic traits, which give a detailed picture of the daily life in the streets of Dutch towns at that time. JACOB VAN RUYSDAEL portrays in cool colours and with a sure sense of space the big squares of Amsterdam, and towards the end of the century JAN VAN DER HEYDEN's attractive pictures appear on the scene. The type of painting which also holds its own in the 18th and 19th century is the picture of street scenes. Dutch painting in the 18th century cannot be studied without the street scenes, whereas church interiors became more rare or, as for instance in the case of JOHANNES BOSBOOM of the 19th century, they fall back on artistic definitions of the 17th century. Thus street scenes have brought a surprisingly rich tradition to modern times and within the category of architectural painting a wealth of artistically valuable work has been achieved by the Dutch School through the centuries.

HANS JANTZEN.

IN DE LITTERATUUR GEBRUIKTE AFKORTINGEN

Bremmer:	H. P. Bremmer, Pieter Saenredam, Den Haag 1938.
C. Brière-Misme:	C. Brière-Misme, <i>Revue de l'art ancien et moderne</i> 1935 (LXVIII).
Hannema:	D. Hannema, <i>Catalogue of pictures in the collection of Willem van der Vorm</i> , Rotterdam 1950.
Heppner:	A. Heppner, <i>Maandblad voor Beeldende Kunsten</i> 1939 (XVI).
H. de G.:	C. Hofstede de Groot, <i>Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten holländischen Maler des XVII. Jahrh.</i> , Esslingen a.N. 1907/28.
H. de G., U.K.:	C. Hofstede de Groot, <i>Utrechtsche Kerken. Teekeningen en schilderijen van Pieter Saenredam</i> , Haarlem 1899.
H. de G., O.H.:	C. Hofstede de Groot, <i>Oud Holland</i> 1904 (XXII).
Huebner:	F. M. Huebner, <i>De Romantische Schilderkunst in de Nederlanden</i> , Den Haag 1942.
Jantzen:	H. Jantzen, <i>Das Niederländische Architekturbild</i> , Leipzig 1910.
Jantzen, M. f. K.:	H. Jantzen, <i>Monatshefte für Kunstwissenschaft</i> 1913 (VI).
Koomen:	P. Koomen, <i>Maandblad voor Beeldende Kunsten</i> 1933 (IX).
Meisterzeichnungen:	L. van Puyvelde, <i>Meisterzeichnungen aus den Königlichen Belgischen Museen der schönen Künste zu Brüssel. Flämische und Holländische Meister</i> , Frankfurt a.M. 1937.
Plietzsch:	E. Plietzsch, <i>Zeitschrift für Kunst</i> 1949 (III).

- R.M.: 's Rijksmuseum.
- Scheen: P. A. Scheen, Honderd Jaren Nederlandse Schilder- en Teekenkunst, Den Haag 1946.
- S.M.: Stedelijk Museum.
- Smith: J. Smith, A catalogue raisonné of the works of the most eminent dutch, flemish and french painters etc., London 1829/42.
- Terwesten: P. Terwesten, Catalogus of naamlyst van schilderyen, met derzelver pryzen, zedert den 22. Aug. 1752 tot den 21 Nov. 1768 verkogt, 's Gravenhage 1770.
- Waagen: G. F. Waagen, Treasures of art in Great Britain, London 1854/57.

De aangehaalde litteratuur heeft steeds slechts betrekking op het daarboven vermelde kunstwerk.

5 Surleens. Peter Jans. Saerredan..

L,

L 18^e e. herhaling (reg. costume & Gotthi,
sierende details). Waarsch. naar prent van
Ronderseel.

F. Hegeerts. Waarsch. Kleine Zwolsche
meester, ten Bever of Grasdorp.

SCHILDERIJEN

AERTS/HENDRICK. Noemt zich ook wel Hendricus a Ryssel. Werkzaam omstreeks 1600, waarschijnlijk in Noord-Nederland.

1 *RENAISSANCE-PALEIS*. Get. rechts onderaan: „H. Aerts Inv. 1602”. D. 93 x 127,5. — 1602. — O. Granberg, *Inventaire général des trésors d'art en Suède I*, Stockholm 1911, p. 127, nr. 542, met afb.; K. Lilienfeld, *Monatshefte für Kunstwissenschaft* 1911 (IV), p. 509, met afb.; Jantzen, *M. f. K.* 1913, p. 331. — herkomst: P. E. Wessberg, Stockholm; O. Granberg, Stockholm.

Afb. 2.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1951, NR. 4-B1.

AERTS toegeschreven. *L*

2 *GEFANTASEERD INTERIEUR VAN EEN GOTHISCHE KERK*.

D. 99,5 x 129. — omstreeks 1600. — vergl. Jantzen, nr. 2 t/m 7.

Afb. 3.

HAARLEM, MEVROUW A. ROODENBURG-VAN DER ENDT.

ARNTZENIUS, PIETER FLORENTIUS NICOLAAS JACOBUS (FLORIS). Soerabaia 1864—Den Haag 1925. Werkzaam voornamelijk te Den Haag.

3 *DE SPUISTRAAT TE 's GRAVENHAGE*. Get. rechts onderaan: „Fl. Arntzenius”.

D. 65,5 x 45,5. — herkomst: Janssen van Afferden. — tent.: Utrecht 1947, nr. 3.

Afb. 63.

's GRAVENHAGE, GEMEENTEMUSEUM, CAT. 1935, NR. 19.

AVERCAMP, BARENT. *Kampen* 1612—1679. Werkzaam te Kampen.

4 *GEZICHT OP ZWOLLE MET DE DIEZE-POORT*; op de voorgrond vissers.

D. 45 x 69. — midden 17de eeuw.

LONDEN, ARTHUR TOOTH AND SONS.

BADEN, HANS JEURRIAENSZ. VAN. Omstreeks 1604—na 1663. Werkzaam te Amsterdam.

5 INTERIEUR VAN JACOB VAN CAMPENS AMSTERDAMSE SCHOUWBURG.

P. 44,5 x 47. — omstreeks 1653. — S. J. Gudlaugson, Oud-Holland 1951 (LXVI), p. 179. — tent.: Hartford 1951, nr. 33, afb. V (als Gerrit Adriaensz. Berckheyde); New York, Pierre Beres Gallery 1951; Sarasota 1951, nr. 22, afb. p. 12 (eveneens als Gerrit Adriaensz. Berckheyde).

Afb. 23.

SARASOTA (FLORIDA), THE JOHN AND MABLE RINGLING MUSEUM OF ART.

BASSEN, BARTHOLOMEUS VAN. Geboorteplaats en -jaar onbekend—Den Haag 1652. Werkzaam te Delft en Den Haag. Reizen naar Italië en Engeland.

6 INTERIEUR VAN EEN RENAISSANCE-ZAAL. Get. rechts onderaan, op de zijkant van de bank: „B. van Bassen”.

P. 56 x 80. — omstreeks 1620/30. L

Afb. 16.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

7 KERKINTERIEUR. Get. links bovenaan op de cartouche met het opschrift: omnia non ... possimus (sic) omnes: „B.V. Bassen 1645”.

D. 97 x 128. — 1645. — Jantzen, nr. 48, afb. 23. — herkomst: Archibald M'Lellan.

Afb. 18.

GLASGOW, ART GALLERY, CAT. 1935, NR. 2.

BEERSTRATEN, ABRAHAM VAN. Werkzaam 1639—1665 te Amsterdam.

8 HET OUDE STADHUIS TE AMSTERDAM. F

P. 49,5 x 62,5. — midden 17de eeuw. — H. Havar, L'art et les artistes hollandais III, Paris 1880, p. 39 (als Jan Beerstraten en figuren misschien van J. Lingelbach); cat. Rotterdam 1892, nr. 8 (als Anthonie Beerstraten en J. Lingelbach). — herkomst: A. W. C. Baron van Nagell van Ampsen; veil. Den Haag, 5 Sept. 1851, nr. 5; C. Rueb; veil. Rotterdam, 15 Maart 1866, nr. 1. — tent.: Amsterdam R.M., 1925, nr. 401; Amsterdam, Amsterdamse stadsgezichten, 1932, nr. 3.

Afb. 13.

ROTTERDAM, MUSEUM BOYMANS, GIDS 1951, NR. 19.

Lee: toevoeging achterin 5^a
Bk. Baden, Klaus Jan van Fontaine,
intende. Geb. r. onder I G van Baden.
Gedat. midden boven 1646. P. 54 x 70, 7.
van Rijn, 't Kout 5, Utrecht.

daaronder
L gedateerd 16/24, gedeeltelijk onder de
lijst.
→ v. d. Wal Repelaar,
thuis Dorps ych, Dubbeldam.

Γ van v^on 1648.

Thitt: R. Fritz, 1932, p. 81.

~~Thitt~~

1966 by K. H. Brod, London

cat. 17 Oct - 14 April 1966 no. 1.

Comments: Ronald Graham Collection, London
no. 2. Same y. v. Dwyer's Schizanthus
~~Wicks~~

F. R. Fritz p. 88

F. R. Fritz, p. 87

BEERSTRATEN, ANTHONIE VAN. Werkzaam 1660—1671 te Amsterdam.

9 *GEZICHT OP EEN ZEEHAVEN MET DE UTRECHTSE MARIA-KERK*. Get. op het zeil van een schuit op de voorgrond: „AB 1661” (AB in monogram).

D. 85,5 x 111. — 1661. — herkomst: M. A. F. Reuser; Museum Kunstliefde, Utrecht, cat. 1885, nr. 76.

Afb. 12.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1035.

BERCKHEYDE, GERRIT ADRIAENSZ. Haarlem 1638—1698. Werkzaam voornamelijk te Haarlem en Amsterdam. Reis door Duitsland.

10 *DE NIEUWEZIJD'S VOORBURGWAL TE AMSTERDAM MET HET VOORMALIGE RAADHUIS OP DE ACHTERGROND*. Get. rechts op de wallekant: „Gerrit Berck Heyde”.

P. 37 x 48. — vóór 1669. — tent.: Amsterdam, Kunsth. P. de Boer, 1952, nr. 6, afb. p. 4.

Afb. 48.

AMSTERDAM, KUNSTHANDEL, P. DE BOER.

11 *HET OUDEZIJD'S HEERENLOGEMENT TE AMSTERDAM*. Get. rechts onderaan op de kademuur: „G Berck Heyde”.

P. 31,8 x 41,5.

Afb. 49.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

12 *GROTE MARKTPLEIN TE HAARLEM*.

P. 53 x 42,5. — Cat. Brussel 1889, nr. 176 a, (als architectuur van Gerrit B., figuren van Job B.) — herkomst: L. Gauchez.

BRUSSEL, MUSÉES ROYAUX DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE,
CAT. 1949, NR. 33.

13 *GEZICHT OP DE DAM TE AMSTERDAM*. Get. rechts onderaan: „gerrit berck Heijde 1673”.

P. 43 x 63. — 1673. — cat. Amsterdam R.M. 1911, nr. 478. — herkomst: veil. Mevr. Wed. J. Rijfsnyder, 1812; D. Franken Dz.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, HISTORISCH MUSEUM „DE WAAG”.

BERCKHEYDE, JOB ADRIAENSZ. Haarlem 1630—1693.

Werkzaam voornamelijk te Haarlem en Amsterdam. Reis door Duitsland.

14 HET HUISJE AAN DE STADSPOORT.

P. 31 x 39.

Afb. 47. KASSEL, STAATLICHE GEMÄLDEGALERIE, CAT. 1929, NR. 282.

15 INTERIEUR VAN DE AMSTERDAMSE BEURS. Get. rechts onderaan: „Job Berckheyde”.

D. 89 x 116. — 1668. — E. W. Moes, Oud en nieuw op het gebied van kunst en kunstnijverheid in Holland en België, Amsterdam 1889/92, p. 41; cat. Amsterdam R.M. 1934, nr. 485. — herkomst: A. van der Hoop, Amsterdam.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, HISTORISCH MUSEUM „DE WAAG”.

16 INTERIEUR VAN DE ST. BAVOKERK TE HAARLEM. Get. links onderaan: „J. Berckheijde Ao 1674”.

D. 82 x 67,5. — 1674. — Jantzen, nr. 74. — herkomst: Prof. J. M. Kemper, Leiden; veil. 1833; A. van der Hoop, Amsterdam.

AMSTERDAM, 's RIJKS MUSEUM, CAT. 1934, NR. 486
(BRUKLEEN VAN DE STAD AMSTERDAM).

BISSCHOP-ROBERTSON, SUZE. Den Haag 1857–1922. Werkzaam onder meer te Den Haag, Harderwijk, Katwijk.

17 KERK TE KATWIJK. Get. links onderaan: „Suze Bisschop Robertson”.

D. 89 x 77. — eerste kwart 20ste eeuw. — A. M. Hammacher, Suze Robertson, Amsterdam 1943, p. 7, afb. VIII. — herkomst: Mevrouw C. H. Eckart-Bisschop, Den Haag. — tent.: Den Haag 1942, nr. 56, afb. VII; Utrecht 1942, nr. 49, afb. 4; Bazel, Bern, Kopenhagen 1946; Utrecht 1947, nr. 79, afb. 11.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, INV. NR. 9298.

BLIECK, DANIEL DE. Geboorteplaats en -jaar onbekend—Middelburg 1673. Werkzaam voornamelijk te Middelburg.

18 KERKINTERIEUR BIJ KAARSLICHT. Get. rechts onderaan: „D. D. BLIECK ANNO 1653”.

P. 92 x 122. — 1653. — Jantzen, nr. 83. — herkomst: Tekenacademie, Utrecht; Museum Kunstliefde, Utrecht, cat. 1885, nr. 15.

Afb. 14.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1038.

L op pleint van Zuil.

F. B. Fuchs, f. D. 4.

L op voet van Zuil.

F. van Henderick de
Keyser; gebouwd
1600-1617. Dit
schilderij na de verbouwing
van 1670. (toen in het
midden gekomen).

Schoongemaakt 1953

L midden ouden.

DE BLIECK toegeschreven.

19 DE TEMPELGANG VAN MARIA.

D. 103 x 145.

Afb. 15.

ZWITSERLAND, PARTICULIER BEZIT.

BOSBOOM, JOHANNES. Den Haag 1817—1891. Werkzaam te Den Haag en in vele plaatsen van Nederland. Reizen naar Duitsland, België, Frankrijk.

20 AVONDMAALSVIERING IN DE GEERTEKERK TE UTRECHT. Get.: „J. Bosboom MDCCCLII”.

D. 92,5 x 115. — 1852. — cat. Amsterdam Fodor 1863, nr. 15; M. F. Hennus, Johannes Bosboom (Paletserie), Amsterdam [1940], p. 31, afb. p. 17. — tent.: Utrecht 1947, nr. 13, afb. 2.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA.

21 POORTJE VAN HET OUDE SLOT TE HEEMSTEDEN. Get. rechts onderaan: „J. Bosboom”.

D. (op paneel) 35 x 25. — omstreeks 1860. — tent.: Rotterdam 1941, nr. 2, afb. 24.

GOOR (OVERIJSSSEL), DR D. HANNEMA.

22 INTERIEUR VAN DE GROTE KERK TE 's GRAVENHAGE. Get. links onderaan: „J.B.”.

P. 66 x 49. — 1883/84. — G. H. Marius en W. Martin, Johannes Bosboom, Den Haag 1917, p. 152, afb. 41.

Afb. 57.

AMSTERDAM, STEDELIJK MUSEUM, CAT. 1922, NR. 73.

BOURSSE, ESAIAS. Amsterdam 1631 — Aan boord van het schip „Reenen” 1672. Werkzaam te Amsterdam.

23 HET WASVROUWTJE. Get. rechts onderaan: „E. Boursse”, links bovenaan: „E.B.” (in monogram).

D. 37,7 x 30. — derde kwart 17de eeuw. — Zeitschrift für Bildende Kunst 1914 (XXV), p. 233 met afb.; W. R. Valentiner, „Pieter de Hooch”, Klassiker der Kunst, afb. 198; Hannema, nr. 5, afb. 12; Plietzsch, p. 260, afb. 139. — herkomst: Frau Geh. Schoeller, Berlijn; V. Bloch, Berlijn; N. S. Trivas, Amsterdam. — tent.: Berlijn, Kgl. Preuss. Academie 1914;

Berlijn, Galerie Dr Schaeffer 1929, nr. 4 met afb.; Keulen, Köllner Kunstverein 1930, met afb.; Rotterdam 1935, nr. 7, afb. 123; Rotterdam 1950, nr. 5.

ROTTERDAM, W. VAN DER VORM SR.

BREITNER, GEORGE HENDRIK. Rotterdam 1857—Amsterdam 1923. Werkzaam voornamelijk te Amsterdam.

24 *DE OOSTZIJDE VAN HET DAMRAK TE AMSTERDAM*. Get. links onderaan: „G.H. Breitner”.

D. 103 x 188. — omstreeks 1903. — Geschenk van de burgerij van Amsterdam bij het 25-jarig huwelijk van H.M. Koningin Wilhelmina en Z.K.H. Prins Hendrik, 1926. — herkomst: Ary Prins; Axel P. Nielsen. — tent.: Amsterdam S.M. 1947, nr. 135, met afb.

Afb. 61.

H.K.H. PRINSEN WILHELMINA DER NEDERLANDEN.

25 *ROKIN MET BEURSPOOTJE TE AMSTERDAM*. Get. rechts onderaan: „G H Breitner”.

D. 78 x 117. — 1912. — herkomst: Theo Stokvis, Den Haag; veil. Fred. Muller, Amsterdam, Nov. 1951, nr. 163. — tent.: Den Haag 1928, nr. 169; Schiedam 1951/52, nr. 10.

Afb. 62.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

CAULERY, LOUIS DE. Vermoedelijk afkomstig uit Kamerijk, gest. na 1620. Werkzaam omstreeks 1600, waarschijnlijk in Vlaanderen.

26 *HET CARNEVAL*. Get. links onderaan: „Louis de Caulery fec.”.

P. 55,3 x 90. — omstreeks 1600. — Th. v. Frimmel, *Blätter für Gemäldeskunde* 1907 (III), p. 195; E. Michel, *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art* 1933, p. 224; E. Michel, *Bulletin des musées de France* 1936, nr. 4, p. 52. — herkomst: veil. Hamburg, 21 Juli 1824, nr. 55; Senator Dr G. F. Kuhnhardt.

Afb. 7.

HAMBURG, KUNSTHALLE, CAT. 1930, nr. 413.

CHABOT, HENDRIK. Sprang 1894—Rotterdam 1949. Werkzaam te Rotterdam en in Zeeland. Reis naar Duitsland en Oostenrijk.

Geheel

Signature
[byna niet te zien, in dezelfde vorm
geschilderd

27 *PANORAMA-LANDSCHAP*. Get. rechts onderaan: „H. Chabot”.
D. 102 x 120. — omstreeks 1930/40. — tent.: Amsterdam S.M., Rotterdam, Eindhoven, Den Haag 1951.

PARTICULIER BEZIT.

Schaal, Leenw. arde?

COMPE, JAN TEN. Amsterdam 1713—1761. Werkzaam voor-
namelijk te Amsterdam en Den Haag.

28 *HET PAVILJOEN IN DE HOFVIJVER TE 's GRAVENHAGE*. op-
gericht in 1749 voor de viering van de Vrede van Aken. Get. in het
midden van de borstwering: „J T Compe”.

P. 47,5 x 64. — 1749. — H. E. van Gelder, Mededelingen Dienst Kunsten
en Wetenschappen 1927 (II), p. 75, met afb.

Afb. 50. 's GRAVENHAGE, GEMEENTEMUSEUM, CAT. 1935, NR. 8—23.

29 *STADHUIS TE DELFT*. Vals get. rechts onderaan: „J v Heyden F
A° 662”. Vroeger Berckheyde toegeschreven.

P. 28,5 x 38 (links en rechts 6—8 mm brede strook aangezet). — omstreeks
1750. — herkomst: Amtsrichter Hartlaub, Freiburg i. Br.

Afb. 51. FREIBURG I. BR., AUGUSTINER-MUSEUM, INV. NR. 11693.

CRAEYVANGER, REINIER. Utrecht 1812—Amsterdam 1880.
Werkzaam te Utrecht, Den Haag, Amsterdam.

30 *GEZICHT OP DE STADHUISBRUG TE UTRECHT*. Get. rechts
onderaan: „R. Craeyvanger 1833”.

P. 68 x 53. — 1833. — Scheen, p. 69. — herkomst: rechtstreeks aangekocht
van de schilder in 1834. — tent.: Utrecht 1942, p. 23, afb. p. 21.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 68.

CUYP, AELBERT. Dordrecht 1620—1691. Werkzaam te Dor-
drecht.

31 *GEZICHT OP DE RIEDIJKSE POORT TE DORDRECHT*. Get.
rechts onderaan op het water: „A. Cuyp”.

P. 40 x 59. — omstreeks 1660. — E. E. Haagens, Album Dordrechts
Museum 1898, nr. 11, met afb.; G. Geffroy, Les Musées d'Europe, La
Hollande, Paris [1904], p. 144, met afb.; H. de G. II, nr. 163.

Afb. 34. DORDRECHT, DORDRECHTS MUSEUM, CAT. 1928, NR. 48.

32 INTERIEUR VAN DE GROTE KERK TE DORDRECHT. Get. links onderaan: „A. Cuyp”.

P. 41,5 x 32. — vergl. tekening cat. nr. 125. — H. de G. II, nr. 745; Jantzen, nr. 99. — herkomst: de Hoppe, Wenen; J. Tschager, Wenen.

Afb. 33. INNSBRUCK, TIROLER LANDESMUSEUM FERDINANDEUM,
CAT. 1899, NR. 635.

DELEN, DIRCK VAN. Heusden 1605—Arnhem 1671.
Werkzaam in Zeeland.

33 RENAISSANCE-ZAAL MET GEZELSCHAP AAN TAFEL. Get. links op ~~het raamkozijn~~ „Dirck van Delen fecit 1629”.

P. 119,4 x 177,8. — 1629.

Afb. 17. BURLOES ROYSTON (HERTS.), SIR CECIL NEWMAN BT.

34 DE HERTOOG VAN ALVA ONTVANGT DE VROUWEN UIT DE NEDERLANDSE GEWESTEN. Figuren van Frans Franken d.J. Get. links onderaan op de eerste trede onder het raam: „D. V. Delen 1631”.

P. 45 x 63. — 1631. — A. von Wurzbach, *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Bd. I, p. 391; Jantzen, nr. 138. — herkomst: veil. Lepke, Berlijn 10 November 1911, nr. 62, aff. 32; G. von Gebhardt, Wenen/Boedapest; Galerie Graf Harrach, Wenen.

Afb. 19. AMSTERDAM, KUNSTHANDEL W. PAECH.

EKELS DE OUDE, JAN. Amsterdam 1724—1781. Werkzaam te Amsterdam.

35 DE PORTUGESE SYNAGOGE TE AMSTERDAM. Get. rechts onderaan: „J. Ekels”.

D. 47 x 59. — D. Hannema, *Kunst in oude sfeer* 1952, p. 67. — tent.: Rotterdam 1937, nr. 133.

GOOR (OVERIJSSSEL), DR. D. HANNEMA.

FABRITIUS, CAREL. Midden-Beemster 1622—Delft 1654.
Werkzaam te Amsterdam en Delft.

← dam onder het raam . — }

[Kruis met Keulen

Gee Fabritius (fouderre persp.)
Wellicht Lambert Doomer (suggerie
van Dr. E. Schapiro)
Wel Delftse - Vermeer en het - de
klein van de daken.

36 KLOOSTERHOF.

G. Fabius

P. 40 x 32. — omstreeks 1645. — herkomst: Mr. M. M. van Valkenburg, Laren (Gld.). — tent.: Rotterdam 1935, nr. 27, afb. 29.

HUIZEN (N.H.), MEVROUW J. C. VAN VALKENBURG-VAN SCHAARDENBURG.

FARGUE, PAULUS CONSTANTIJN LA. Den Haag 1729—1782. Werkzaam te Den Haag, Rotterdam, Leiden.

37 DE VISMARKT EN GROTE KERK TE 's GRAVENHAGE. Get. rechts onderaan: „Paulus Constantijn la Fargue pinx 1777”.

D. 36 x 44. — 1777. — herkomst: Smidt v. Gelder, Amsterdam; veil. Fred. Muller, Amsterdam, Mei 1934, nr. 247. — tent.: Den Haag 1948, nr. 282; Schiedam 1951/52, nr. 34, afb. IV; Delft 1952/53, nr. 41.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

38 GEZICHT VAN DE WESTZIJDE VAN DE KORTE MARE TE LEIDEN NAAR HET ZUIDEN. Get. links onderaan: „Paulus Constantijn la Fargue pinx 1778”.

D. 25,5 x 34,2. — 1778. — Cat. Prentverz. Leiden 1906 (I), nr. 1040; Oud Leiden, Veertien reproducties van oude tekeningen, Leiden 1931, nr. 9; cat. Leiden S.M. „De Lakenhal” 1949, nr. 721. — herkomst: veil. Christie's, Londen, 29 Juli 1871, nr. 80; idem 14 Juli 1888, nr. 107; J. L. Drucker. Afb. 54.

LEIDEN, LEIDSCHÉ VOLKSHUIS.

GISELAER, NICOLAES DE. Dordrecht 1583—Amsterdam(?) vóór 1659. Werkzaam te Utrecht.

39 KERKINTERIEUR MET DE VERSCHIJNING VAN DE ENGEL GABRIEL AAN ZACHARIAS. Get. rechts onderaan: „ND. GISELAER FE”.

P. 56 x 73. — herkomst: Kunsth. C. J. Reyerse, Den Haag.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 114.

GOSSAERT VAN MABUSE, JAN. Maubeuge omstreeks 1478—Antwerpen 1533. Werkzaam in de Zuidelijke Nederlanden, Utrecht en Middelburg. Reis naar Italië.

40 MALVAGNA-TRIPTIEK; middenluik: Madonna met Kind, vleugels (binnenzijde): St. Catharina en St. Dorothea(?), vleugels (buitenzijde): Adam en Eva.

P. 455 x 705 (met geopende vleugels). — na 1511. — M. Friedländer, *Die Altniederländische Malerei*, Berlin 1930, VIII, p. 19, afb. III/VI; G. Glück, *Art Quarterly* 1945, p. 116. — herkomst: De Prinsen van Malvagna. — tent.: Florence, Mostra d'arte Fiamminga e Olandese 1947, nr. 20; Brugge 1951, I Fiamminghi e l'Italia, nr. 25.

Afb. 1.

PALERMO, GALLERIA NAZIONALE DELLA SICILIA.

GOYEN, JAN VAN. Leiden 1596—Den Haag 1656. Werkzaam te Leiden, Den Haag en in vele andere plaatsen van Nederland. Reizen naar Frankrijk, België, Duitsland.

41 HET VALKHOF TE NIJMEGEN. Get. links onderaan op het bootje: „v. Goyen 1635”.

P. 31,5 x 57,5. — 1635. — tent.: Luik 1939, Int. Watertent., nr. 217; Schiedam 1952/53, nr. 26.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

GRASDORP, JAN. Zwolle 1651—1693. Werkzaam te Zwolle.

42 DE INGESTORTE TOREN VAN DE KERK TE ZWOLLE IN 1682. Get. links onderaan

D. x . — 1682. — herkomst: Kunsth. Th. Kerr, New-York.

AMERIKA, PARTICULIER BEZIT.

HEYDEN, JAN VAN DER. Gorinchem 1637—Amsterdam 1712. Werkzaam voornamelijk te Amsterdam. Reizen in Z. Nederland en Duitsland.

43 KIIKJE IN EEN STAD. Get. rechts op de vooruitspringende muur: „J v d Heyde A^o 1667”.

P. 46,4 x 38,4. — 1667. — H. de G. VIII, nr. 153. — herkomst: Francis Gibson of Saffron Walden. — tent.: Londen 1882, nr. 58; Londen 1952/53, nr. 417.

Afb. 43.

EPPING (ESSEX), LEWIS S. FRY M.D.

5 5

↳ verboden vrucht plekkend.

met gekomen

→ op de Amsterdamsche Boers van
Hendrich de Keyser, na de verbouwing
van 1670.

L op Boonstam

L? Verm. Loch Holl. Stad.

44 GEZICHT OP EEN STAD. Get. rechts onderaan: „I.V.D. Heyde” (IVDH in monogram).

P. 49 x 65. — Smith Suppl., nr. 27; Waagen II, p. 123; H. de G. VIII, nr. 5 (als gezicht op Amersfoort); cat. Amsterdam R.M. 1934, nr. 1170 (als gezicht op Amersfoort, de figuren van Adriaen van de Velde); cat. Amsterdam R.M. 1951, nr. 1170 (als gezicht op een Duitse stad). — herkomst: verk. Lafontaine, Parijs, 28 Mei 1821 (als Haarlemmer Poort te Amsterdam); Laneuville; Van Praet, Antwerpen; A. van der Hoop, Amsterdam. — tent.: Antwerpen 1838; Amsterdam, Historisch Museum 1937, nr. 11.

Afb. 44.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1951, NR. 1170
(BRUIKLEEN VAN DE STAD AMSTERDAM).

45 DE DORPSKERK TE MAARSSSEN. Get. links op de schutting: „VH” (in monogram).

P. 36 x 42. — Terwesten, p. 174, nr. 38; Smith, nr. 100; Waagen II, p. 123; A. Bredius, Oud Holland 1912 (XXX), p. 136; H. de G. VIII, nr. 100 (figuren van Adriaen van de Velde). — herkomst: wellicht veil. van Kretschmar, Amsterdam 29 Maart 1757, nr. 35; wellicht de Neufville; veil. J. G. Cramer, Amsterdam, 13 Nov. 1769; nr. 46; J. en P. Bisschop, Rotterdam; A. en J. Hope, Amsterdam; Henry Thomas Hope, Londen; Mrs. Hope, Londen; Lord Francis Pelham Clinton-Hope, Deepdene; P. en D. Colnaghi en A. Wertheimer; P. A. B. Widener, Philadelphia (cat. 1908, nr. 211); Anon. veil., Amsterdam, 10 Juli 1923 (III); Hon. Mrs. R. Greville. — tent.: Londen, British Institution 1854, nr. 3; Londen 1881, nr. 111; Londen South Kensington Museum 1891, nr. 21; Londen, Arts Council 1945, nr. 10; Londen 1952/53, nr. 392.

Afb. 42.

ENGELAND, THE NATIONAL TRUST, CAT. 1948, NR. 54.

46 LANDSCHAP MET VERSTERKTE STAD. Get. midden onderaan: „V.D. Heed”.

P. 45,7 x 60,4. — tent.: Londen 1952/53, nr. 514.

Afb. 45.

ENGELAND, PARTICULIER BEZIT.

47 EEN STRAAT IN KEULEN. Figuren vermoedelijk van Eglon van der Neer. Get. rechts op de hoektoren van de poort: „I.V. Heyden f 1694”.

P. 31,7 x 40,6. — 1694. — Smith Suppl., nr. 5; Waagen II, p. 256; H. de G. VIII, nr. 87. — herkomst: veil. Duchesse de Berry, Parijs 4 April 1837, nr. 73; F. Heusch, Londen; Baron L. N. de Rothschild; Hon. C. N. Rothschild; veil. Victor Rothschild, Sotheby's, Londen, 19 April 1937, nr. 4. — tent.: Londen 1834; Londen, British Institution 1839, nr. 27; Londen 1938, nr. 238; Londen 1952/53, nr. 412.

Afb. 41.

LONDEN, MR. AND MRS. E. ASSHETON BENNETT.

HOOGSTRATEN, SAMUEL VAN. Dordrecht 1627–1678. Werkzaam te Den Haag, Amsterdam, Dordrecht. Reizen naar Duitsland, Oostenrijk, Italië, Londen.

48 DAME OP EEN BINNENPLAATS. Get. links op de aanzet van de boog: „S v H”.

D. 241,5 x 179. — J. van Gool, De nieuwe Nederlantsche Schouburg enz. II, 's-Gravenhage 1751, p. 489 (als van der Hoog); Terwesten, p. 487 en 698. — R. H. Wilenski, An Introduction to Dutch Art, Londen 1929, p. 266, afb. 110. — herkomst: De schildersconfrerie te Den Haag; Kruysbergen; veil. van Oostrum, Den Haag, 23 Sept. 1765, nr. 1; Copius; cab. W.V.

's GRAVENHAGE, KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN
„MAURITSHUIS”, CAT. 1935, NR. 66.

HOUCKGEEST, GERRIT. Den Haag omstreeks 1600–Bergen op Zoom 1661. Werkzaam te Den Haag, Delft, Bergen op Zoom.

49 GEZICHT IN EEN ZUILENGANG. Get. rechts onderaan op het voetstuk van de zuil: „G. Houckgeest fe: 1638”.

D. 132 x 142. — 1638. — Jantzen, nr. 164. — herkomst: Cambiaso, Genua. — tent.: Londen 1952/53, nr. 287.

Afb. 22.

EDINBURGH, THE NATIONAL GALLERY OF SCOTLAND,
CAT. 1946, NR. 46.

50 INTERIEUR VAN DE OUDE KERK TE DELFT. Get. in het midden onderaan: „G H. 165”.

P. 49 x 41. — 165. — Jantzen, nr. 172. — herkomst: verk. Messchert van Vollenhoven, Amsterdam 1892; Vereniging Rembrandt.

Afb. 39.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1951, NR. 1260.

HOVE, BARTHOLOMEUS JOHANNES VAN. Den Haag 1790–1880. Werkzaam te Den Haag.

51 STADSGEZICHT TE LEIDEN MET DE MAREKERK. Get. rechts onderaan: „B.J. van Hove”.

P. 46 x 59,5. — herkomst: veil. Mak van Waay, Amsterdam, Oct. 1933, nr. 792. — tent.: Schiedam 1951/52, nr. 23.

Afb. 55.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

Top dukdalf.

The boerengrupp album

18

ALKWAAR.

HUINEMAN, KORNELIS JACOBUS. Terneuzen 1886—1952. Werkzaam voornamelijk in Zeeuws Vlaanderen. Reizen naar België en Noord-Frankrijk.

52 *INTERIEUR VAN DE BASILIEK TE HULST*. Get.: „K.J.Huine-man”.

D. 82 x 67.

DIENTST VOOR 's RIJKS VERSPREIDE KUNSTVOORWERPEN.

ISRAELS, ISAAC. Amsterdam 1865—Den Haag 1934. Werkzaam te Amsterdam, Parijs, Den Haag. Reizen naar Spanje, Engeland, Zwitserland, Ned. Oost-Indië.

53 *GEZICHT OP DE MUNT TE AMSTERDAM*.

D. 100 x 73.

OLDENZAAL, H. E. TEN CATE.

JELGERHUIS RIENKSZ., JOHANNES. Leeuwarden 1770—Amsterdam 1836. Werkzaam te Amsterdam, Delft, Rotterdam.

54 *DOORKIJKJE OP OUDE HUIZEN*. Get. rechts bovenaan: „Jelgerhuis. Rz”.

P. 27 x 23,5. — omstreeks 1825.

's GRAVENHAGE, KUNSTHANDEL G. J. NIEUWENHUIZEN SEGAAR.

55 *INTERIEUR VAN DE ST. BAVOKERK TE HAARLEM*. Get. links onderaan: „J. Jelgerhuis 1830”.

D. 50 x 39. — 1830. — A. E. d'Ailly, *Jaarboek Amstelodamum* 1938 (XXXV), p. 241. — herkomst: veil. J. Jelgerhuis Rzn., Amsterdam 1836; Leeflang (Bilderdijk-collectie), Den Haag.

BERGEN, MR. M. J. S.

JONGH, LUDOLF DE. Overschie 1616—Hillegersberg 1679. Werkzaam te Rotterdam en in Frankrijk.

DE JONGH toegeschreven.

56 *DE OUDE OOSTPOORT TE ROTTERDAM*.

P. 48 x 63. — cat. Rotterdam 1892, nr. 285 (als Lieve Verschuier); cat.

Rotterdam 1927, nr. 96 (als Ludolf de Jongh?); H. de G. II, nr. 177 (als A. Cuypp); F. Schmidt Degener, Jaarverslag Museum Boymans 1909, p. 9 (als A. Cuypp). — herkomst: J. van Dam van Noordeloos; Gemeente Archief, Rotterdam.

Afb. 35.

ROTTERDAM, MUSEUM BOYMANS, CAT. 1937, NR. 96.

JONGKIND, JOHAN BARTHOLD. Latrop (Overijssel). 1819—Côte Saint André 1891. Werkzaam in Nederland (vooral Z. Holland) en Frankrijk. Reis naar België en Londen.

57 GEZICHT OP DE OUDE HOOFDPOORT TE ROTTERDAM. Get. links onderaan: „J.B. Jongkind 57”.

D. 37,5 x 49. — 1857. — M. F. Hennus, Johan Barthold Jongkind (Paletserie), Amsterdam [1945], afb. p. 16. — herkomst: Kunsth. Wisselingh, Amsterdam. — tent.: Den Haag 1948, nr. 18 met afb.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

58 ZONSONDERGANG BIJ OVERSCHIE. Get. links onderaan: „Jongkind 1867”.

D. 32,2 x 45,2. — 1867. — Hannema, nr. 48, afb. 50. — tent.: Rotterdam 1939, nr. 33, afb. XLIII; Rotterdam 1950, nr. 48, afb. 15.

Afb. 60.

ROTTERDAM, W. VAN DER VORM SR.

KARSEN, JAN EDUARD (EDUARD). Amsterdam 1860—1941. Werkzaam te Amsterdam. Reizen naar Zwitserland en Londen.

58a HET BEGIJNHOF TE AMSTERDAM. Get. links onderaan: „Ed. Karsen”.

D. 36,5 x 45. — A. M. Hammacher, Eduard Karsen en zijn vader Kaspar, 's Gravenhage 1947, afb. 31. — tent.: Amsterdam S.M., 1947/48, nr. 54; Dordrecht 1948, nr. 54.

OTTERLO, RIJKSMUSEUM KRÖLLER-MÜLLER, INV. NR. 1144—45.

KLINKENBERG, JOHANNES CHRISTIAAN KAREL. Den Haag 1852—1924. Werkzaam te Den Haag.

7 Dugu, Rochem.

Flora bijel OUD YZER.

L H. J. v. d. Rest, Dordrecht.

L met de werven

L Jan de Beyer?

59 *STADSGEZICHT TE MIDDELBURG*. Get. rechts onderaan: „Klinkenberg”.

D. 40 x 78. — vierde kwart 19de eeuw. — Scheen, p. 164. — herkomst: A. J. van Haagen.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1933, NR. 468.

LEICKERT, CHARLES HENRI JOSEPH. Brussel 1818—Mainz 1907. Werkzaam te Den Haag, Amsterdam, Nieuwer Amstel, Mainz.

60 *STADSGEZICHT IN DE WINTER*. Get. rechts onderaan: „Ch. Leickert f 81”.

P. 45 x 55. — 1881. — herkomst: Kunsth. P. A. Scheen, Den Haag. — tent.: Kunsth. P. A. Scheen, Den Haag 1948, nr. 22, afb. 22.

Afb. 56.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT. L

LIENDER, PIETER JAN VAN. Utrecht 1727—1779. Werkzaam te Utrecht. Reizen door Duitsland en Frankrijk.

61 *GEZICHT OP DE STADHUISBRUG TE UTRECHT*. Get. links onderaan: „P.J. v. Liender f. 1764”.

D. 60 x 83. — 1764. — vergl. tekening cat. nr. 129. — herkomst: Kunsth. B. Houthakker, Amsterdam.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 175.

62 *DE OUDE GRACHT MET GAARDBRUG TE UTRECHT* Spiegelbekroning in de Regentenzaal van het Diaconie-Weeshuis te Utrecht. Get. links onderaan: „P.J. v. Liender f. 1760”.

D. 126 x 115. — 1760. — ziet cat. nr. 63. — C. W. Wagenaar, Oude Kunst 1918 (III), p. 221 met afb.

UTRECHT, DIACONIE VAN DE HERVORMDE GEMEENTE.

VAN LIENDER toegeschreven. L

63 *GEZICHT OP DE WITTEVROUWENPOORT TE UTRECHT*. Sopra-porte in de Regentenzaal van het Diaconie-Weeshuis te Utrecht.

D. 85 x 76,5. — omstreeks 1760. — zie cat. nr. 62.

UTRECHT, DIACONIE VAN DE HERVORMDE GEMEENTE.

LORME, ANTHONIE DE. Doornik omstreeks 1610?—Rotterdam 1673. Werkzaam te Rotterdam.

64 *INTERIEUR VAN DE ST. LAURENSKERK TE ROTTERDAM*. Figuren vermoedelijk van J. Lingelbach.

D. 39,5 x 46,5. — herkomst: Sir Herbert Cook, Richmond, cat. 1914, nr. 206 (als G. A. Berckheyde); Kunsth. D. Katz, Dieren.

Afb. 26.

's GRAVENHAGE, KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN „MAURITSHUIS”, inv. nr. 856 (BRUIKLEEN VAN DE DIENST VOOR 's RIJKS VERSPREIDE KUNSTVOORWERPEN).

MAN, CORNELIS DE. Delft 1621—1706. Werkzaam te Delft. Reizen door Frankrijk en Italië.

65 *KERKINTERIEUR*. Get. links onderaan: „CD Man” (CD in monogram).

P. 41 x 35.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

MARIS, JACOBUS HENDRICUS. Den Haag 1837—Karlsbad 1899. Werkzaam te Den Haag, Parijs. Reis naar Duitsland, Zwitserland, Frankrijk.

66 *DORDRECHT BIJ AVOND*. Get. rechts onderaan: „J. Maris”.

D. 45,5 x 47,5. — M. H. W. E. Maris, *De Geschiedenis van een schildersgeslacht*, Amsterdam 1943, afb. p. 86. — herkomst: J. B. A. M. Westervoudt, Haarlem.

Afb. 59.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1951, NR. 1518—A2.

MEESTER, NEDERLANDS, MIDDEN 17de EEUW.

67 *DE KAASMARKT MET DE WAAG TE ALKMAAR*. Ged. op een der schuitjes: „1620” (later toegevoegd?).

D. 106,8 x 146. — waarschijnlijk omstreeks 1650/60.

Afb. 10.

ALKMAAR, STEDELIJK MUSEUM, CAT. 1932, NR. 137.

L waa?

L op pijler rechts: DOM
HIER LIT
BEGRAV
JAN FXA
STERF D
11 M^o A
1643.

De Michielsabdy te Antwerpen. In 1830. don de
Nederlandsche kerk-geschiede (naacht vordat de
Speyde in de lucht vloog) lag an de Schilder.
Gravure i = Gérard: Aniels à travers les
Ages.

v. Wachen

v. Washem

MOLENAER, KLAES. Haarlem vóór 1630—1676. Werkzaam te Haarlem.

68 *HET BLEEKVELD*. Get. rechts onderaan: „K. Molenaar”.

P. 35 x 46. — cat. Rotterdam 1849, nr. 172 (als Cornelis Molenaar van Antwerpen); cat. Rotterdam 1859, nr. 206 (als Klaes Molenaar van Antwerpen). — herkomst: F. J. O. Boymans. — tent.: Haarlem 1946, nr. 80.

ROTTERDAM, MUSEUM BOYMANS, Gids 1951, nr. 295.

NEEFS DE OUDE, PIETER. Antwerpen omstreeks 1578—omstreeks 1656/61. Werkzaam te Antwerpen.

69 *DE KATHEDRAAL TE ANTWERPEN*. Get. links onderaan, op de eerste pijler: „Peeter Neeffs”.

Koper 81 x 100. — 1643.

Afb. 4. 's GRAVENHAGE, DE HEER EN MEVROUW F. H. A. A. WAGNER-DE WIT.

70 *INTERIEUR VAN EEN GOTHISCHE KERK*. Get. in het midden op een grafsteen: „Peeter Neeffs 1645”.

P. 38,5 x 53. — 1645.

Afb. 5. ROME, N.U. L'ARCHITETTO, ANDREA BUSIRI VICI.

NEEFS DE JONGE, PIETER. Antwerpen 1620—1675. Werkzaam te Antwerpen.

71 *GEZICHT IN HET KOOR VAN EEN KERK BIJ KAARSLICHT*. Get. links bovenaan: „PN” (in monogram).

Koper (ovaal) 6,5 x 8,5. — pendant van cat. nr. 72.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

72 *KERKINTERIEUR BIJ DAGLICHT*. Get. rechts bovenaan: „PN” (in monogram).

Koper (ovaal) 6,5 x 8,5. — pendant van cat. nr. 71.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

NEEFS de JONGE?

73 *KERKINTERIEUR*. Get. rechts bovenaan: „Peeter Neeffs”.

P. 24,5 x 35,5. — Jantzen, nr. 349. — herkomst: aan de achterzijde een zegel met het wapen van Oranje-Nassau; van Heteren.

AMSTERDAM, 's RIJSMUSEUM, CAT. 1911, nr. 1717.

NICKELE, ISAAK VAN. Geboorteplaats en -jaar onbekend—Haarlem 1703. Werkzaam te Haarlem en Delft.

74 *VESTIBULE VAN EEN PALEIS*. Get. links op de muur: „Isack van Nickelle”.

D. 65 x 60. — Jantzen, nr. 387. — herkomst: veil. Dubois; uit het bezit van Louis Philippe.

PARIJS, LOUVRE, CAT. 1922, NR. 2490.

75 *INTERIEUR VAN DE ST. BAVOKERK TE HAARLEM*. Get. rechts onderaan, op de eerste zuil: „Isaak van Nickele”.

P. 52 x 72,5. — Jantzen, nr. 383.

BRUSSEL, MUSÉES ROYAUX DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE,
CAT. 1949, NR. 331.

NIEULANDT, ADRIAEN VAN. Antwerpen 1587—Amsterdam 1658. Werkzaam te Amsterdam.

76 *DE LEPROZENOMGANG TE AMSTERDAM, OP KOPPERS-MAANDAG*. Get. rechts op de voorgrond, op een lei: „Adriaen van Nieu-landt Fecit. 1633”.

D. 212 x 308. — 1633. — cat. Amsterdam R.M. 1920, nr. 1747. — herkomst: Leprozenhuis, Amsterdam.

Afb. 9.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, HISTORISCH MUSEUM
„DE WAAG”.

OSTADE, ADRIAEN VAN. Haarlem 1610—1685. Werkzaam te Haarlem en Amsterdam.

77 *DANSENDE BOEREN VOOR EEN HERBERG*. Get. rechts boven de deur van het schuurtje: „AV Ostade 1654” (AV in monogram).

P. 48,2 x 36,8. — 1654. — Smith Suppl., nr. 55; Waagen III, p. 264; H. de G. III, nr. 801. — herkomst: Earl of Lonsdale, Lowther Castle; veil. Christie's, Londen 2 Juli 1937, nr. 7. — tent.: Rotterdam 1938, nr. 112, afb. 75; Amsterdam, Internationaal Cultureel Centrum 1950/51; Schiedam 1951/52, nr. 54, afb. VII; Dordrecht 1952; Delft 1952/53, nr. 54.

Afb. 25.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

OUWATER, ISAAK. Amsterdam 1750—1793. Werkzaam te Utrecht, Haarlem, Amsterdam.

in het guld te Haaren 1660-1703

op geschilderd lint bovenaan: "Jaarlijse
Ommegank der heprooken op Copperdiesmaandag
opgehouden int Jaar 1604." = tweede
Maandag na Driekoningen, ende van de
Nieuwjaars tgd 13. In uiterst gng men
rond met mombakken.

78 DE PRINSENGRACHT TE AMSTERDAM BIJ DE SPIEGEL-STRAAT, met de Apotheek Bouvy. Get. rechts onderaan: „Ik, Ouwater 1781”.

D. 45 x 57. — 1781. — Huebner, afb. 7. — herkomst: Bouvy, Amsterdam; veil. Fred. Muller, Amsterdam, Nov. 1941, nr. 480. — tent.: Schiedam 1951/52, nr. 57; Delft 1952/53, nr. 57.

Afb. 52.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

PRINS, Dr. JOHANNES HUIBERT. Den Haag 1757—omgeving Utrecht 1806. Werkzaam onder meer te Leiden, Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht.

79 DE SLUIS. Get. rechts onderaan: „J. H. Prins”.

P. 15,5 x 14,5. — Scheen, p. 244.

ENSCHDEDE, RIJKSMUSEUM TWENTHE.

RUISDAEL, JACOB ISAACKSZ. VAN. Haarlem 1628 of 1629—Amsterdam 1682. Werkzaam te Haarlem en Amsterdam. Reizen naar Oost-Nederland en West-Duitsland.

80 HET DAMRAK TE AMSTERDAM. Get. links onderaan: „JvRuisdael” (JvR in monogram).

D. 46,8 x 43. — omstreeks 1670. — vermoedelijk identiek met H. de G. IV, nr. 18. — alsdan afkomstig: veil. Joh. Verkolje, Amsterdam 24 Oct. 1763, nr. 40; Jan van Daalen; veil. Amsterdam, 26 Sept. 1854, nr. 34; veil. Amsterdam, 29 Nov. 1854, nr. 40. — herkomst: Princesse de Croy, Parijs.

’s GRAVENHAGE, KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN
„MAURITSHUIS”, CAT. 1935, NR. 803.

81 HET KASTEEL VAN BENTHEIM. Get. rechts onderaan: „JvRuisdael” (JvR in monogram).

D. 38,1 x 45,7. — H. de G. IV, nr. 23; J. Rosenberg, Jacob van Ruisdael, Berlin 1928, nr. 14. — herkomst: Kunsth. Norton, Londen; John Staniforth Beckett; Sir H. B. Bacon; Sir Hickman Bacon, Gainsborough. — tent.: Londen Guildhall 1890, nr. 76; Londen 1952/53, nr. 298.

Afb. 46.

NORWICH, SIR EDMUND BACON BT.

SAENREDAM, PIETER JANSZ. Assendelft 1597—Haarlem

1665. Werkzaam te Haarlem, 's Hertogenbosch, Assendelft, Alkmaar, Utrecht, Amsterdam, Rhenen.

82 GEZICHT IN HET KOOR VAN DE ST. BAVOKERK TE HAARLEM. Get. rechts onderaan op het voetstuk van de zuil: „P. Sardam, fecit A°. 1636”.

P. 49 x 37. — 1636. — vergl. tekening cat. nr. 133. — Koomen, p. 267, met afb.; Swillens, nr. 97, afb. 92. — herkomst: Aug. Janssen, Amsterdam. — tent.: Rotterdam 1929/30, nr. 13, afb. X; Rotterdam 1937/38, nr. 8, afb. IV; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 8, afb. IV.

Afb. 32.

's GRAVENHAGE, DE HEER EN MEVROUW F. LUGT.

83 INTERIEUR VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT.

P. 34,5 x 49,5. — omstreeks 1640. — vergl. tekening cat. nr. 135. — C. H. de Jonge, Jaarverslag 1937 van de Vereniging Rembrandt, p. 28, met afb. — herkomst: Kunsth. D. A. Hoogendijk, Amsterdam. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 22; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 22; Utrecht 1948, nr. 49.

Afb. 27.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 240.

84 INTERIEUR VAN DE ST. JANSKERK TE UTRECHT. Get. rechts onderaan op een der pijlers, in het opschrift: „Pieter Saenredam dit gemaect int jaer 1645. dit is in de St. Janskerck binnen aldus te sien tot Utrecht”.

P. 42 x 34. — 1645. — Swillens, nr. 169, afb. 164; Bremmer, nr. 3. — herkomst: Mr. A. J. Labouchère, Zeist. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 20; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 20.

Afb. 29.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 239.

85 INTERIEUR VAN DE ST. PIETERSKERK TE UTRECHT. Get.: „Pr. Saenredam fecit Anno 1654 11/28”.

P. 50 x 72,5. — 1654. — vergl. tekening cat. nr. 137. — Koomen, p. 263, met afb.; Swillens, nr. 198, afb. 152; Bremmer, nr. 5. — tent.: Rotterdam 1932/33, nr. 15, afb. VI; Rotterdam 1937/38, nr. 18; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 18.

Afb. 31.

AERDENHOUT, MEVROUW A. M. NIENHUYVS-VERSTEEGH.

86 WESTGEVEL VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Get.: „P. Saenredam”.

P. 65,5 x 51,5. — vergl. tekening cat. nr. 138. — Jantzen, nr. 423; Swillens, nr. 219, afb. 132. — herkomst: Jhr. Six, Amsterdam; veil. Fred. Muller, Amsterdam, 16 Oct. 1928; nr. 42; Anton Jurgens, Londen. — tent.: Utrecht

Bank catalogus

Bravo-Kerk Kaarle. Verz. Hekking,
Oosterbeek

schoungemaakt en gerestaurend in 1953 door
den heer Traas.

06. Gebuikend en gedobend: "Pietre Paureda
- feest 1662", op de toren geheel bovenan,
just onder de bostuering in de kleun.

livet den kouw na ^{No} 16 07.

Lop Lunk

1894, nr. 174; Amsterdam 1900, nr. 130; Londen 1929, nr. 47; Delft 1952/53, nr. 66, afb. 6.

Afb. 28.

BULKELEY HOUSE, ENGLEFIELD GREEN (SURREY),
FRANS JURGENS.

87 GEZICHT OP HET KOOR VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Get. op de luifel van de aangebouwde muur: „Pr. Saenredam fecit A° 1659 11/20”. Boven de luifel: „De St. Mariakerck tot Utrecht”.

P. 44 x 63. — 1659. — vergl. tekening cat. nr. 134. — Koomen, p. 265, met afb.; Swillens, nr. 207, afb. 130; Bremmer, nr. 7. — tent.: Rotterdam 1932/33, nr. 16; Rotterdam 1937/38, nr. 17, afb. XI; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 17, afb. XI; Utrecht 1948, nr. 51.

Afb. 30.

AERDENHOUT, MEVROUW A. M. NIENHUY-VERSTEEGH.

SCHOUTEN, HERMANUS PETRUS. Amsterdam 1747—Haarlem 1822. Werkzaam te Amsterdam en Haarlem.

88 BEGJINHOF MET ENGELSE KERK TE AMSTERDAM.

P. 45,5 x 57,5. — herkomst: Kunsth. B. Houthakker, Amsterdam.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, HISTORISCH MUSEUM „DE WAAG”.

SLUYTERS, JOHANNES CAROLUS BERNARDUS (JAN). Geb. 's-Hertogenbosch 1881. Werkzaam voornamelijk te Amsterdam. Reis naar Italië, Spanje, Frankrijk.

89 HET KONINGSPLEIN TE AMSTERDAM BIJ AVOND. Get. links bovenaan: „JAN SLUIJTERS”.

D. 143 x 169. — omstr. 1927.

Afb. 64.

UTRECHT, DR. H. VAN DER VUURST DE VRIES.

SPRINGER, CORNELIS. Amsterdam 1817—Hilversum 1891. Werkzaam te Amsterdam en in vele plaatsen van Nederland. Reis naar Duitsland.

90 STADSGEZICHT TE DEN BRIEL. Get. links onderaan: „C. Springer fecit”; rechts onderaan: „CS 54” (CS in monogram).

P. 50 x 40,5. — 1854. — herkomst: veil. Venduhuis Pulchri, Den Haag, Dec. 1940, nr. 176. — tent.: Schiedam 1951/52, nr. 72.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

91 GEZICHT OP EDAM. Get. rechts onderaan: „C. Springer '79”.

P. 61 x 47. — 1879. — herkomst: Museum Stania State, Oenkerk (Friesland), Gids 1939, nr. 209. — tent.: Kunsth. P. A. Scheen, Den Haag 1951/52, nr. 21, afb. t.o. p. 5.

's GRAVENHAGE, KUNSTHANDEL P. A. SCHEEN.

STEEN, JAN HAVICKSZ. Leiden 1626—1679. Werkzaam te Den Haag, Delft, Warmond, Haarlem, Leiden.

92 BOERENBRUILOFT. Get. links op de voorgrond: „J Steen” (JS in monogram).

P. 51 x 47. — Smith, nr. 139; J. Immerzeel Jr., De levens en werken enz., Amsterdam 1843, III, p. 111; Waagen II, p. 184; H. de G. I, nr. 461. — herkomst: veil. N. Nieuhoff, Amsterdam, 14 April 1777, nr. 191; Fouquet; veil. G. Muller, Amsterdam, 2 April 1827; Brondgeest; Baron Verstolk van Soelen, Den Haag 1833; Thomas Baring, Londen; Lord Northbrook, Londen; A. de Rothschild, Parijs; Lionel de Rothschild; Fattorini; H. F. P. Borthwick-Norton. — tent.: Liverpool 1944, nr. 19, met afb.; Londen 1952/53, nr. 575.

Afb. 24.

FAREHAM (HUNTS.), MRS. E. S. BORTHWICK-NORTON.

STEENWIJCK DE OUDE, HENDRICK VAN. Steenwijk (?) omstreeks 1550—Frankfurt a. M. omstreeks 1603. Werkzaam te Aken, Luik, Antwerpen, Frankfurt a. M.

93 MARKTPLEIN. Get.: „Hen . . . VAN STEENWIJCK AN 1598”.

D. 89 x 152. — 1598. — H. Riegel, Beiträge zur Niederländischen Kunstgeschichte, Berlin 1882, Bd. II, p. 34; Jantzen, nr. 433; Jantzen, M. f. K. 1913, p. 332.

Afb. 8.

BRUNSWIJK, HERZOG ANTON ULRICH-MUSEUM,
CAT. 1932, nr. 58.

STEENWIJCK DE JONGE, HENDRICK VAN. Antwerpen (?) omstreeks 1580—Londen vóór 1650. Werkzaam te Frankfurt a. M., Antwerpen, Den Haag, Londen.

94 FANTASIESTAD. Get. links onderaan op de muur: „H.V.S. 1614”.

Koper 47 x 70. — 1614. — G. Hoet, Catalogus of naamlijst van schilde-

Op de Kippenkooi.

housen bleek verfoemen eenige gelykeit met de
gildesena te Brussel. de kerk op de achtergrond
is de Westfaasade th. Minster te Aken. Het gebouw
rechts, is, met eenige veranderingen, het raadhuis
te Aken.

f Rolf Fritz, Das Stadt- und Strassenbild
in der Holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts
Stuttgart 1932, p. 20.

De bouwgroep, achtern 95^a
Thooftwijl (Wouter Joannes van)
Amsterdam 1782-1810 i. het raamwerk
te Amsterdam in de sneeuw. Opt. 1.
onderaan: "W. I. v. Thooftwijl 1809."
D 57 v 48 - 1809. Cat. Amst. R.M. 1951, n. 2331.
Amst. Verh. Genootschap.

Verg. tekening bij Thunse Molenaar, Utrecht

Utrecht, Weerdangst. Verg. tekening
in het Gm. Archief: Cat. Topogr. Atlas
supplement 546^x (lyndekening waaraan
van dit paneel) 546^{xx} met blinde, links
gegron. (medaillon Dr. Rabouche)

rijen enz., 's Gravenhage 1752/70, II, p. 170; Inventaris Paleis „Het Loo”, 1763, nr. 29; Jantzen, nr. 457. — herkomst: veil. Ewout van Dishoek, Den Haag 9 Juni 1745, nr. 23; Kabinet Stadhouder Willem V, Den Haag.

Afb. 21.

's GRAVENHAGE, KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN
„MAURITSHUIS”, CAT. 1949, NR. 171.

95 JEZUS IN HET HUIS VAN MARTHA EN MARIA. Figuren toegeschreven aan Cornelis van Poelenburgh. Get. rechts op de wand van de deurnis: „Henri V. Steenwick 1620”.

D. 64 x 96. — 1620. — Jantzen, nr. 461. — herkomst: uit het bezit van Lodewijk XIV.

PARIS, LOUVRE, CAT. 1922, NR. 2581.

f

VERHEIJEN, JAN HENDRIK. Utrecht 1778—1846. Werkzaam voornamelijk te Utrecht.

96 GEFANTASEERD STADSGEZICHT MET DE UTRECHTSE DOM. Get. rechts op de muur: „H Verheijen f” (HV in monogram). *f*

P. 63 x 78. — Huebner, afb. 39. — herkomst: Jkvr. van de Poll, Zeist. — tent.: Rotterdam, Volksuniversiteit 1952.

Afb. 53.

's GRAVENHAGE, H. KATZ.

97 STADSGEZICHT *f* Get. links onderaan op de stoep: „HVerheijen f.” (HV in monogram).

P. 39 x 48,5.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

VERTIN, PETRUS GERARDUS. Den Haag 1819—1893. Werkzaam te Den Haag.

98 DE VISMARKT TE UTRECHT. Get. rechts onderaan: „P.G. Vertin f. 76”.

D. 62,5 x 50. — 1876. — A. van Hulzen, Utrecht, De geschiedenis en de bouwwerken, 1944 (Heemschutserie, nr. 39), met afb.; Scheen, p. 351. — herkomst: Kunsth. M. Wolff, Amsterdam.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1337.

VERVEER, SALOMON LEONARDUS (SAMUEL). Den Haag

1813–1876. Werkzaam te Den Haag. Reizen naar Duitsland en Frankrijk.

99 PLEINTIE TE SCHEVENINGEN. Get. rechts onderaan: „S.L. Verveer '73”.

D. 58,5 x 77. — 1873. — tent.: Rotterdam 1941, nr. 39, afb. 10.

AMSTERDAM, STEDELIJK MUSEUM, CAT. 1922, NR. 476.

VLIET, HENDRIK CORNELISZ. VAN. Delft omstreeks 1611–1675. Werkzaam te Delft.

100 INTERIEUR VAN DE OUDE KERK TE DELFT. Get. rechts onderaan op het achtershot van de kerkbank: „H. van Vliet A° 1662”.

D. 95 x 85. — 1662. — D. v. Bleyswijk, Beschrijving van Delft, Delft 1667, gravure t.o. p. 174.

Afb. 40.

AMSTERDAM, BERNARD HOUTHAKKER.

101 INTERIEUR VAN DE DOM TE UTRECHT. Get. links op het voetstuk van de eerste pijler (slechts ten dele leesbaar): „In 't. jaer 1672 ... den Dom ... Utrecht ... Roomsche geweest ... C. van Vliet A° 1672”.

D. 106 x 129. — 1672. — E. Booth, Dagelijksche aantekeningen; A. van de Ven, De Oud-Katholiek, 4 September 1948, met afb. — herkomst: Kunsth. C. H. Schwagermann, Schiedam.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1346.

VOSMAER, DANIEL. Geboorteplaats en -jaar onbekend—Delft na 1666. Werkzaam omstreeks het midden van de 17de eeuw te Delft.

102 GEFANTASEERD GEZICHT OP DELFT. Get.: „D. Vosmaer, 1665”.

D. 90,5 x 113,5. — K. Lilienfeld, Zeitschrift für Bildende Kunst 1924 (LVII), p. 183, met afb.; H. Kaufmann, Oud-Holland 1925 (XLII), p. 286. — herkomst: Kunsth. J. Goudstikker, Amsterdam, cat. XXVIII, nr. 54. — tent.: Rotterdam 1935, nr. 95, afb. 109.

Afb. 11.

DELFT, STEDELIJK MUSEUM „HET PRINSENHOF”
(BRUIKLEEN VAN DE DIENST VOOR 'S RIJKS VERSPREIDE KUNSTVOORWERPEN).

L niet geheel onderaan

L r. onderaan

1- A. Fuhr, 1932, p. 73

1 R. Entr. p. 68

Meer Gataere - de Steens, Kerstend de Wierse.

datening onlesbaar. Maar sei andere stuk
in Wenen.

Goth. Kerk met lang koor

VREL, JACOBUS. Werkzaam omstreeks 1654—1662 waarschijnlijk te Delft en Haarlem.

103 *ACHTERBUURTJE IN EEN HOLLANDSE STAD*. Get. links op een stoep: „I. VREL”.

P. 36 x 28. — W. Burger, *Gazette des Beaux-Arts* 1866, p. 46; H. de G., O.H. 1904, p. 32; idem, *Oude Kunst* 1916 (I), p. 210; W. R. Valentiner, *Pieter de Hooch, Klassiker der Kunst*, afb. 211; C. Brière-Misme, p. 109; Plietzsch, p. 253, afb. 131. — herkomst: verk. Gustav Fincke, Bamberg; verk. Thoré-Bürger, Parijs 1892; M. A. H. H. van der Burgh, Den Haag.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1951, NR. 2600.

104 *DE BLINDE*. Get. links onderaan: „J.V.REL”.

P. 21,5 x 16. — G. Lafenestre et E. Richtenberger, *Les Musées d'Europe, la Hollande*, Paris 1898, p. 149; H. de G., O.H. 1904, p. 32; idem, *Oude Kunst* 1916 (I), p. 210; W. R. Valentiner, *Art in America* 1929, p. 92; C. Brière-Misme, p. 109; Plietzsch, p. 253.

VERZ., V. DE S.

VRIES, HANS VREDEMAN DE. Leeuwarden 1527—(?) omstreeks 1606. Werkzaam in Duitsland, te Mechelen, Antwerpen, Amsterdam, Den Haag.

105 *FANTASIE-ARCHITECTUUR*. Get. op de rand van de fontein: „HANS VREM VRIESE IN.” (VREM in monogram).

D. 137 x 164. — Wiener Inventar G, 1612/18, nr. 83; Jantzen, nr. 592. — herkomst: waarschijnlijk uit het bezit van Keizer Rudolf II.

Afb. 6.

WENEN, KUNSTHISTORISCHES MUSEUM GEMÄLDEGALERIE, CAT. 1928, NR. 723.

106 *KERKINTERIEUR*. Get. in het midden op een grafsteen: „AVR VRE Vriese 1595” (AVR en VRE in monogram).

P. 100 x 115. — 1595.

LEEUWARDEN, DR. A. A. EECEN.

WEISSENBRUCH, JOHANNES (JAN). Den Haag 1822—1880. Werkzaam te Den Haag en in vele plaatsen van Nederland. Reis naar België.

107 *DE MARIAKERK TE UTRECHT*. Get. rechts onderaan: „Jan Weissenbruch. f.”

D. 66 x 85. — omstreeks 1861. — Chr. Kramm, *De levens en werken enz.*,

Amsterdam 1864, VI, p. 1838; C. Vosmaer, Over Kunst, schetsen en studiën, Leiden 1882, p. 248; Jaarverslag Museum Boymans 1940, p. 6 met afb.; J. W. C. van Campen, Historia 1944 (X), p. 125. — Scheen, p. 343. — herkomst: Genootschap Arti et Amicitiae, Amsterdam. — tent.: Rotterdam 1941, nr. 42.

ROTTERDAM, MUSEUM BOYMANS, GIDS 1951, NR. 973.

108 STADSPOORT TE LEERDAM. Get. links op de muur van een huis: „Jan Weissenbruch f.”.

D. 77 x 104. — herkomst: Paviljoen Welgelegen, Haarlem. — tent.: Rotterdam 1870.

AMSTERDAM, 's RIJKSMUSEUM, CAT. 1934, NR. 2621.

WILLINK, ALBERT CAREL. Amsterdam 1900. Werkzaam voornamelijk te Amsterdam. Reizen naar Duitsland, Frankrijk, Italië.

109 DE ZEPPELIN. Get. links onderaan: „Willink '33”.

D. 75 x 100. — 1933. — P. H. Dubois, A. C. Willink, Amsterdam 1940, p. 23. — tent.: Eindhoven 1949, nr. 16, met afb.; Brussel 1951, nr. 28.

Afb. 65.

[NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

WITSEN, WILLEM ARNOLDUS. Amsterdam 1860–1923. Werkzaam onder meer te Amsterdam en Londen. Reizen naar Ned. Oost-Indië, San Francisco, Venetië.

110 OUDE SCHANS TE AMSTERDAM. Get. rechts onderaan: „Witsen”.

D. 28 x 38,5. — herkomst: veil. Fred. Muller, Amsterdam, Dec. 1938, nr. 113. — tent.: Dordrecht 1951; Schiedam 1951/52, nr. 89.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

WITTE, EMANUEL DE. Alkmaar omstreeks 1617–Amsterdam 1692. Werkzaam te Alkmaar, Rotterdam, Delft, Amsterdam.

111 INTERIEUR VAN EEN GOTHISCHE KERK. Get. rechts onder het orgel: „E. de Witte 1661”.

P. 52,2 x 39,5. — 1661. — herkomst: The Rev. Langford Sainsbury,

Boek de P.C. Hooftstoot

L Kaspar Nieham, Levende Nederlandsche Kunst,
(na 1929) p. 94.

L Mevr. van Kouwenhoven - van Nieuwen,
Voorburg.

r. mdras east vch.

Beckington; veil. A. Kay, Glasgow; Christie's, Londen, 22 Maart 1929, nr. 120. — tent.: Rotterdam 1935, nr. 123a, afb. 91; Amsterdam, Hist. Mus. 1939/40, nr. 24.

Afb. 38.

HILVERSUM, P. VAN LEEUWEN BOOMKAMP.

112 ZEEHAVEN. Get. bovenaan: „E. de Witte A° 1664”.

D. 54 x 62. — 1664. — tent.: Rotterdam 1921; Rotterdam 1935, nr. 118, afb. 84; Den Haag 1950, nr. 15.

's GRAVENHAGE, DR. H. P. BREMMER.

113 KERKINTERIEUR. Get. rechts onderaan: „E. de Witte fecit 1669”.

D. 80 x 66. — 1669. — herkomst: G. Arnot, Londen. — tent.: Rotterdam 1939/40, nr. 60, afb. XXIX; Schiedam 1951/52, nr. 90; Delft 1952/53, nr. 85.

AMSTERDAM, B. DE GEUS VAN DEN HEUVEL.

114 INTERIEUR VAN DE OUDE KERK TE AMSTERDAM.

D. 79 x 63,5. — herkomst: veil. J. Whatman, 2 Juli 1887, nr. 14; W. C. Alexander. — tent.: Londen 1938, nr. 207; Londen 1952/53, nr. 625.

Afb. 37.

LONDEN, THE MISSES R. AND J. ALEXANDER.

115 VOORPORTAAL VAN EEN BAROK-PALEIS. Get. links onder de balustrade: „E. de Witte”.

D. 52,5 x 43. — tent.: Amsterdam, Kunsth. P. de Boer 1952, nr. 64.

Afb. 36.

AMSTERDAM, KUNSTHANDEL P. DE BOER.

116 INTERIEUR VAN EEN GOTHISCHE KERK.

D. 46 x 57.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1358 (BRUIKLEEN VAN DE DIENST VOOR 'S RIJKS VERSPREIDE KUNSTVOORWERPEN).

TEKENINGEN

AERTGEN VAN LEYDEN. Leiden 1498–1564. Werkzaam te Leiden.

117 TEMPELINTERIEUR MET PETRUS DIE DE LAMME GE-NEEST. Get. op de achterzijde met oud opschrift: „Aertie van leyden”.

Pen, gewassen in grijs en rood, met wit gehoogd 400 x 297. — Jantzen, nr. 1; J. Q. van Regteren Altena, Oud Holland 1939 (LVI), p. 233, nr. 111, afb. 7. — tent.: Utrecht 1912, nr. 21.

AMSTERDAM, 's RIJKSPRENTENKABINET.

BERCKHEYDE, GERRIT ADRIAENSZ. Zie voor gegevens p. 5.

118 DE BOCHT VAN DE HERENGRACHT TE AMSTERDAM, bij de Spiegelstraat vanuit de Leidsestraat gezien. Get. links onderaan: „Berkheiden”.

Zwart krijt, grijs gewassen 180 x 374.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, SPLITGERBER-ATLAS,
CAT. 1874, NR. 252.

119 DE BOCHT VAN DE HERENGRACHT TE AMSTERDAM, van de andere zijde gezien als nr. 118. Get. rechts onderaan: „Berkheiden”.

Zwart krijt, grijs gewassen 207 x 394.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, SPLITGERBER-ATLAS,
CAT. 1874, NR. 253.

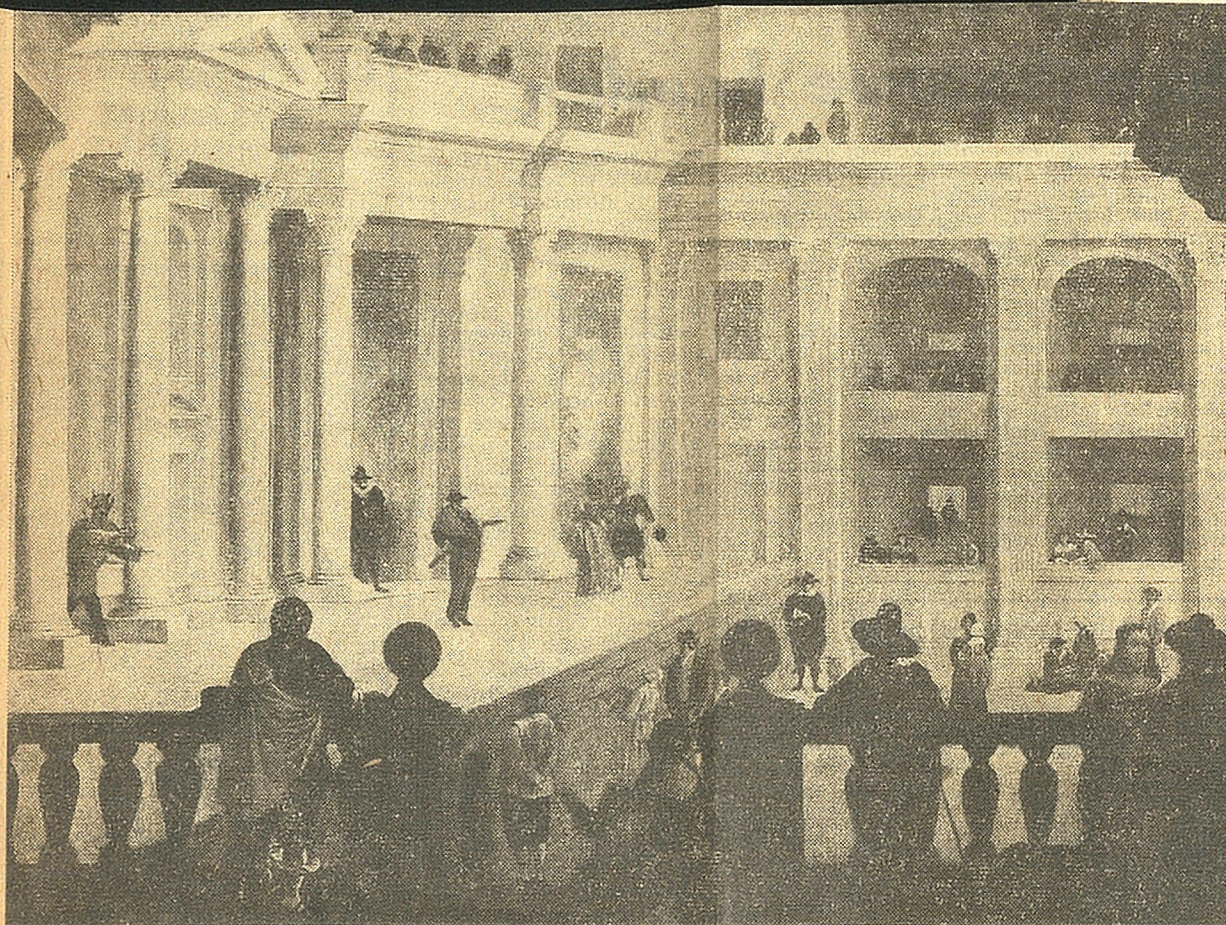
JAN DE BEIJER. Aarau (Zwitserland) 1703—omgeving Kleef 1785. Werkzaam te Amsterdam, in Gelderland, Utrecht en de omgeving van Kleef.

120 DE WITTEVROUWENPOORT TE UTRECHT. Get. rechts op de muur: „J De Beijer ad.viv.del. 1758”.

Waterverftekening in kleur 186 x 249. — 1758. — Atlas van Utrecht, „'t Sticht”, Deel I, nr. 137. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

21

HET bezoek aan de uitgebreide zomertentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht, getiteld „Nederlandse Architectuurschilders 1600—1900” wekt met alle waardering nogal wat gemengde indrukken tevens. Het gekozen thema leidt daartoe al spoedig, want van de diverse genres onzer oude kunst heeft de architectuurschildering zeker niet de meeste rijke vruchten afgeworpen. Dat onvervulde wens op het verlanglijstje der te lenen werken een handicap waren, zal bedacht moeten worden; het aanvankelijke plan, om een expositie van voornamelijk Saenredam te houden, moest b.v. ook worden opgegeven, omdat er — wat overigens begrijpelijk is — geen medewerking van musea voor kon worden gekregen. Daarom werd op het genoemde thema overgestapt, waarbij het dan toch mogelijk werd, om Saenredam tot een hoogtepunt in het geheel te maken met Em. de Witte, terwijl ook de presentatie van de schilder van het stadsgezicht Jan van der Heyden vooral wel gelukkig mag worden genoemd.

Al bij al echter is er in het brede overzicht van dit genre vrij wat schommeling in de aesthetische waarde en in de kwaliteit van het gekozen, c.q. verkregen. En er ligt stellig aan de tentoonstelling ook geen project van architectonische aard ten grondslag. Dit laatste dan o.a. doordat men een zuivere afbakening van het thema trachtte te vermijden, om de expositie voor het publiek aan aantrekkelijkheid te doen winnen. In haar voorwoord zegt de directrice van het museum, dat het uitgangspunt is geweest: hoe hebben onze beste schilders de werken der bouwkunst be-

HANS VAN BADEN (17e eeuw):
Interieur van Jacob van Campens
schouwburg te Amsterdam.

★

keken. Dit streven heeft dan de opzet wat doorspeeld, maar b.v. Vermeer en De Hooch moesten ontbreken en het is dan ook in feite echt een overzicht geworden van de ontwikkeling van het architectuurstuk, waarbij het begin met de perspectief-kunstenaars wat al te omstandig is uitgevallen en het slot bepaald een verwatering van het thema heeft veroorzaakt met een aparte zaal, die elck wat wils beoogt te bieden.

De periode, die in de titel wordt genoemd, is reeds rijkelijk lang en het zou al dadelijk verstandig zijn geweest, om 1850 of 1800 tot slot te nemen. Men heeft echter de drie eeuwen nog een prelude — die ook niet helemaal mocht ontbreken — gegeven en zelfs een tot in onze eeuw doorlopende epiloog. Romantiek, Haagse School en „Amsterdammers” werden lukraak bijeen gebracht en b.v. een landschap van Chabot, al staan er enige huisjes op, een zonsondergang van Jongkind, een pleingezicht bij avond van Jan Sluyters hebben met het thema van het architectuurstuk helemaal niets te maken. Te discussiëren zou er dan voorts op z'n minst nog wel zijn naar aanleiding van andere werken in die laatste zaal, maar laten we met het lange slot van de expositie niet gaan afdwelen.

FRAAI is het begin van de expositie met de kleine Malvagna-triptiek.

van Gossaert, vroeg 16e-eeuws werk. Een mooi succes, dat dit stuk van het museum te Palermo te leen werd gekregen, maar hoe gaarne ge het ziet met zijn fijne en sierkunstige schildering, voor het thema van de tentoonstelling is het met de trant der primitieven, waarin het werd gedaan, minder geschikt. Met een werk in nieuwere opvatting van deze eerste Romanist ware het doel beter gediend. Bovendien zou met deze triptiek, waarop dan werken van andere Antwerpse Romanisten volgen, een verkeerde indruk omtrent de architectuur bij de primitieven kunnen worden gewekt en omtrent het ontstaan van het Nederlandse architectuurstuk, n.l. al te uitsluitend als voortkomend uit de navolging van Italiaanse voorbeelden. Rogier van der Weyden b.v. behandelde het kerkinterieur op zijn „Zeven sacramenten” reeds zeer realistisch en als een belangrijk element van zijn compositie en op Van Eycks „St. Barbara” is de architectuur zelfs al een verbluffende zelfstandige grootheid. Stellig hebben de Antwerpenaren, Romanisten, internationaal georiënteerde kunstenaars, die zich willig overgaven aan de invloed van Italië, de Renaissance-stijl en de wetenschap van de perspectiefleer, het nodige bijgedragen tot de ontwikkeling van het architectuurstuk, daarvan ook een zelfstandig genre gemaakt, maar de betekenis van hun rol wordt toch door het betoog van de tentoonstelling overschat, zulks overigens in overeenstemming met een vrij gebruikelijke opvatting.

Wat met hun kerken en paleizen de 16e-eeuwse Antwerpse architectuurschilders, hun verwanten en latere navolgers in het bijzonder kenmerkt,

geen creatieve geesten. Hun fantasie beperkte zich ook tot een effectrijk spel met architectonische motieven, met stijl en ornamentiek. Vredeman de Vries en Van Bassen waren trouwens voornamelijk bouwkundigen. En met werk van hen ziet ge dan in de eerste helft van de expositie o.a. dat van de Van Steenwycks, de beide Neeffs en H. Aerts. Het is allemaal interessanter dan aesthetisch boeiend. En wanneer het architectuurstuk tevens stads- en straatbeeld is met optochten op marktplaatsen, wordt het illustratieve karakter dezer kunst nog eens duidelijk geaccentueerd. Is hieruit de architectuurschildering als zelfstandig genre, dat in Holland in de 17e eeuw met creatieve krachten opbloede voortgekomen? Hoe verklaart ge de plotselinge overgang van creatieve machteloosheid naar de kunst van Saenredam en Em. de Witte?

ER zal hierbij gedacht kunnen worden aan een reactie op het futloze, dat vooraf ging, vooral aan de stimulerende invloed van een met andere genres tot bloei geraakte kunstbeoefening, aan het feit voorts, dat het zelfstandige architectuurstuk niet spoedig — en ook niet in ruime mate — aantrekkelijkheid had voor de besten en begaafden, gezien zijn aard in de eerste plaats wel gekozen werd door de weinig oorspronkelijken en de op het decoratieve aangewezen kunstenaars van de kleine middelmaat, zoals, na de hiervoor genoemde Antwerpse maniëristen en hun volgelingen, b.v. figuren als Van Hoogstraten, Houckgeest, Van Nickele. Maar mede zal toch ook gedacht kunnen worden aan wat voortkwam uit de oorspronkelijke architectuurbehandeling bij de primitieven en aan het feit, dat de vernieuwingen zeker niet alleen via Antwerpen bij ons binnen zijn gekomen, dat er een eigen Hollandse verwerking van de Renaissance was met aandacht voor architectuurpartijen en perspectief — al kwam er niet direct een zelfstandig genre van — een verwerking in een humanistische geest, dit laatste dan in tegenstelling tot het zo uitsluitend in de stijlproblemen gevangen werk van de Antwerpse architectuurschilders en hun volgers. Op de hier bedoelde ontwikkeling vestigt de tentoonstelling wel geen aandacht, maar toch herinnert zij er in het begin even aan, n.l. met een perspectieftekening van de Noordnederlander Aertgen van Leyden, een vroege 16e-eeuwer, die ook eerder werkzaam was dan de genoemde Antwerpse perspectiefkunstenaars.

★

SAENREDAM en Em. de Witte zijn ongetwijfeld hoogtepunten van de expositie, al konden ze dan niet in hun volle betekenis worden gepresenteerd. Saenredam is daarbij dan het best van de twee vertegenwoordigd, waarbij ook op de aanwezigheid, dank zij het Utrechtse gemeente-archief, van een reeks tekeningen kan worden gewezen. Over zijn zo oorspronkelijke en pure kunst wil altijd gaarne worden uitgeweid, maar dat zou te ver voeren in een bespreking van een overzichtstentoonstelling als deze, waarvan de toppen ook het bekendst zijn, dank zij werk van de betrokken kunstenaars, dat de musea permanent laten zien, zulks in tegenstelling tot de meeste kunst, die we

en tegenover Saenredams poëtische verstilling glorieus en monumentaal. Met een kerkinterieur van Alb. Cuyp — iets zeldzaams voor deze meester — en de werken van Van Vliet, Houckgeest en De Lorme — beperkte talenten, maar met dit genre toch werk van zeker karakter opbrengend is het protestantse kerkinterieur dan alleszins goed vertegenwoordigd.

★

Met waardering mag ook gewaagd worden van de presentatie van het Hollandse stadsgezicht der 17e eeuw, de beide Van Beerstratens, de beide Berckheydes, vooral Jan van der Heyden, dank zij stukken van mooie kwaliteit, die in Engeland konden worden geleend. Een stellig persoonlijk talent, deze laatste, gevoelig picturaal met een helder coloriet en klaar licht in zijn zo bekoorlijke, intieme, niettemin in wezen topografische kijk. Gewezen kan nog worden op aangename onderbrekingen in het geheel, waarin werk van vooral historische betekenis moeilijk geweerd kon worden, aangename onderbrekingen, welke aparte stukjes van Vrel en Bourse — zeker niet van originaliteit onthloot — bieden en ook het aardige interieur van de Amsterdamse schouwburg door Van Baden, dat in de V.S. kon worden geleend. Met weer andere welkome onderbrekingen wordt van het thema afgeweken: een der Ruysdaels, Van Ostade, Jan Steen, maar met 18e-eeuwers als Ouwater, Ten Compe en La Fargue is er dan weer volslagen architectuurschildering en van volledig, topografische opvattingen ook, welke intussen vooral een La Fargue niet zonder iets persoonlijks en pittigs beoefende. De tentoonstelling zou hier een goed slot hebben gevonden.

Volgens Prof. Vogelsang (U.N. 22 Aug. '53) is de Malvagna-triptiek „de mooiste tentenbloem van de Nederlandse Renaissance”.

N.R.C. 29 Aug. '53

Nieuw-Georgië in Amerikaanse handen

Van onze defensiemedewerker.

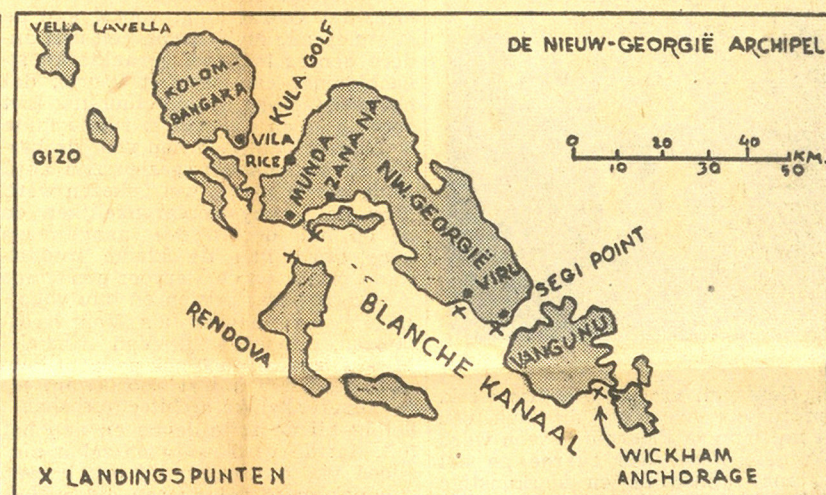
ENIGE WEKEN geleden werd medegedeeld, hoe de Amerikanen in de archipel van Nieuw-Georgië landden en hoe zij van het eiland Rendova, waarvan de hoofdmacht zich had meester gemaakt, waren overgegaan tot een tweevoudige actie tegen het vliegveld Munda op het hoofdeiland. Aldus landde op 2 Juli de 43e divisie bij Zanana, 8 km. ten Oosten van dat terrein en op 5 Juli het detachement van kolonel Liversedge (mariniers en infanterie) bij Rice Anchorage, 13 km. Noordelijker. Laatstbedoelde actie had ten doel de aanvoer van Japanse versterkingen via de Kula Golf en Bairoko Harbour te verhinderen.

De operatiën op Nieuw-Georgië kenmerkten zich door een — zelfs voor de Japanners buitengewone — verbetering en door fouten van Amerikaanse zijde. Morison aarzelt niet te schrijven, dat „de strategie en de tactiek tot de minst succesrijke behoorden van alle geallieerde veldtochten in de Stille Zuidzee”.

De rimboe-oorlog

KOLONEL LIVERSEGE'S troep marcheerde langs een rimboepad naar Enogaï. Na vijf dagen werd het plaatsje ten koste van 50 doden en 75 gewonden genomen. In die vijf dagen werden 13 km afgelegd en leed de troep ontzaglijke ontberingen. In de volgende dagen werd gepoogd het Dragon-schiereiland te bezetten; tot een opmars naar het vliegveld is het niet gekomen. Even ongelukkig verliepen de zaken bij Zanana. Het uitermate zware terrein, de snelstromende en buiten de oevers getreden riviertjes en de in de bomen opgestelde Japanse scherpschutters beperkten de opmarssnelheid tot nog geen kilometer per dag!

Toen maakte de Amerikaanse commandant een cardinale fout. Hij besloot n.l. een tweede bruggenhoofd in te nemen bij Laiana en dan uit twee richtingen naar het vliegveld op te rukken. Maar inplaats van de daarvoor bestemde troepen over zee naar Laiana te brengen, liet hij het 172e reg. infanterie over land daarheen oprukken. De rimboe, de rivieren en de Japanse scherpschutters...

de Japanners dus niets!

Zo was de toestand op 13 Juli, dat 169 R.I. langs het Munda-pad en 172 R.I. enkele kilometers Zuidelijker bij Laiana stonden. De Japanners, die inmiddels 2000 man versterking hadden ontvangen, schoven een volledig bataljon tussen de twee groepen in. De operaties stonden toen volkomen stop en de toestand bij 169 R.I. werd hachelijk, omdat de bijna uitgehongerde troep in uiteengelegen posities, dreigde onder te gaan. Gevolg: 172 R.I. kreeg opdracht op te rukken langs de reeds afgelegde weg naar het Noorden om 169 R.I. te ontzetten!

Morison geeft een levendige beschrijving van de activiteit der Japs tegenover dit regiment:

„Het 169e R.I. was hongerig, ontmoedigd en volkomen uitgeput... De troepen bevonden zich tegenover een linie van stevige Japanse kazematten, wemend van automatische wapens. Veel mannen leden aan dysenterie. Een bataljon was geheel geïsoleerd en het gat, ontstaan door het vertrek van 172 R.I. (naar Laiana. Red.) was wijd open. Op dit punt begonnen de Japanners een terreurcampagne bij nacht en hevige aanvallen overdag. De duisternis viel in de jungle als het klikken van de sluiters van een fototoestel. Dan kropen de Japanners tot dicht bij de Amerikaanse linies. Zij vielen aan onder het uiten van kreten, die het bloed deden stollen, beschoten bivaks met artillerie en mortieren en kropen heel stil in Amerikaanse schuttersputten, waar

zij de Amerikanen doorstaken of wurgden. Dikwijls vloekten zij hardop in het Engels, maakten lawaai met hun uitrusting, noemden de namen van Amerikaanse officieren en daagden de Amerikanen uit om te vechten, hen er aan herinnerende, dat ze niet op manoeuvre waren in Louisiana. Voor zieke en hongerige soldaten, die de hele dag hadden gevochten, was dit onzalige gedoe iets verschrikkelijks. Zij schoten op alles, wat zij zagen; boomstronken, landkrabben, die over de rotsen kropen en zelfs kameraden. Kletspraatjes van Guadalcanal, die zij hadden moeten vergeten, over Japanners, die elkaar seinen gaven door middel van vogel- en insectengeluiden, kwamen nu

weer in de herinnering en het geluid van een krekeltje of de kreet van een nachthavik was genoeg om een doelloze schietpartij te ontkenen. Daarbij kwamen nog een aantal zieken en gewonden, de onvoldoende bevoorrading, het gemak, waarmee de vijand door de linies drong (en zelfs de regimentscommandopost aanviel) en zijn handigheid om gewondentransporten te overvallen. Lange rijen van gebroken mannen waggelden naar Zanana”.

De zeeslag bij Kolombangara

ADMIRAAL TURNER vroeg versterkingen aan, die uit Guadalcanal en van de Russelleilanden moesten komen. Dit kostte een tiental dagen en in die dagen werd alles gedaan om door artilleriesteun de infanterie te helpen en om verdere aanvoer van Japanse versterkingen tegen te gaan door luchtaanvallen en door maritieme ondernemingen. Dit laatste leidde tot een zeegevecht bij Kolombangara, het eiland, dat ten Westen van de Kula-Golf is gelegen.

Schout-bij-nacht Ainsworth voer in de avond van 12 Juli met 3 kruisers en 10 torpedojagers uit om de landing van Japanse versterkingen te beletten. Hij vond de vijand's nachts om half één door vliegtuigwaarneming. Er waren 9 jagers (waarvan 4 als transportschepen dienst deden en 1200 man vervoerden) en de lichte kruiser Jintsu. Om 1 uur precies werden de Japanse schepen op het radarscherm gezien en gelastte

Ainsworth een torpedoaanval. Aangezien de Japanners geen radar hadden rekende hij er op de eerste klap te kunnen toebrengen.

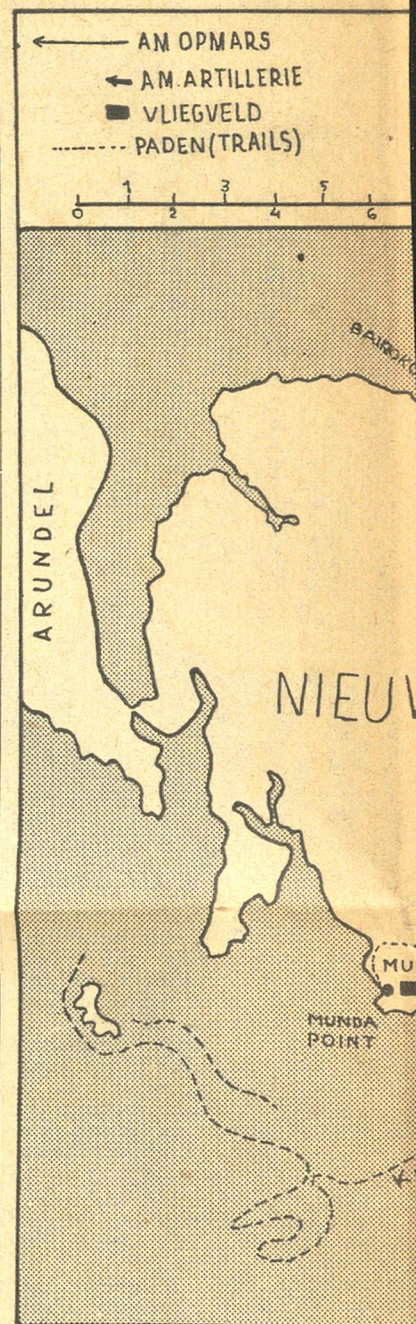
Maar het liep anders. De Japanners beschikten over een nieuw ingenieus radardetecting-apparaat en hadden Ainsworth's schepen al twee uur eerder ontdekt door de uitgezonden radarpulsen op te vangen! Zij waren de Amerikanen met de torpedo-aanval voor en na een kort gevecht leden dezen een zware tactische nederlaag. Wel ging de Japanse lichte kruiser Jintsu verloren, maar de landing van de 1200 man versterkingen gelukte, de Amerikaanse jager Gwyn ging verloren en de drie kruisers werden getorpedeerd. Zij bleven drijven, maar de Honolulu en de Sint Louis waren voor maanden en de Leander zelfs gedurende de gehele oorlog buiten gevecht gesteld.

Dit prachtige succes dankten de Japanners aan hun — reeds in 1933 uitgevonden — lange-afstandstordpedo, waarvan het bestaan aan de Amerikanen onbekend was. Het was een machtig wapen van 21 inch met 470 kg explosieve lading (de Am. torpedo had slechts de helft), waarvan de dracht bedroeg 20 km bij een snelheid van 49 knopen en 40 km bij een snelheid van 36 knopen (dat is dus meer dan de dracht van enig scheepskanon!). De Amerikaanse 15 inch-torpedo liep 5 km bij 45, 8 km bij 33 en 12 km bij 27 knopen snelheid. Zelfs admiraal Halsey's staf wist niets af van het bestaan van dit enorme Japanse wapen, hoewel de oorlog al ruim 1½ jaar duurde!

Munda genomen

HET is in een kort bestek ondoenlijk te beschrijven, wat de landmacht op Dragon's schiereiland, bij Laiana en op de Mundatrail moest doormaken, toen de voorwaartse beweging kon worden hervat. Men leze er Morison's „Breaking the Bismarck Barriers” op na. De troepen moesten elke vierkante meter veroveren, de Japanners deden talloze tegenstoten en infiltraties achter de Amerikaanse linies en lieten in elke ontruimde kazemat één man, voorzien van een pantservest en bewaard met een mitrailleur achter, één man „who proved very hard to kill”.

Aangezien kolonel Liversedge's aanval over het Dragon-schiereiland zonder artillerie- of vliegerssteun een complete mislukking werd (op één dag werden 50 doden en bijna 200 gewonden geteld), besloot men Munda uit Laiana en langs de Mundatrail te nemen. Op 25 Juli begon de aanval na een hevige vuurvoorbereiding op de Japanse opstellingen door luchtmacht, torpedojagers en legerartillerie, maar de Japanners kropen gedurende dit vuur tot vlak bij de Amerikaanse opstellingen, waar zij veilig waren bezetten hun bunkers weer, toen het vuur was opgehouden. In de volgende nacht trokken ook de Amerikanen zich tijdelijk terug en kregen

de Japanners de volle laag. Daags daarop vielen dan ook 74 bunkers in handen der Amerikanen.

Op 1 Augustus verminderde de weerstand en op de 3e gelastte de Japanse generaal Sasaki de ontruiming van Nieuw-Georgië, nadat zijn macht was gehalveerd en veel commandanten waren gesneuveld, terwijl er geen geneeskundige verzorging meer was. Op 5 Augustus werd het vliegveld bezet na een zeer sterke beschieting van twee beheersende heuvels. Maar op Arundel-eiland bleven 200 Japs, die voortdurend uit Vila werden versterkt en het duurde tot 20 September, dus 6 weken, voordat 5 Amerikaanse bataljons ook dit eiland hadden schoongeveegd. Zij verloren daarbij 45 doden en 250 gewonden, de Japanners lieten 500 gesneuvelden achter.

De Amerikaanse marine behaalde nog een mooi succes in de Vella Golf in de nacht van 6 op 7 Augustus 1943, toen commandant Moosbrugger met 6 torpedojagers een zeer vlotte torpedoaanval deed op de Japanse Tokyo-

L. Govenae: Van Haegsche toren 9 Juni 1665

121 *DE GANZENMARKT TE UTRECHT*. Get. op de achterzijde in het opschrift: „De Gansemarkt tot Utrecht. d(a)t(um). September J. De Beijer fecit 1767”.

Watervrtekening in kleur 300 x 320. — 1767. — Mr J. W. C. van Campen, Jaarboekje „Oud Utrecht” 1947/48, p. 90, met afb.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 204.

BISSCHOP, JAN DE. Amsterdam 1628—Den Haag 1671. Werkzaam te Den Haag. Reis naar Italië.

122 *PANORAMA VAN 's GRAVENHAGE*, gezien van de toren van de Grote Kerk. L

Watervrtekening in kleur 260 x 392. — 1665. — cat. Brussel 1913, nr. 1753 (als Constantijn Huygens). — Meisterzeichnungen, nr. 24.

BRUSSEL, MUSÉES ROYAUX DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE,
COLL. DE GREZ, CAT. 1913, NR. 1753.

BLIECK, DANIEL DE. Zie voor gegevens p. 6.

123 *SCHETSBOEK*.

Zwart krijt. — omstreeks 1656. — herkomst: veil. J. W. Enschedé, v. Stockum, Den Haag, Maart 1927, nr. 1812; C. Hofstede de Groot, Den Haag.

's GRAVENHAGE, RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG.

BLOEMAERT, ABRAHAM. Gorcum 1564—Utrecht 1651. Werkzaam te Utrecht, Amsterdam en in Frankrijk.

124 *DE BIJLHOUWERSTOREN TE UTRECHT*.

Pen en bister, een weinig gewassen met O.I. inkt, groen en geel 191 x 298. — Atlas van Utrecht, „t Sticht”, Deel I, nr. 86. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

CUYP, AELBERT. Zie voor gegevens p. 9.

125 *INTERIEUR VAN DE GROTE KERK TE DORDRECHT*.

Pen, gewassen met O.I. inkt 197 x 167. — omstreeks 1660. — vergl. schilde-

rij cat. nr. 32. — „Dordracum Illustratum” (verz. Mr. S. van Gijn), Deel I, nr. 1240; Th. M. Roest van Limburg, *Onze Kunst* 1904 (III), p. 94.

DORDRECHT GEMEENTE-ARCHIEF.

HOVE, BARTHOLOMEUS JOHANNES VAN. Zie voor gegevens p. 14.

126 STADSGEZICHT. Get. rechts onderaan: „B.J. van Hove”.

Aquarel 450 x 600. — midden 19e eeuw.

UTRECHT, CENTRAAL MUSEUM, CAT. 1952, NR. 1376.

KARSEN, KASPARUS. Amsterdam 1810—Bieberich 1896. Werkzaam te Amsterdam en Haarlem. Reizen naar Duitsland en Praag.

127 GEZICHT OP EEN STAD AAN EEN RIVIER. Get. links onderaan: „K. Karsen 1850”.

Pen, gewassen met O.I. inkt 22 x 32. — 1850. — tent.: Kunsth. P. A. Scheen, Den Haag 1953, nr. 13.

's GRAVENHAGE, KUNSTHANDEL P. A. SCHEEN.

LIENDER, PAUL(US) VAN. Utrecht 1731—1797. Werkzaam te Utrecht, Amsterdam, Haarlem.

128 DE PLOMPETOREN TE UTRECHT. Get. rechts onderaan: „Paul: v Liender ad: viv: del: 1757”.

Tekening in O.I. inkt 203 x 311. — 1757. — Atlas van Utrecht, „’t Sticht”, Deel I, nr. 31. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

LIENDER, PIETER JAN VAN. Zie voor gegevens p. 17.

129 GEZICHT OP DE STADHUISBRUG TE UTRECHT. Get. op de achterzijde links onderaan: „Pietr j.v. Liender. f.”; in het midden: „Stadhuys en Waagh te Utrecht 1762” (van andere hand?).

WATERVERFTEKENING in kleur 204 x 320. — 1762. — vergl. schilderij cat. nr. 61. — Atlas van Utrecht, „’t Sticht”, Deel I, nr. 28. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

126^m her toeruegung arden

[R. Fritz, p. 56

136^a in toescepingen aaldere.

NUYEN, WIJNAND JAN JOSEPH. Den Haag 1813—1839. Werkzaam te Den Haag. Reizen in België, Frankrijk, Duitsland.

130 STADSGEZICHT. Get. op de achterzijde links onderaan: „Nuyen”.

Aquarel 425 x 300. — omstreeks 1838. — Scheen, p. 222. — herkomst: veil. Tack, Amsterdam 18 Nov. 1854. — tent.: Kunst. P. A. Scheen, Den Haag, Panorama Mesdag 1952, nr. 55, afb. p. 63.

Afb. 58.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, COLLECTIE FODOR.
CAT. 1863, NR. 601.

REMBRANDT HARMENSZ. VAN RIJN. Leiden 1606—Amsterdam 1669. Werkzaam te Leiden en Amsterdam.

131 DE WESTERKERKTOREN TE AMSTERDAM. Get. links onderaan: „Westerkerks Tooren a Amsterdam. Rembrand.” (van andere hand?).

Pen en bister 190 x 148. — omstreeks 1640/50. — H. Havard, *L'art et les artistes hollandais*, Paris 1880, afb. p. 90; C. Hofstede de Groot, *Handzeichnungen von Rembrandt Harmensz. van Rijn, Dritte Serie*, Haag 1906, nr. 86; idem, *Die Handzeichnungen Rembrandts. Versuch eines beschreibenden und kritischen Katalogs*, Haarlem 1906, nr. 1230; F. Lugt, *Wandlungen met Rembrandt*, Den Haag 1915, p. 11, afb. 5; J. Q. van Regteren Altena, *Maandblad voor beeldende Kunsten*, 1925 (II), p. 170 (als Abraham Furnerius?); J. Poortenaar, *Rembrandt Teekeningen*, Naarden [1943], afb. 67. — herkomst: veil. W. Baartz, Rotterdam 4 Juni 1860.

AMSTERDAM, GEMEENTE MUSEA, COLLECTIE FODOR,
CAT. 1863 NR. 172.

SAENREDAM, PIETER JANSZ. Zie voor gegevens p. 21/22.

132 GEZICHT OP 'sHERTOGENBOSCH MET DE ST. JANSKERK. Get. rechts onderaan: „A° 1632 den 19 July. Pr. Saenredam fecit.”; in het midden op de muur: „Het Orter-Klooster in 's Hartogen-Bosch”.

Pen en penseel, bister en gewassen 137 x 399. — 1632. — Swillens, nr. 56, afb. 110; *Meisterzeichnungen*, nr. 17.

BRUSSEL, MUSÉES ROYAUX DES BEAUX-ARTS DE BELGIQUE,
COLL. DE GREZ, CAT. 1913, NR. 3120.

133 GEZICHT IN HET KOOR VAN DE ST. BAVOKERK TE HAARLEM. Get. links midden op de pijler: „Dit geyndigt met teykenen den 3 Januarij 1636. ende geyndigt met schildren den 23 maijus int Jaer 1636.

Dito even dus groot en is een gezicht inde grootte kerck binnen haerlem"; geheel rechts: „oogh”.

Constructie-tekening, pen, een weinig gewassen 480 x 370. — 1636. — vergl. schilderij cat. nr. 82. — Swillens, nr. 94, afb. 91. — herkomst: vermoedelijk Teylers Stichting, Haarlem. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 48a; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 48a.

HAARLEM, GEMEENTE-ARCHIEF.

134 GEZICHT OP HET KOOR VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Get. op de luifel van de aangebouwde muur: „Den 12 july 1636. gedaen van mijn P. Saenredam naer 't leven”.

Pen, een weinig in kleur gewassen 350 x 844. — 1636. — vergl. schilderij cat. nr. 87. — H. de G., U.K., nr. 14; Swillens, nr. 107, afb. 129. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 67, afb. XXIV; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 67, afb. XXIV.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 748.

135 INTERIEUR VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Get. op de voorgrond: „Den 25e julij A.^o 1636. Pr Saenredam geteijckent”; bovenaan op de trekbalk: „St. MARYEN KERCK, BINNEN UYTTRECHT”.

Pen en krijt, een weinig in kleur gewassen, lichtprijs papier 398 x 301. — 1636. — vergl. schilderij ca. nr. 83. — H. de G., U.K., nr. 20; Swillens, nr. 110, afb. 146. — herkomst: C. M. Kneppelhout van Sterkenburg, Driebergen. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 69; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 69.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
SUPPL. CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1907, NR. 1086.

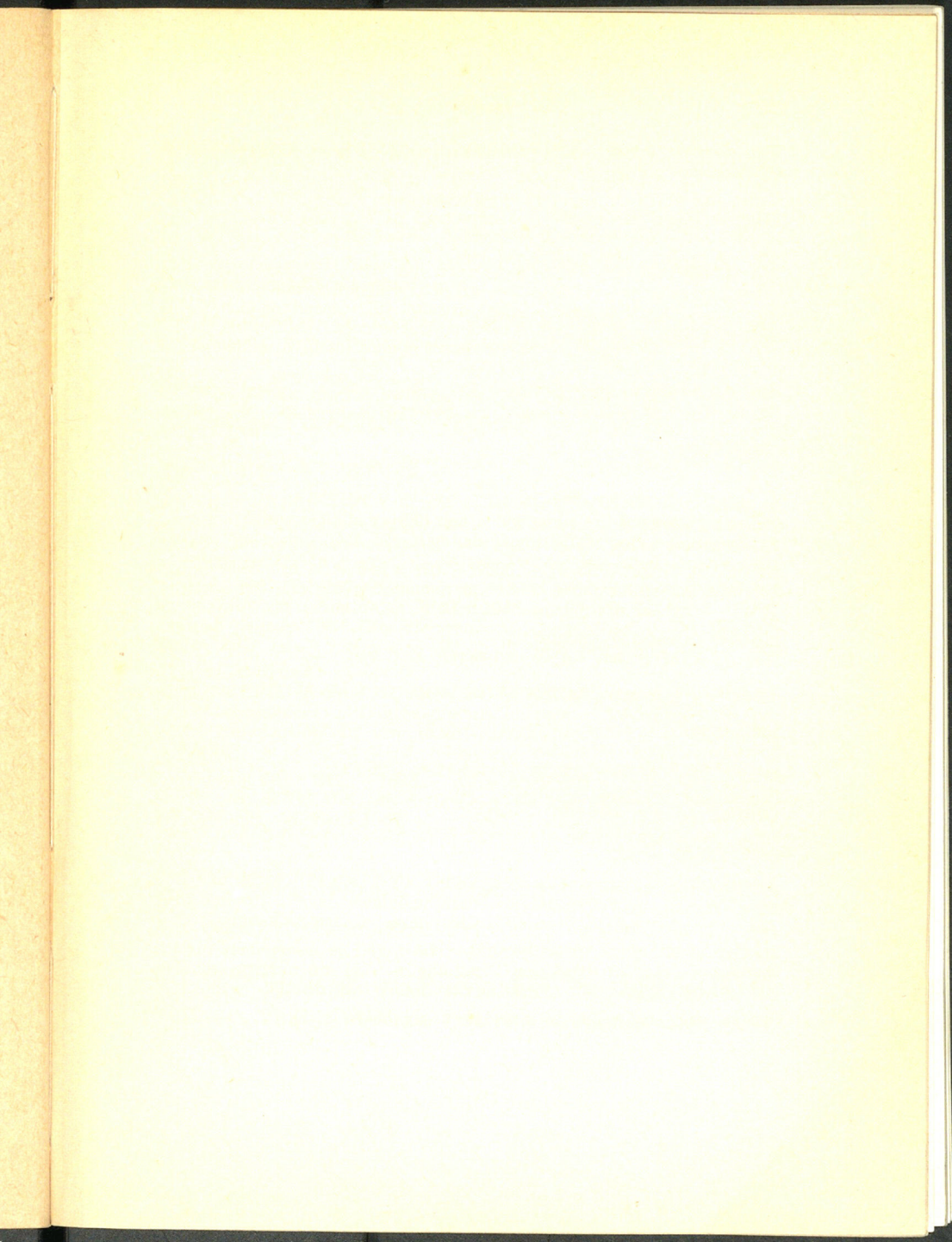
136 INTERIEUR VAN DE BUURKERK TE UTRECHT. Get. rechts bovenaan: „Pieter Saenredam geteijckent den 2 Augustijs A.^o 1636”; in het midden onderaan: „Buijer kerck binnen Utrecht”.

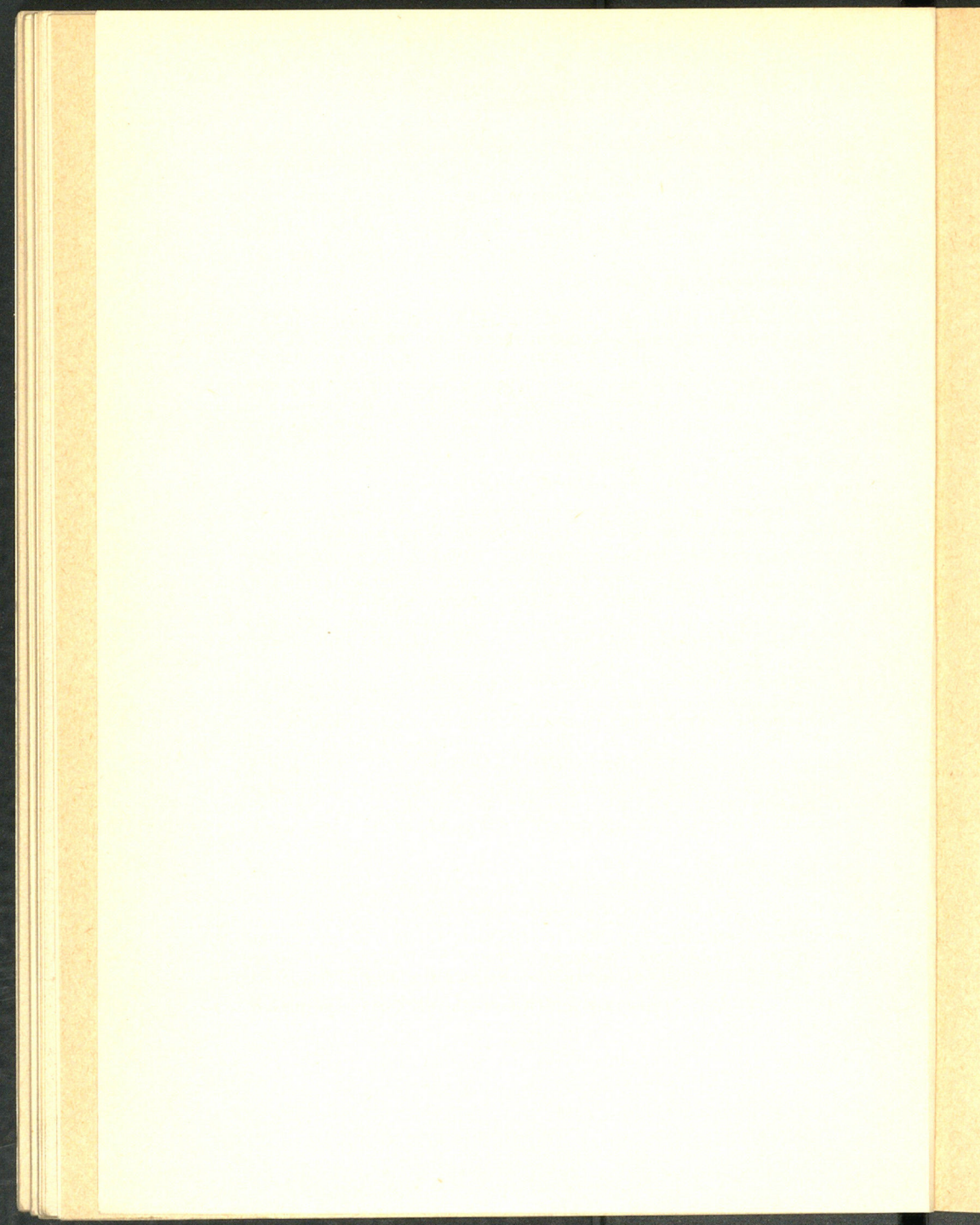
Pen en krijt, lichtgrijs papier 301 x 401. — 1636. — H. de G., U.K., nr. 21; Swillens, nr. 111, afb. 165. — herkomst: C. M. Kneppelhout van Sterkenburg, Driebergen. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 73; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 73.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
SUPPL. CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1907, NR. 1148.

137 INTERIEUR VAN DE ST. PIETERSKERK TE UTRECHT. Get. links onderaan op het voetstuk van de eerste zuil: „Pr. Saenredam”; rechts bovenaan: „int Jaer 1636 den 27en August”; op het muurtje, dat het middenschip afsluit: „Ste. Pieters kerck. Binnen uijtrecht”.

Pen en krijt, een weinig in kleur gewassen, blauw papier 278 x 383. —

1636. — vergl. schilderij cat. nr. 85. — H. de G., U.K., nr. 6; Swillens, nr. 117, afb. 151; Bremmer, nr. 12. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 64, afb. XXVI; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 64, afb. XXVI.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 686.

138 WESTGEVEL VAN DE ST. MARIAKERK TE UTRECHT. Get. op de schuur links: „Int Jaer 1636 den 30e Augustus van mijn Pr. Saenredam”; midden boven: „Ste Marijen kerck binnen uijtrecht”; onder de schuur links: „den 12den ende”; onder de schuur rechts: „Den 12en ende 15 September is (dese) schuur affgebroocken int Jaer (1636)”.

Pen, in kleur gewassen 350 x 300. — 1636. — vergl. schilderij cat. nr. 86. — H. de G., U.K., nr. 12; Swillens, nr. 119, afb. 131; Heppner, p. 118, afb. 4. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 68; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 68.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 744.

139 HET INTERIEUR VAN DE DOM TE UTRECHT. Get. rechts op de derde pijler: „Int' Jaer 1636 den 3 Septembr Pr. Saenredam”; in het midden onderaan: „Den Ste Maertens Doms kerck binnen uijtrecht”.

Pen, gewassen in kleur 545 x 420. — 1636. — H. de G., U.K., nr. 1; Swillens, nr. 120, afb. 157; Bremmer, nr. 13. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 63, afb. XXII; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 63, afb. XXII.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 562.

140 INTERIEUR VAN DE DOM TE UTRECHT. Get. rechts onderaan op het koorgestoelte: „Pieter Saenredam/Int Jaer ... 1636 Den 17 Sept'r”; in het midden op de voorgrond: „Ste Maertens Doms kerck, Binnen uijtrecht”.

Pen en krijt 381 x 312. — 1636. — Atlas van Utrecht, „'t Sticht”, Deel II, nr. 189; H. de G., U.K., nr. 2; Swillens, nr. 126, afb. 156. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

141 DE MARIAPLAATS TE UTRECHT. Get. rechts aan de voet van de kerkmuur: „Pieter Saenredam fecit”; rechts onderaan: „Int Jaer 1636 den 18 September naer 't leeven gedaen binnen uijtrecht”.

Pen, in kleur gewassen 349 x 500. — 1636. — H. de G., U.K., nr. 13; Swillens, nr. 127, afb. 127. — herkomst: Cranenburgh. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 59, afb. XXIII; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 59, afb. XXIII.

HAARLEM, TEYLER'S STICHTING, CAT. 1904, NR. 79.

142 INTERIEUR VAN DE ST. CATHARIJNEKERK TE UTRECHT.

Get. rechts onderaan op het voetstuk van de eerste zuil: „Pieter Saenredam/Int Jaer 1636 den 2en october”; in het midden onderaan: „Ste Cathrine kerck, binnen uijttrecht”.

Pen en krijt, weinig kleur 375 x 505. — 1636. — H. de G., U.K., nr. 25; Swillens, nr. 128, afb. 176. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 81; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 81.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 887.

143 GEZICHT OP DE DOMTOREN TE UTRECHT, MET DE OUDE GRACHT.

Get. links op het afdak boven de ingang van het huis Het Keizerrijk: „Pieter Saenredam fecit”; links op de luifel: „Int Jaer 1636 den 15. October dese binnen uijtrecht volteijckent”.

Pen, een weinig in kleur gewassen 510 x 385. — 1636. — H. de G., U.K., nr. 4; Swillens, nr. 131, afb. 126; Heppner, p. 118, afb. 5; Bremmer, nr. 11. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 61, afb. XXI; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 61, afb. XXI.

UTRECHT, GEMEENTE-ARCHIEF,
CAT. TOP. ATLAS DER STAD UTRECHT 1878, NR. 113.

144 GEZICHT OP DE ST. CUNERAKERK TE RHENEN, MET HET KONINGSHUIS.

Get. rechts op het muurtje: „Pieter Saenredam dese gemaect den 27 en 28 Junij int Jaer 1644”.
Pen, een weinig in kleur gewassen 353 x 465. — 1644. — H. de G., U.K., nr. 27; Swillens, nr. 161, afb. 119. — herkomst: C. M. Knepelhout van Sterkenburg, Driebergen. — tent.: Rotterdam 1937/38, nr. 57, afb. XVII; Amsterdam, Fodor 1938, nr. 57, afb. XVII.

HAARLEM, TEYLLERS STICHTING.

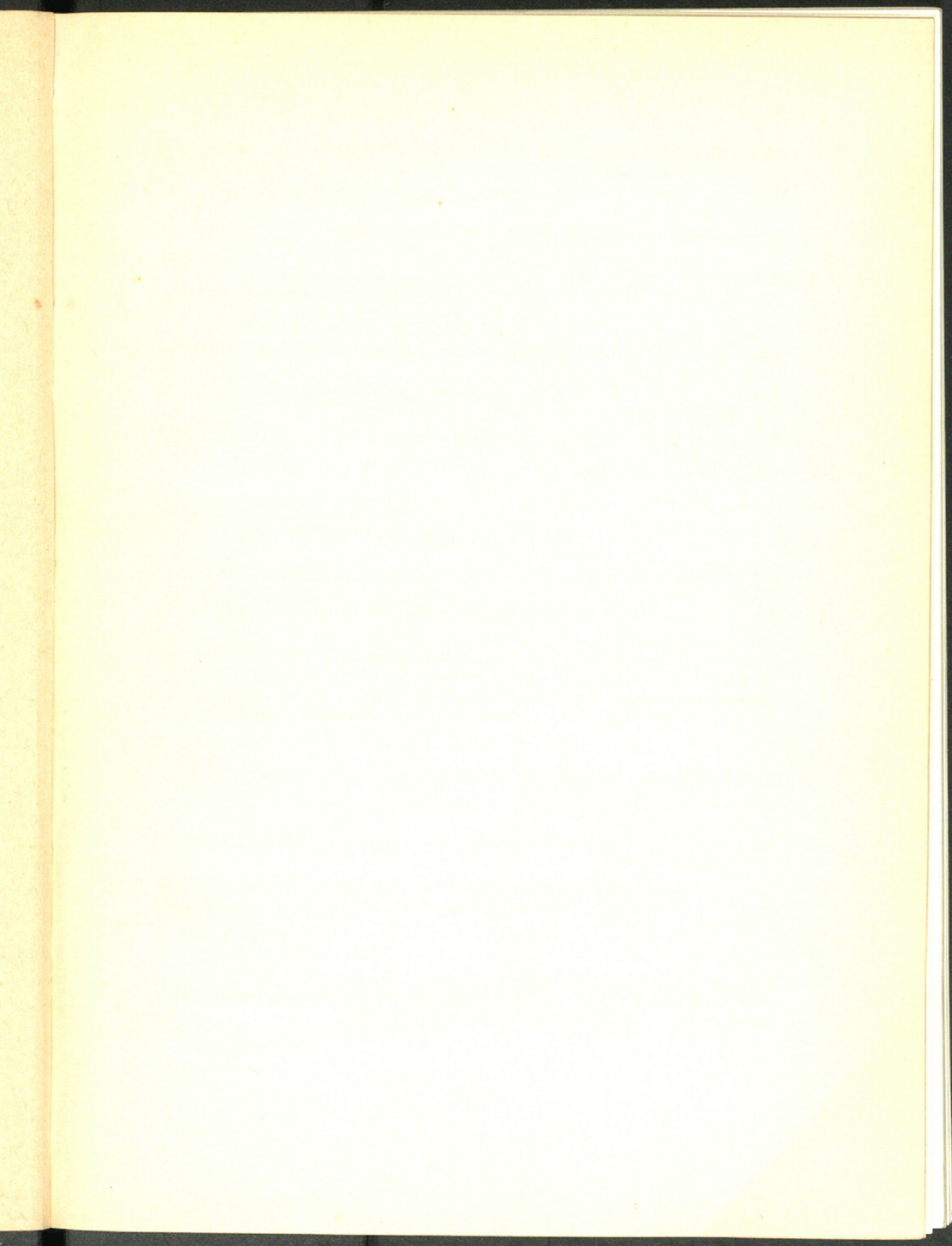
SAFTLEVEN, HERMAN. Rotterdam omstreeks 1609—Utrecht 1685. Werkzaam te Rotterdam en Utrecht. Reis in Duitsland.

145 BIJ DE KNOLLENBRUG TE UTRECHT.

Get. links onderaan: „HS” (in monogram).
Zwart krijt, een weinig in kleur gewassen 200 x 150. — Atlas van Utrecht, „t Sticht”, Deel II, nr. 296. — herkomst: veil. Munniks van Cleef 1860.

H. M. DE KONINGIN.

ULFT, JACOB VAN DER. Gorinchem 1627—Noordwijk 1689. Werkzaam te Gorinchem. Reis naar Italië.

f Evenement Schetsboek (K. H. T.)
Perspective enz. 's Gravenhage bij Benckel
Corneliszoon. Nieuwlandt anno 1604.
Leerst uitgeave 1560 by. J. de Jode in And.
werpen (Architecturae plurimum gene-
rum etc. multi... fontibus etc).

Top geschilderd uit bord.

146 KASTEEL (GORINCHEM?) Get. in het midden onderaan: „Jac Van ulft 1654”.

Gouache op perkament 325 x 420. — 1654.

Afb. 20.

CHESHAM (BUCKS.), SIR BRUCE INGRAM O.B.E., M.C.

VRIES, HANS VREDEMAN DE. Zie voor gegevens p. 27.

147 FANTASIE-ARCHITECTUUR MET ESTHER VOOR AHAS-VERUS. Get. links onderaan: „HEVR 1589 in Septembri” (HEVR in monogram).

Pen, gewassen in grijs en blauw 270 x 470. — 1589.

AMSTERDAM, 's RIJKSPRENTENKABINET.

ADDENDA

DELEN, DIRCK VAN. Zie voor gegevens p. 10.

34a BETHESDA. Get. links onderaan ^{boue} ~~in~~ het opschrift „D. van. Delen. fecit/Ter liefden d' achtbaer Schilder kunst, En tot goe leeringh voor de Crancken, Heeft Jacques Orloogh uit goe Gunst. Dit Stuck vereert t' Gasthuijs ten dancke. 1636. Souckt godt voor d'Engelen”.

D. 260 x 280. — 1636. — Jantzen p. 161.

MIDDELBURG, BESTUUR DER GODSHUIZEN.

HOUCKGEEST, GERRIT. Zie voor gegevens p. 14.

50a INTERIEUR VAN DE NIEUWE KERK TE DELFT.

D. 57 x 39. — kort na 1650. — herkomst: veil. Fred. Muller, Amsterdam, 10 Juli 1923. — tent.: Amsterdam 1900, coll. Six; Den Haag 1923, Oranje-Nassautoonstelling.

UTRECHT, AARTSBISSCHOPPELIJK MUSEUM, INV. NR. 230
(BRUIKLEEN MEVROUW DOUAIRIÈRE F. VAN RIJCKEVORSEL-COURBOIS,
Hees).

MEESTER, NOORD-NEDERLANDS, omstreeks 1520.

67a *DE VERSCHIJNING VAN DE H. MAAGD AAN DE H. DOMINICUS.*

P. 86 x 46. — omstreeks 1520. — F. Dülberg, *Frühholänder* II, 1903, p. 14, afb. XV; G. A. Meyer, O.P., *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, 1915 (XLI), p. 101; J. A. Bierens de Haan, *Het houtsnijwerk in Nederland tijdens Gothiek en Renaissance*, 1921, p. 66; F. Winkler, *Die Altniederländische Malerei*, Berlin 1924, p. 379; G. J. Hoogewerff, *De Noord-Nederlandsche Schilderkunst* II, 's Gravenhage 1937, p. 282; J. J. M. Timmers, *De Religieuze Schilderkunst*, Naarden 1947, p. 20; M. van den Oudenrijn, O.P., *Dominicaanse Legenden*, p. 221, met afb. — herkomst: uit de vroegere St. Willibrorduskerk, Heerenstraat, Utrecht. — tent.: Utrecht 1913, nr. 49; Utrecht 1948, nr. 65.

UTRECHT, AARTSBLISSCHOPPELIJK MUSEUM, CAT. 1948, p. 116.

Toevoegingen Catalogus
Nederlandse Architectuurschilders
1600-1900

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

28 Juni—28 September 1953

SCHILDERIJEN

BADEN, HANS JEURRIAENSZ. VAN. Zie voor gegevens p. 4.

5a FANTASIE-ARCHITECTUUR. Get. rechts onderaan: „H G Van Baden” (HGV in monogram); gedat. in het midden bovenaan: „1646”.
P. 55 x 71,5. — 1646.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

TROOSTWIJK, WOUTER JOANNES VAN. Amsterdam 1782—1810. Werkzaam te Amsterdam.

95a HET RAAMPOORTJE TE AMSTERDAM IN DE SNEEUW. Get. rechts op de wal: „W J van Troostwijk 1809”.

D. 57 x 48. — 1809. — J. de Vries, *Vaderlandse letteroefeningen* 1815, II, p. 233; H. P. Bremmer, *Moderne Kunst* 1905, nr. 40; J. C. Breen, *Jaarboek Amstelodamum*, 9e Jaargang, p. 153; J. Knoef, *Elsevier* 1929 (LXXVIII), p. 370; M. H. Bottenheim, *Koninklijk Oudheidkundig Genootschap*, *Gedenkboek 1858—1933*, Amsterdam 1933, p. 223; J. Knoef, *Tussen Rococo en Romantiek*, 's Gravenhage 1943, p. 128, afb. p. 133. — herkomst: J. J. C. Biesman Simons.

AMSTERDAM, KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
(IN BRUIKLEEN AAN 'S RIJSMUSEUM AMSTERDAM, CAT. 1951, NR. 2331).

TEKENINGEN

HOVE, BARTHOLOMEUS JOHANNES VAN. Zie voor gegevens p. 14.

126a DOORKIJKJE IN EEN GOTHISCHE KERK. Get. links onderaan: „B. J. van Hove”.

Aquarel 255 x 215. — midden 19e eeuw.

NEDERLAND, PARTICULIER BEZIT.

RUISDAEL, JACOB ISAACKSZ. VAN. Zie voor gegevens p. 21.

131a INTERIEUR VAN DE OUDE KERK TE AMSTERDAM.

Zwart ~~krijt~~^{crayon} gewassen met O.I. inkt 482 x 415 (op twee aan elkaar geplakte papieren, rechts een 41 mm brede strook aangezet). — F. Lugt, Inventaire général des dessins des Ecoles du Nord, Paris 1950, I, Ecole Hollandaise, nr. 519, afb. LXVI.

PARIJS, ECOLE DES BEAUX ARTS.

*potlood
met een
zwart
krijt.*

*verg. het Kerkje van
en naargen. 3 Bute.*

LIJST VAN BRUIKLEENGEVERS.

Amsterdam
Parijs
Utrecht

Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
Ecole des Beaux Arts.
Aartsbisschoppelijk Museum.

IN DE LITTERATUUR GEBRUIKTE AFKORTINGEN

Swillens:

P. T. A. Swillens, Pieter Janszoon Saenredam, Amsterdam 1935.

B. Tüb

*Das Staat- und Kassen-
bild in der Holländischen
Malerei des 17. Jahrhunderts.
Stuttgart 1932.*

e voor ge-

ks onderaan:

ULIER BEZIT.

evens p. 21.

DAM.

aar geplakte
t, Inventaire
cole Hollan-

BEAUX ARTS.

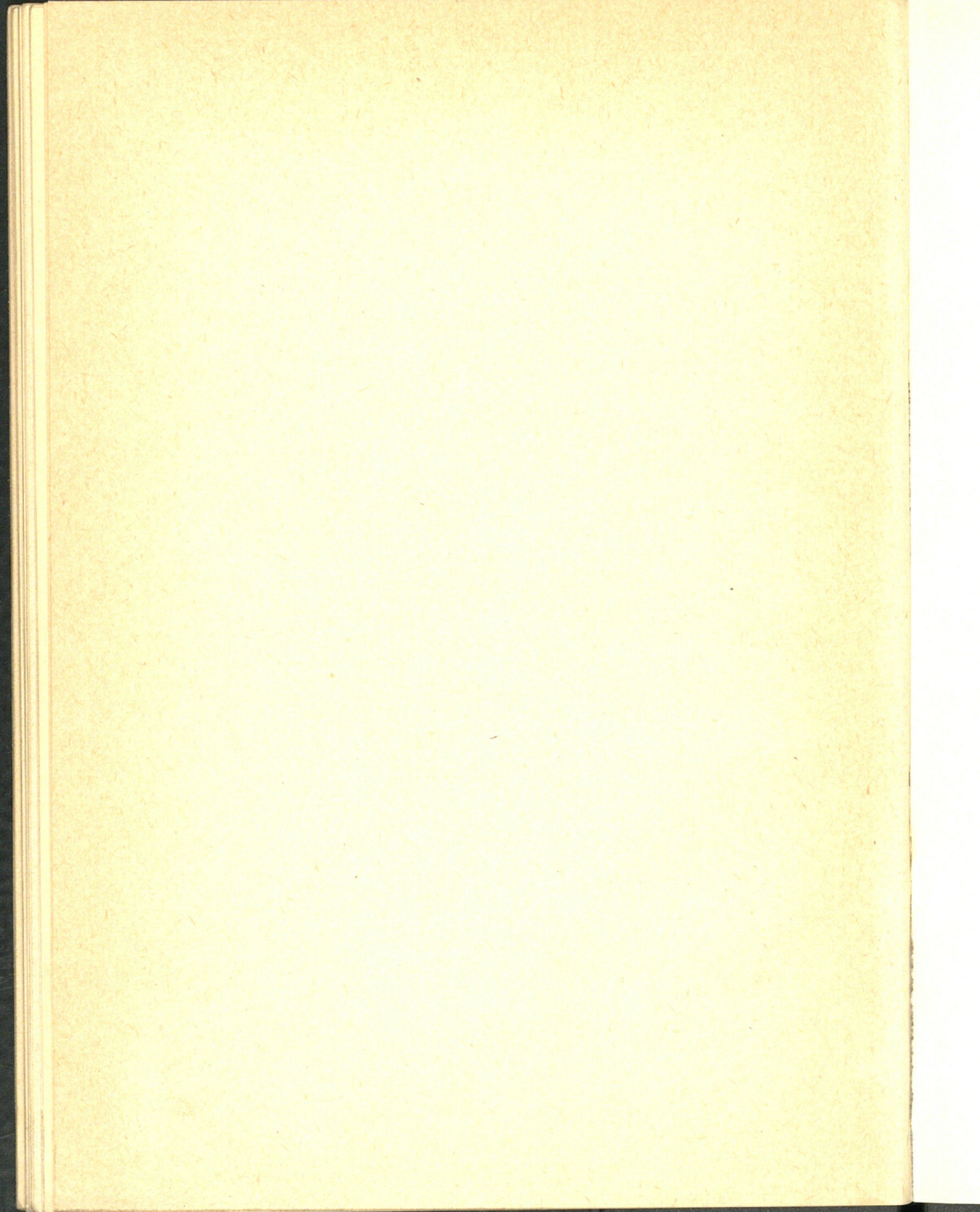
nootschap.

NGEN

n Saenre-

asse,
sche
ken.
32.

AFBEELDINGEN

Afb. 1

J. GOSSAERT
Malvagna-triptiek (middenluik)
 Palermo, Galleria Nazionale della Sicilia

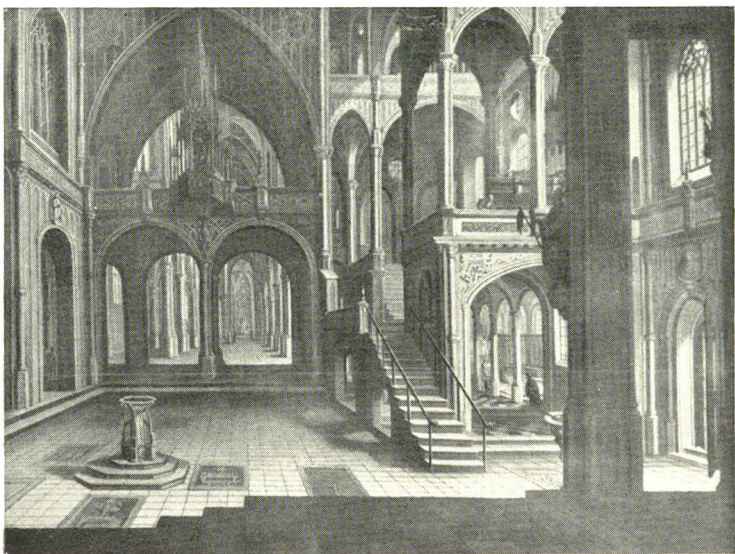
Cat. 40

Afb. 2

H. AERTS
Renaissance-paleis
Amsterdam, 's Rijksmuseum

Cat. 1

Afb. 3

H. AERTS toegeschreven
Gefantaseerd interieur van een Gothische Kerk
Haarlem, Mevrouw A. Roodenburg-van der Endt

Cat. 2

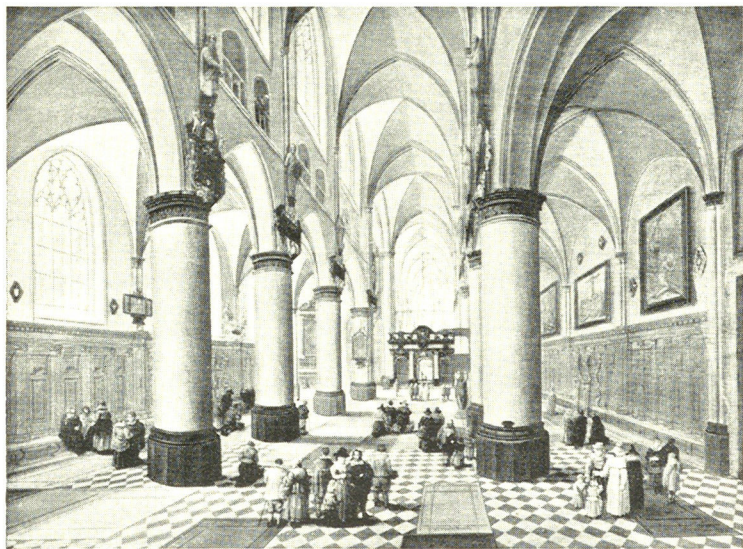

Afb. 4

P. NEEFFS DE OUDE

Cat. 69

Interieur van de Kathedraal te Antwerpen
 's Gravenhage, de Heer en Mevrouw F. H. A. A. Wagner-de Wit

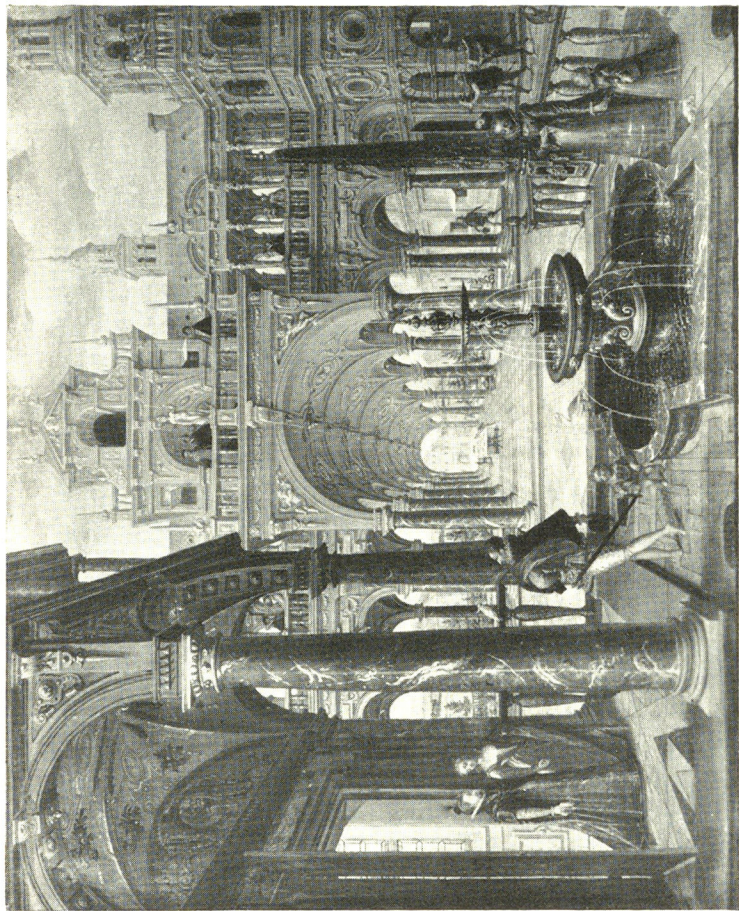

Afb. 5

P. NEEFFS DE OUDE

Cat. 70

Interieur van een Gothische kerk
 Rome, N.U. l'Architetto Andrea Busiri Vici

Afb. 6

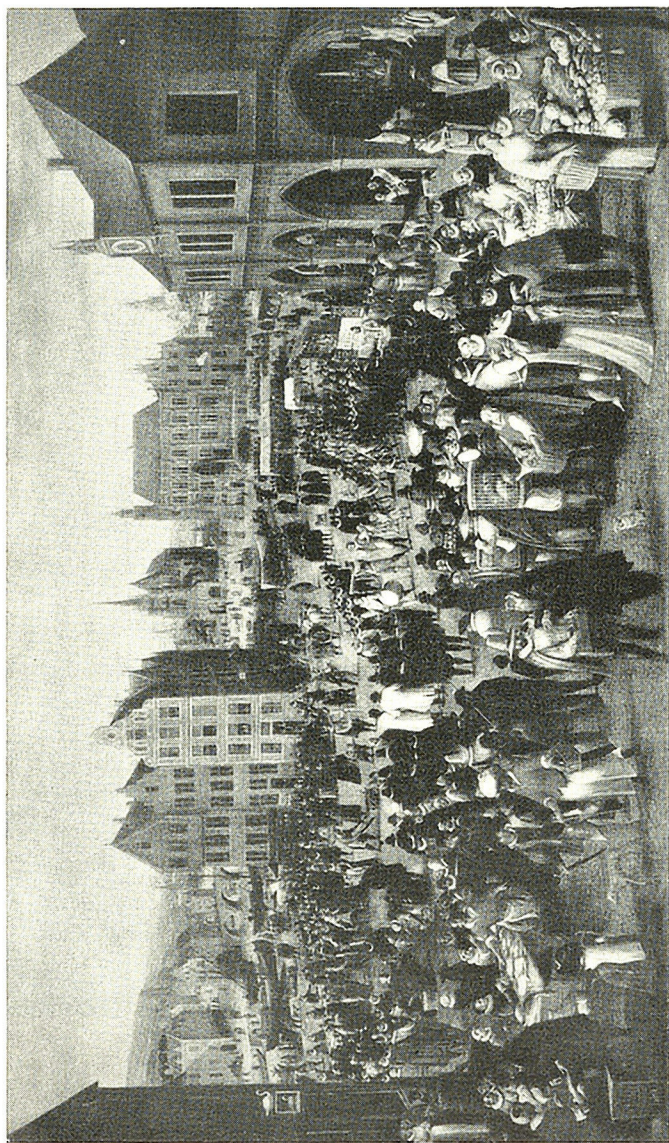
H. VREDEMAN DE VRIES
Fantasie-architectuur
 Wenen, Kunsthistorisches Museum

Afb. 7

L. DE CAULERY
Het Carnaval
Hamburg, Kunsthalle

Cat. 26

Afb. 8

II. VAN STEENWICK DE OUDE
Marktplaats
Brunswijk, Herzog Anton Ulrich-Museum

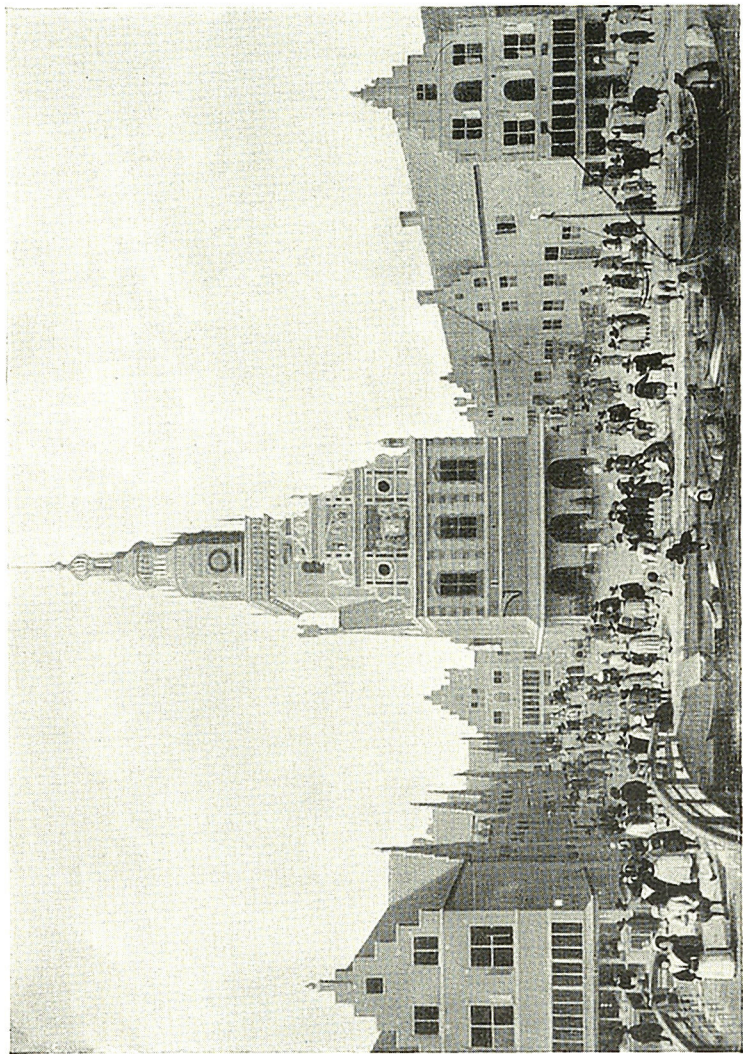
Cat. 93

Afb. 9

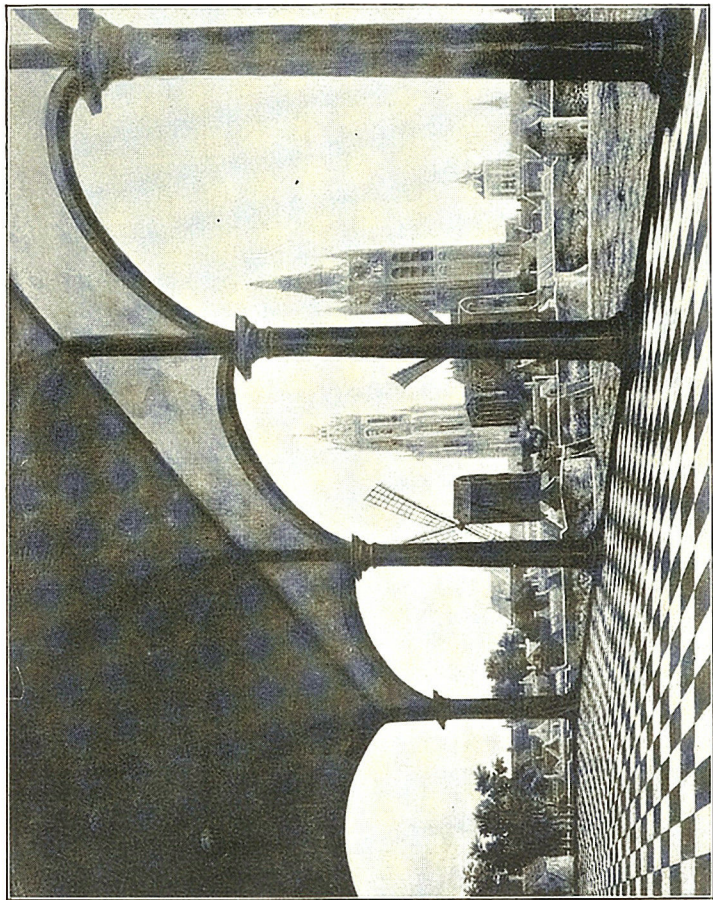
A. VAN NIEULANDT
Leprozenomgang te Amsterdam op Koppersmaandag
 Amsterdam, Historisch Museum „De Waag”

Cat. 76

Afb. 10

NEDERLANDS MEESTER
De Kaasmarkt met de Waag te Alkmaar
 Alkmaar, Stedelijk Museum

Afb. 11

D. VOSMAER
Gefantaseerd gezicht op Delft
 Delft, Stedelijk Museum „Het Prinsenhof”

Cat. 102

Afb. 12

ANTH. VAN BEERSTRATEN
Zeehaven met de Utrechtse Mariakerk
Utrecht, Centraal Museum

Cat. 9

Afb. 13

ABR. VAN BEERSTRATEN
Het oude stadhuis te Amsterdam
Rotterdam, Museum Boymans

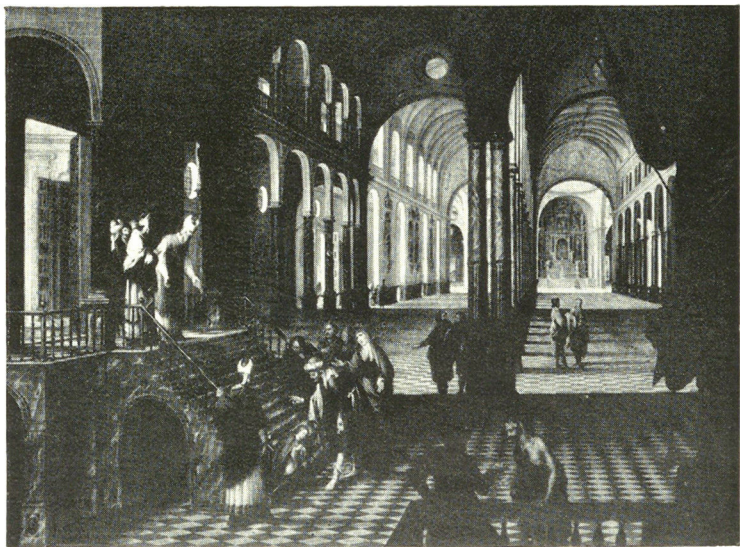
Cat. 8

Afb. 14

D. DE BLIECK
Kerkinterieur bij kaarslicht
 Utrecht, Centraal Museum

Cat. 18

Afb. 15

D. DE BLIECK toegeschreven
De Tempelgang van Maria
 Zwitserland, particulier bezit

Cat. 19

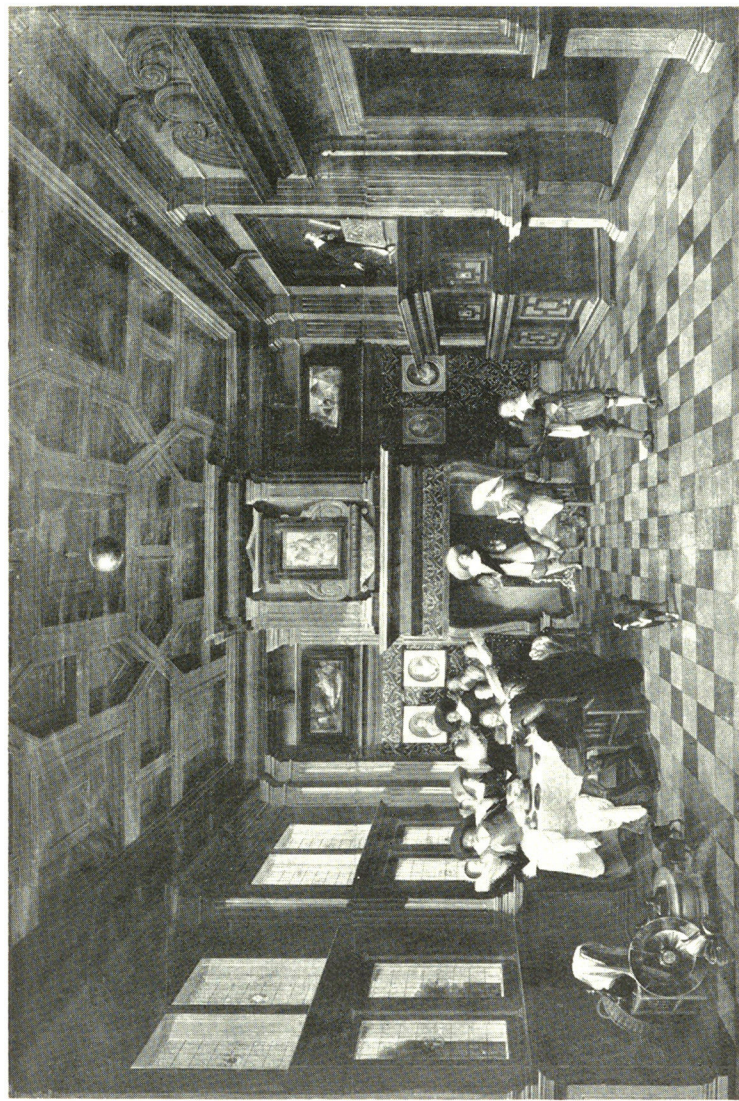

Afb. 16

B. VAN BASSEN

Interieur van een Renaissance-zaal
Nederland, Particulier bezit

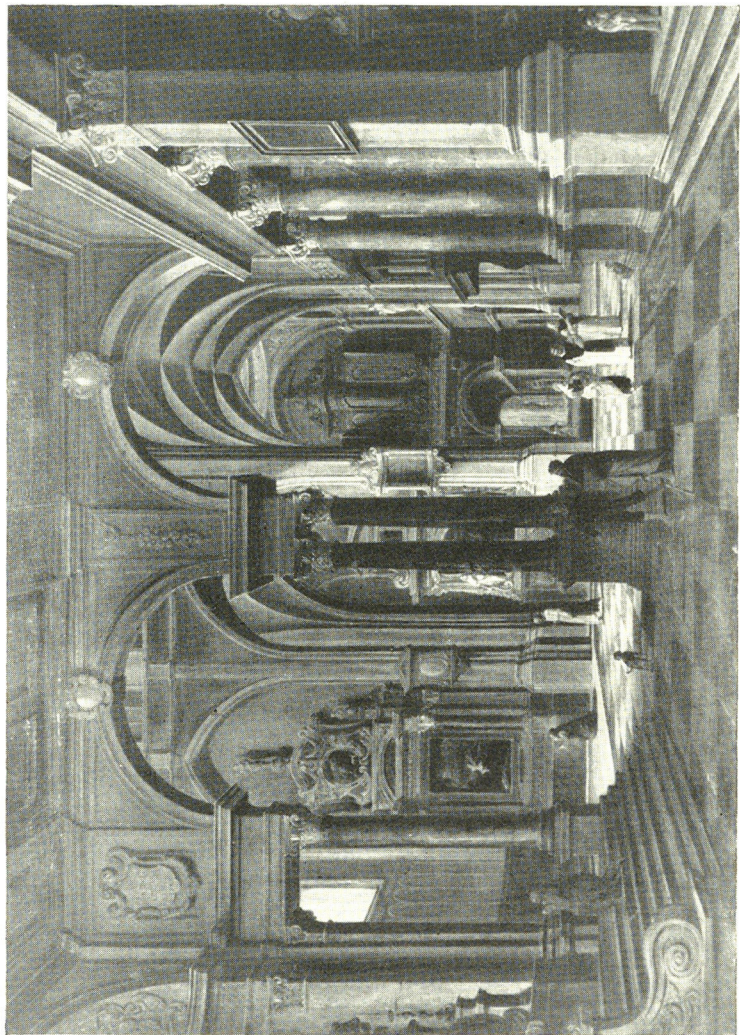
Cat. 6

Afb. 17

D. VAN DELEN
Renaissance-zaal

Burloes Royston (Herts.), Sir Cecil Newman Bt.

Afb. 18

B. VAN BASSEN
Kerkinterieur
 Glasgow, Art Gallery

Afb. 19

D. VAN DELEN

De Hertog van Alba ontvangt de vrouwen uit de Nederlandse Gewesten
Amsterdam, Kunsthandel W. Paech

Cat. 34

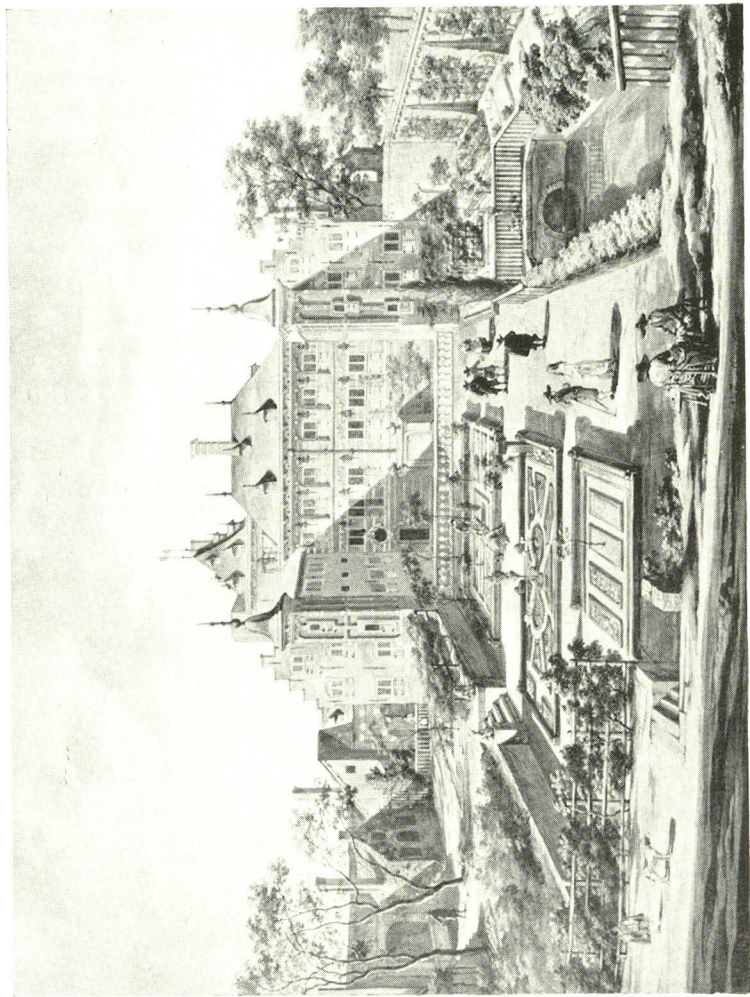
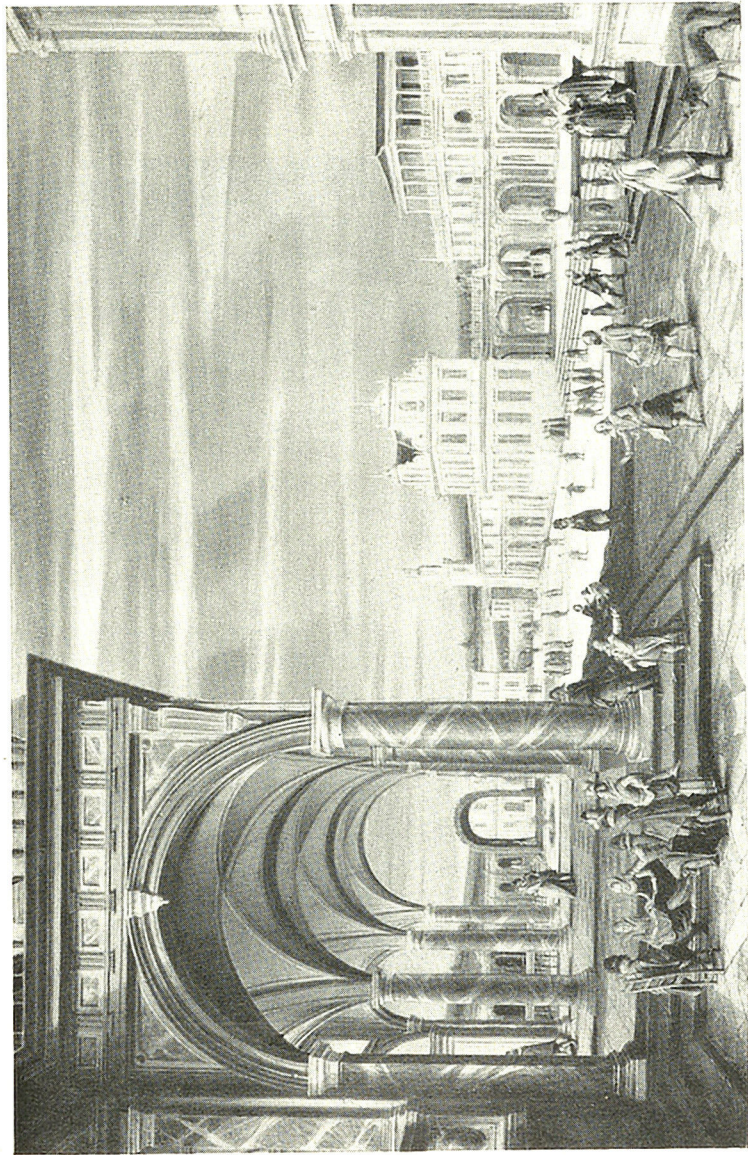

Abb. 20

J. VAN DER ULFT
Kasteel (Gorinchem)
 Chesham (Bucks.), Sir Bruce Ingram O.B.E., M.C.

Cat. 146

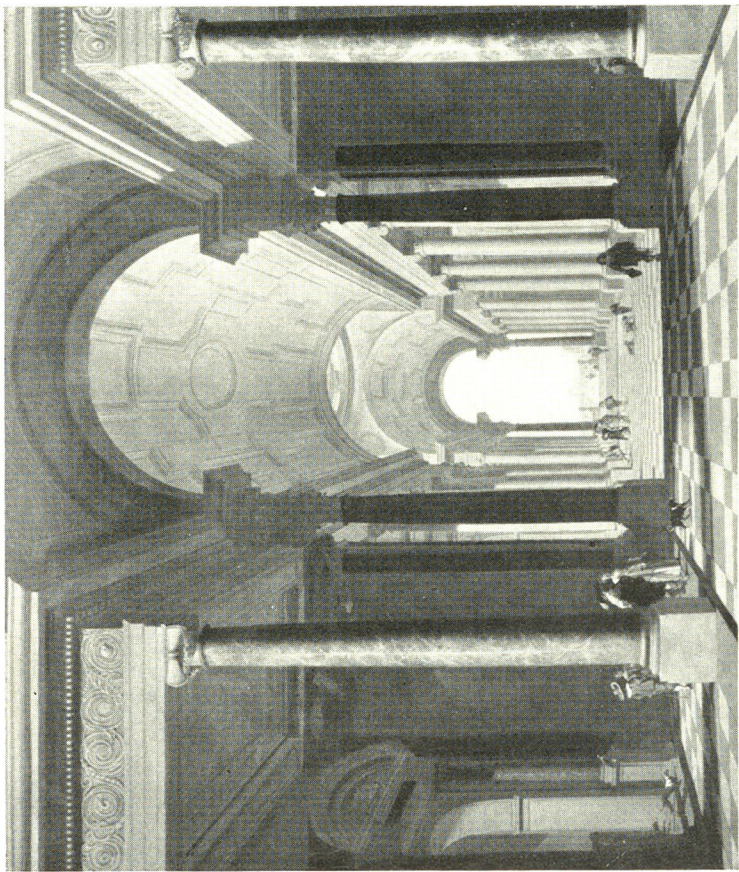
Afb. 21

II. VAN STEENWIJK DE JONGE

Fantasiestad

's Gravenhage, Koninklijk Kabinet van Schilderijen „Mauritshuis”

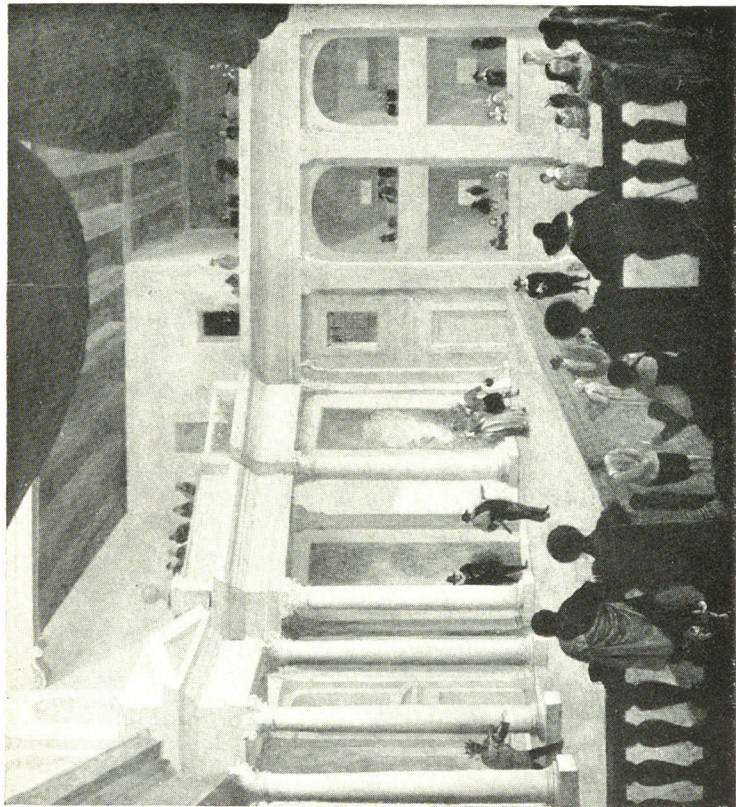
Cat. 94

Afb. 22

G. HOUCKGEEST
Gezicht in een zuilengang
 Edinburgh, The National Gallery of Scotland

Cat. 49

Afb. 23

H. JANS VAN BADEN

Interior van de Amsterdamse Schouwburg

Sarasota (Florida), The John and Mable Ringling Museum of Art

Cat. 5

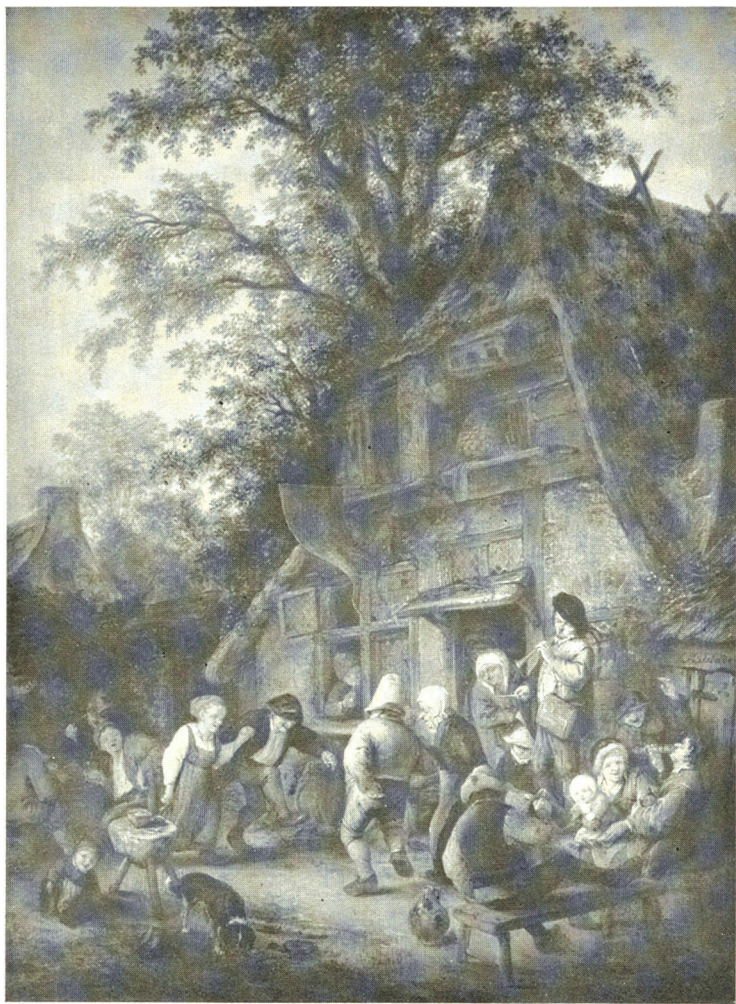

Afb. 24

J. Hzn STEEN
Boerenbruiloft

Cat. 92

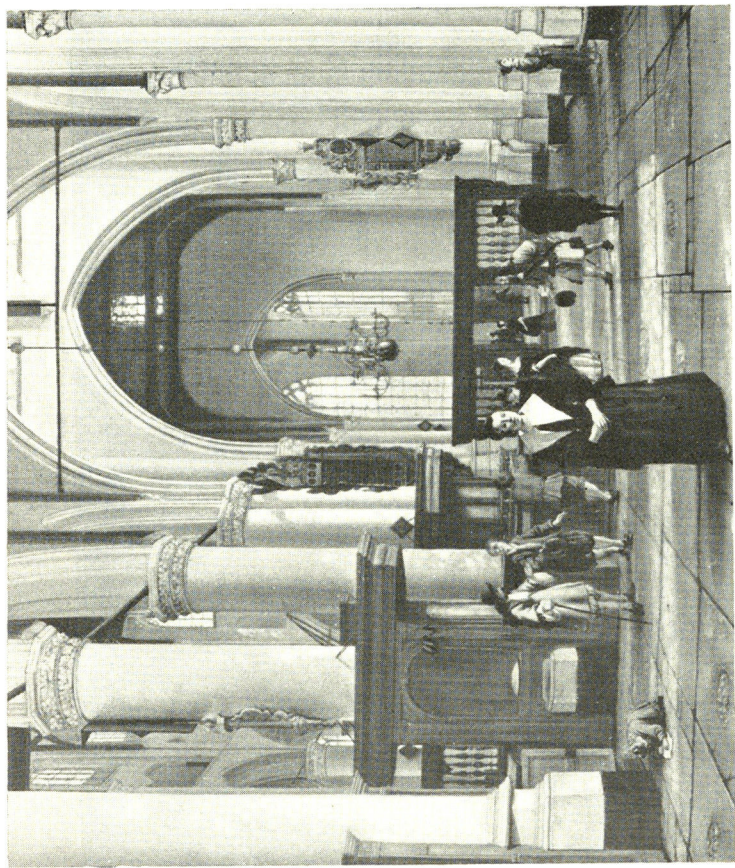
Fareham (Hunts.) Mrs. E. S. Borthwick-Norton

Afb. 25

A. VAN OSTADE
Dansende boeren voor een herberg
Amsterdam, B. de Geus van den Heuvel

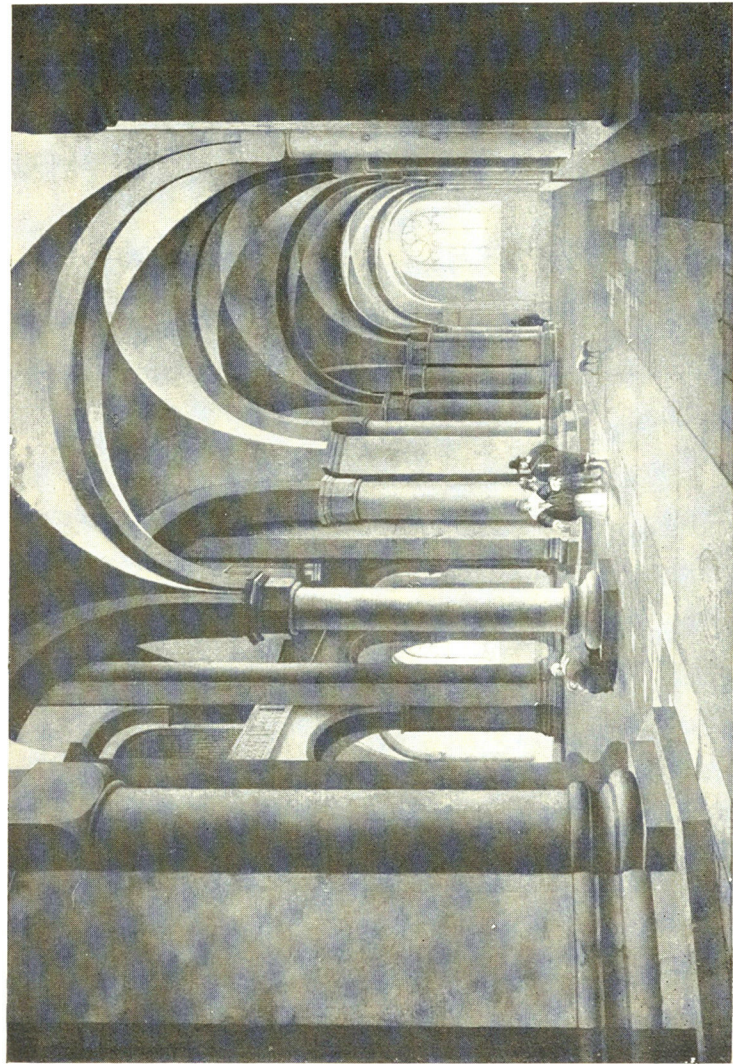
Cat. 77

Alb. 26

Cat. 64

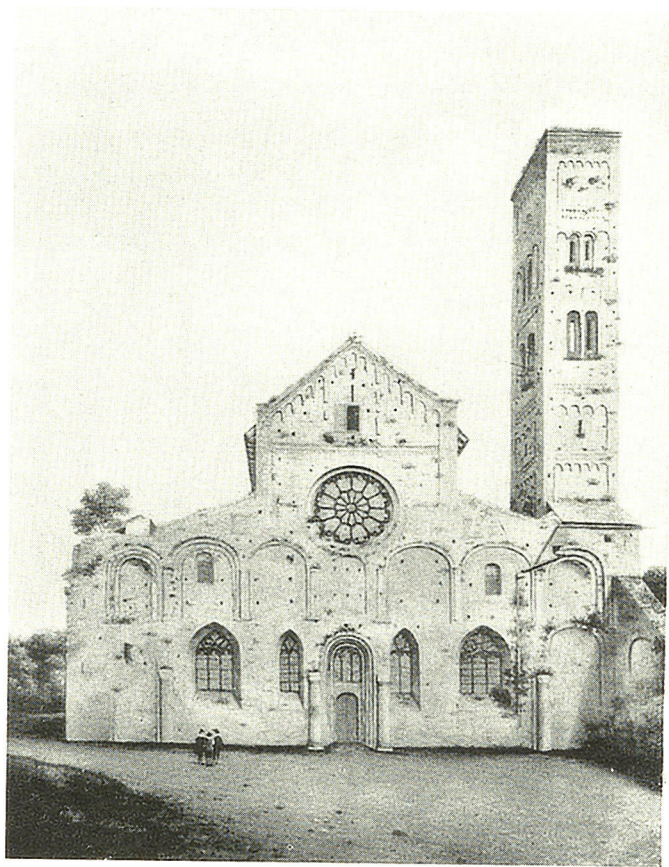
A. DE LORME
Interieur van de St. Laurenskerk te Rotterdam
 's Gravenhage, Koninklijk Kabinet van Schilderijen „Mauritshuis”

Afb. 27

P. JZS SAENREDAM
Interior van de St. Mariakerk te Utrecht
Utrecht, Centraal Museum

Cat. 83

Afb. 28

P. J^{zn} SAENREDAM

Cat. 86

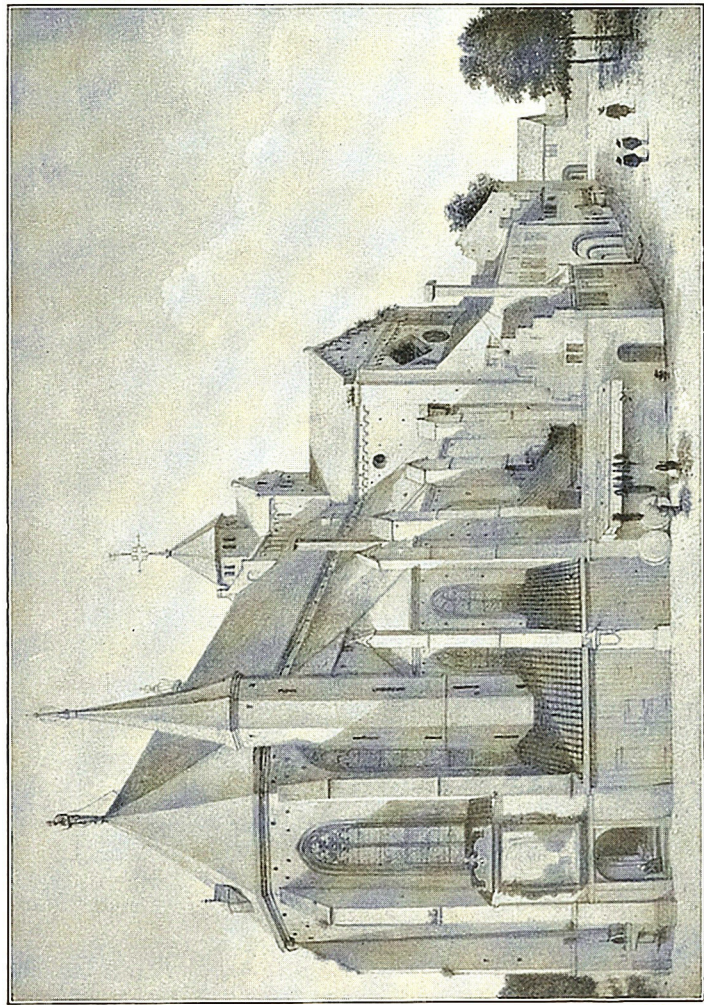
Westgevel van de St. Mariakerk te Utrecht
Bulkeley House, Englefield (Surrey), Frans Jurgens

Afb. 29

P. JZN SAENREDAM
Interieur van de St. Janskerk te Utrecht
Utrecht, Centraal Museum

Cat. 84

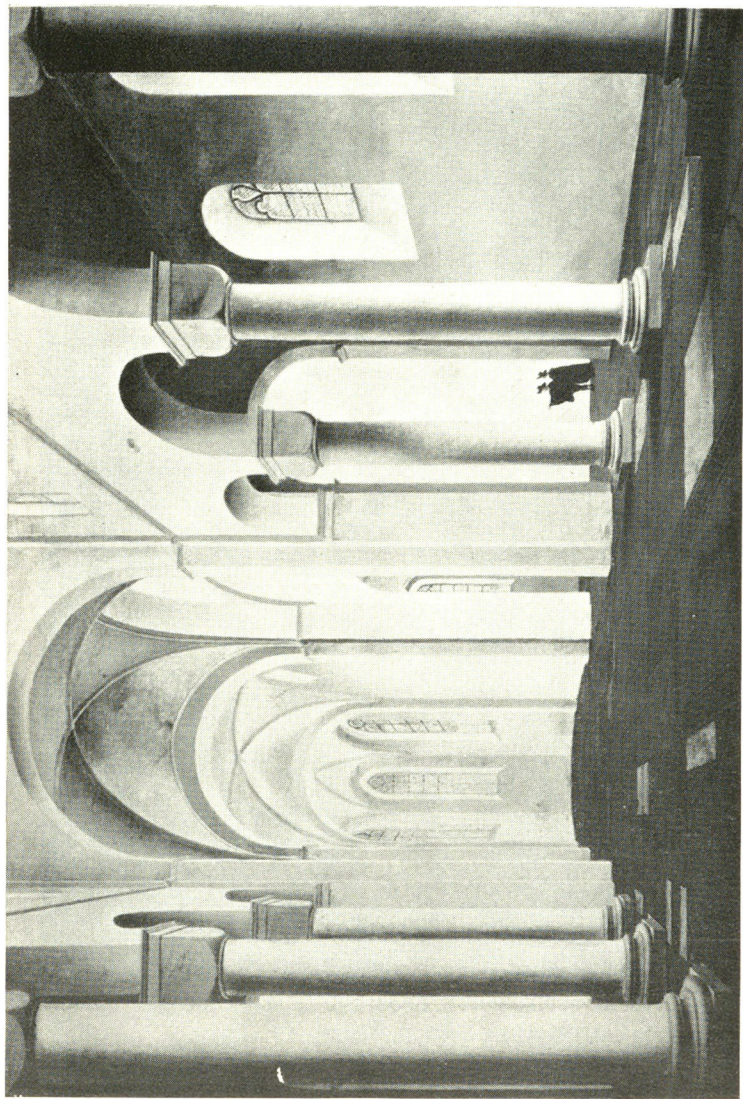

Afb. 30

P. J. SAENREDAM

Gezicht op het Koor van de St. Mariakerk te Utrecht

Aerdenhout, Mevrouw A. M. Nienhuys-Versteegh

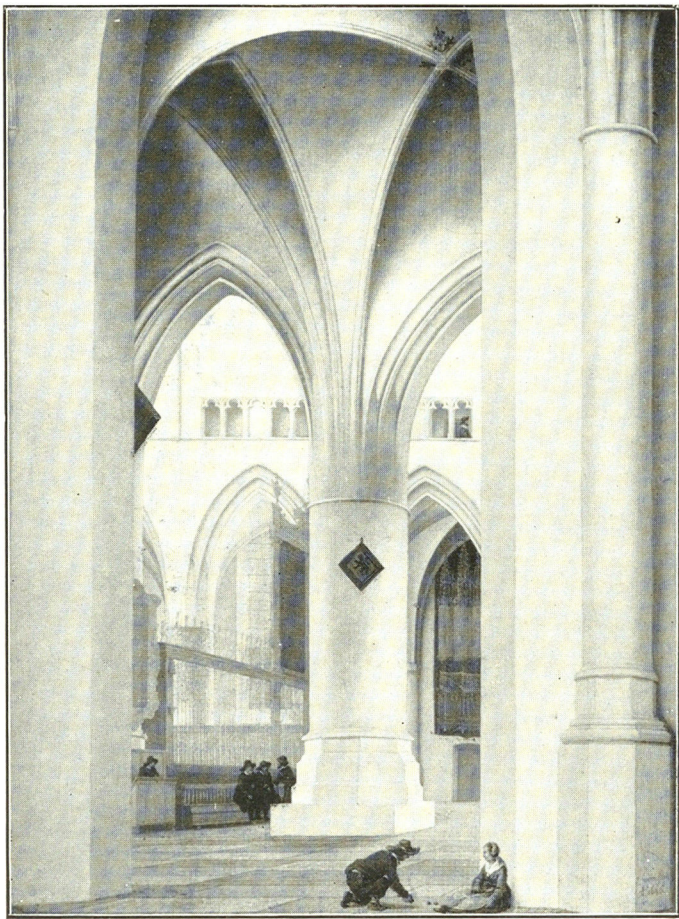

Afb. 31

P. JZS SAENREDAM

Interieur van de St. Pieterskerk te Utrecht
Aerdenhout, Mevrouw A. M. Nienhuys-Versteegh

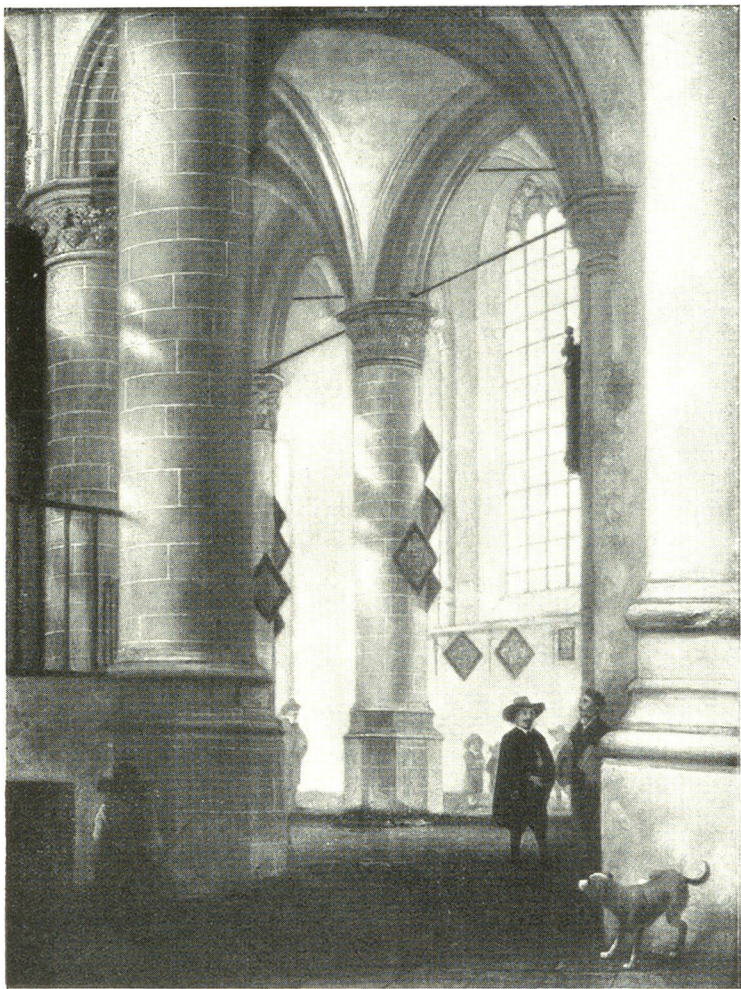
Cat. 85

Afb. 32

P. JZS SAENREDAM
Het Koor van de St. Bavokerk te Haarlem
 's Gravenhage, de Heer en Mevrouw F. Lugt

Cat. 82

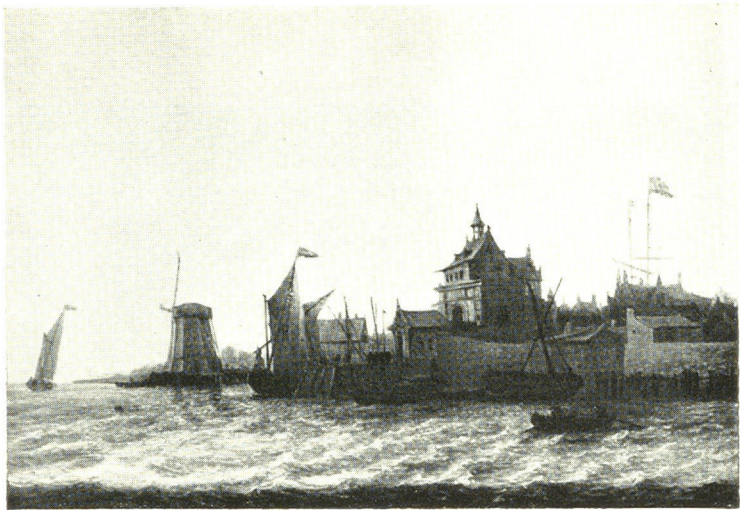

Afb. 33

A. CUYPER

Cat. 32

Interieur van de Grote Kerk te Dordrecht
Innsbruck, Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum

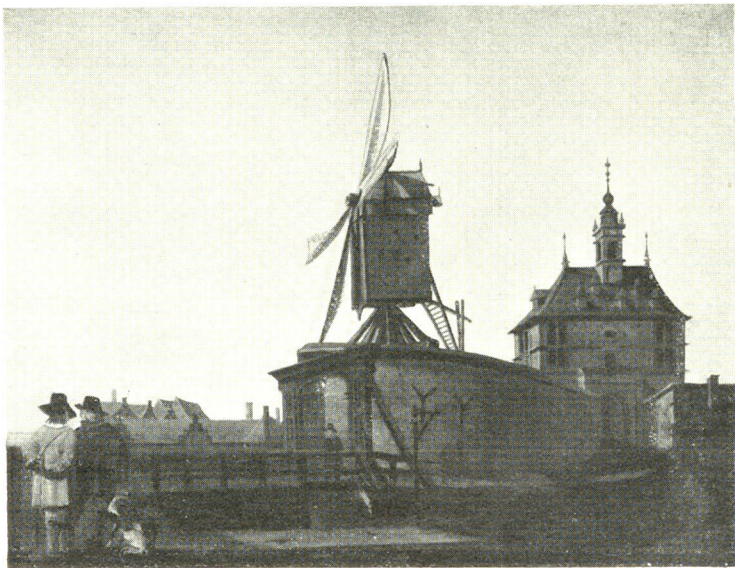

Afb. 34

A. CUYP

Cat. 31

De Riedijkse Poort te Dordrecht
Dordrecht, Dordrechts Museum

Afb. 35

L. DE JONGH TOEGESCHREVEN
De oude Oostpoort te Rotterdam
Rotterdam, Museum Boymans

Cat. 56

Afb. 36

E. DE WITTE
Voorportaal van een Barok-paleis
 Amsterdam, Kunsthandel P. de Boer

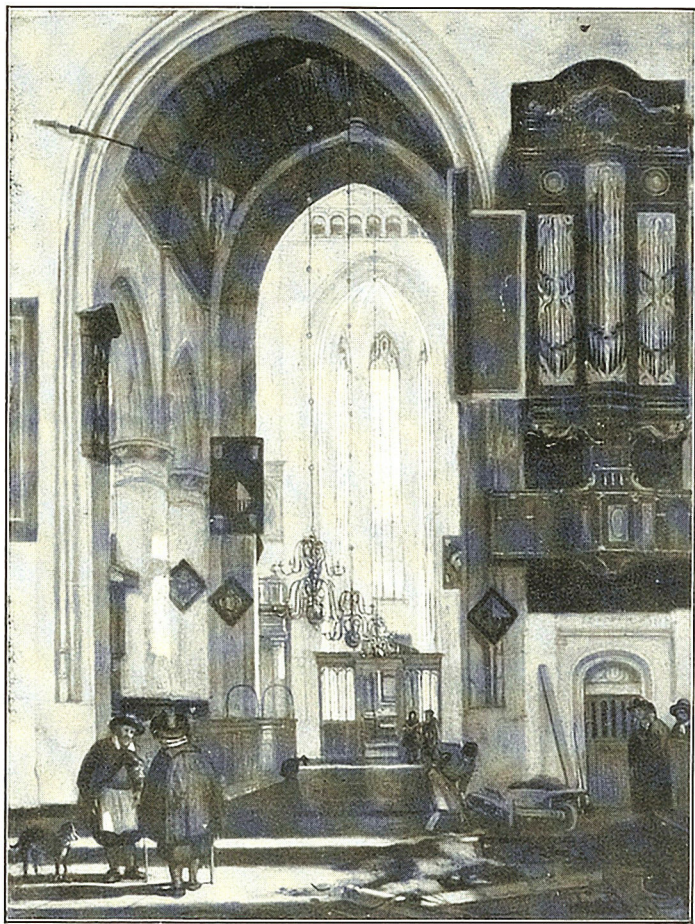
Cat. 115

Afb. 37

E. DE WITTE
Interieur van de Oude Kerk te Amsterdam
Londen, The Misses R. and J. Alexander

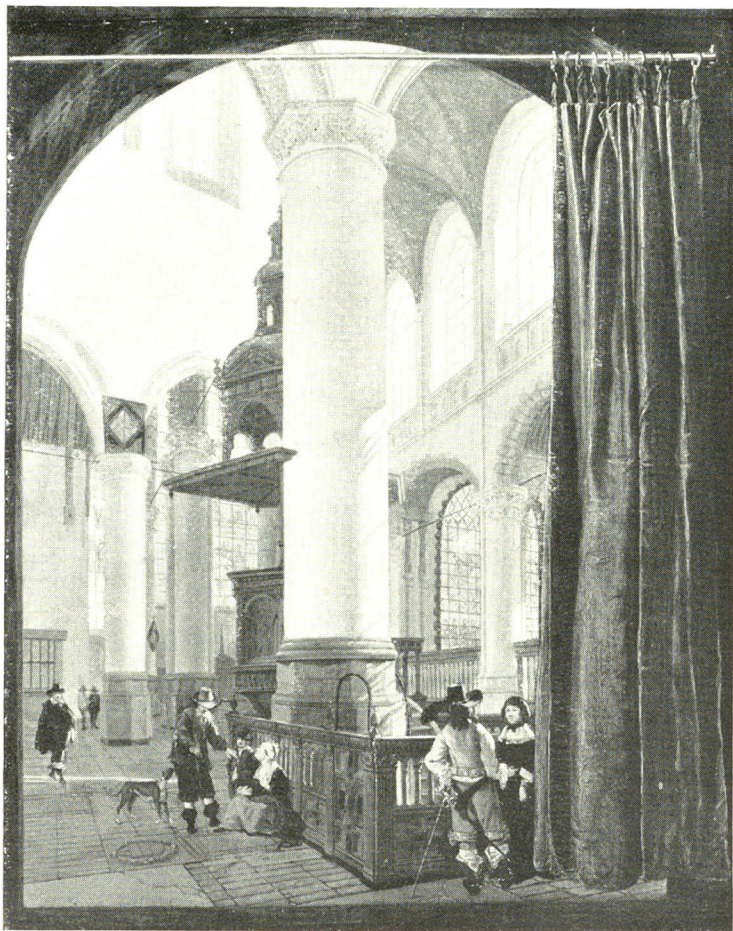
Cat 114

Afb. 38

E. DE WITTE
Interieur van een Gothische kerk
 Hilversum, P. van Leeuwen Boomkamp

Cat. 111

Afb. 39

G. HOUCKGEEST
Interieur van de Oude Kerk te Delft
Amsterdam, 's Rijksmuseum

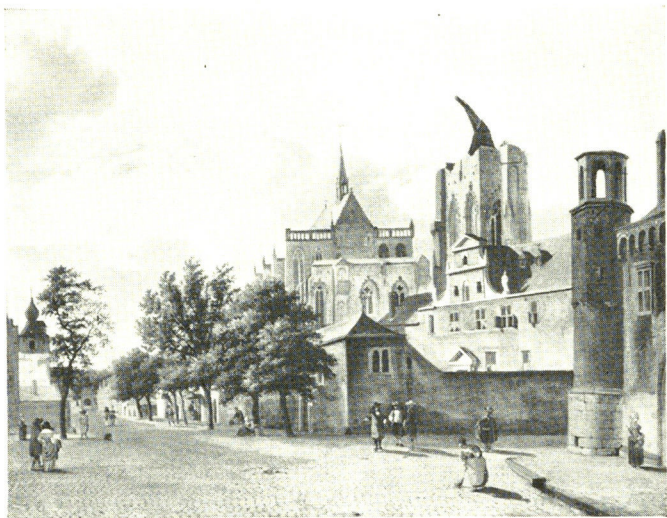
Cat. 50

Afb. 40

H. CZN VAN VLIET
Interieur van de Oude Kerk te Delft
Amsterdam, Bernard Houthakker

Cat. 100

Afb. 41

J. VAN DER HEYDEN
Een straat in Keulen
 Londen, Mr. and Mrs. E. Assheton Bennett

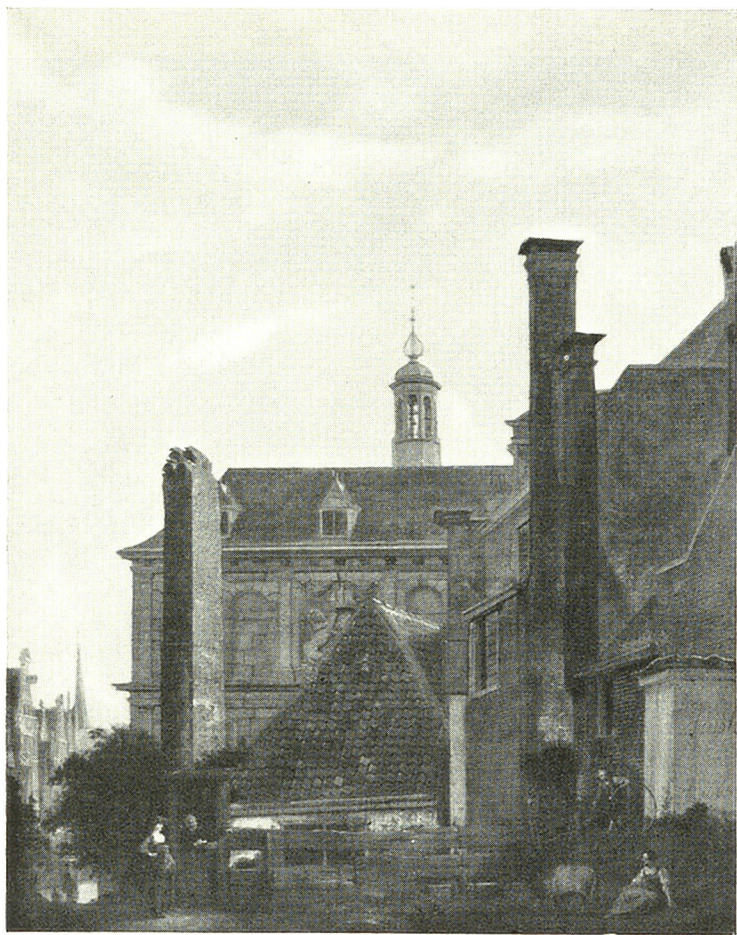
Cat. 47

Afb. 42

J. VAN DER HEYDEN
De Dorpskerk te Maarsen
 Engeland, The National Trust

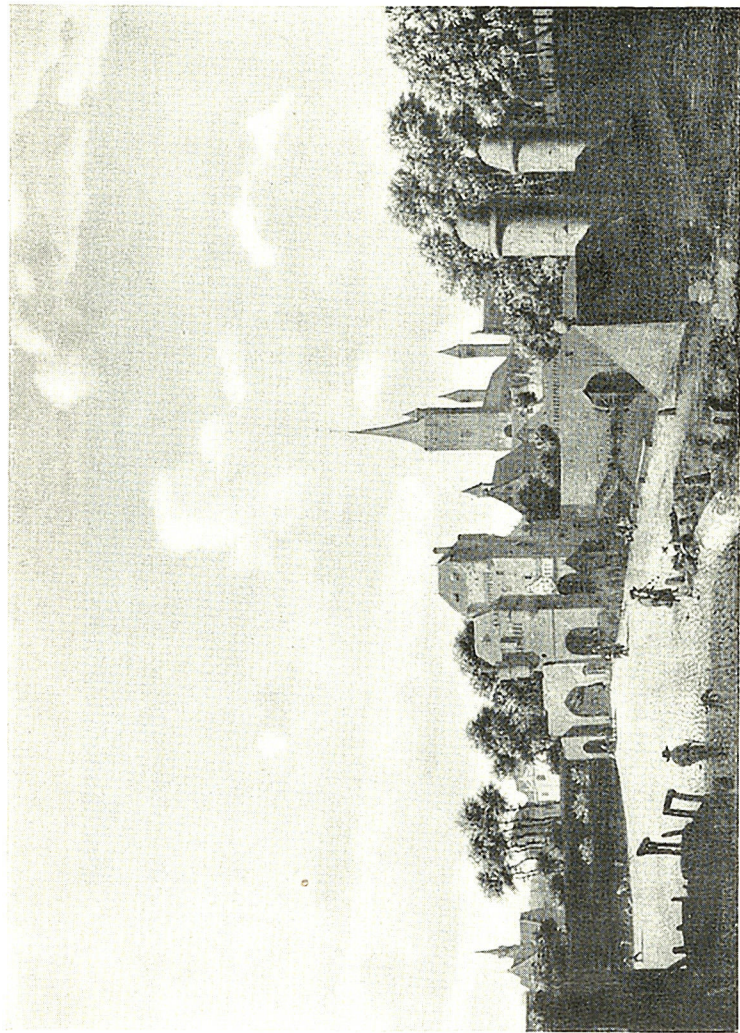
Cat. 45

Afb. 43

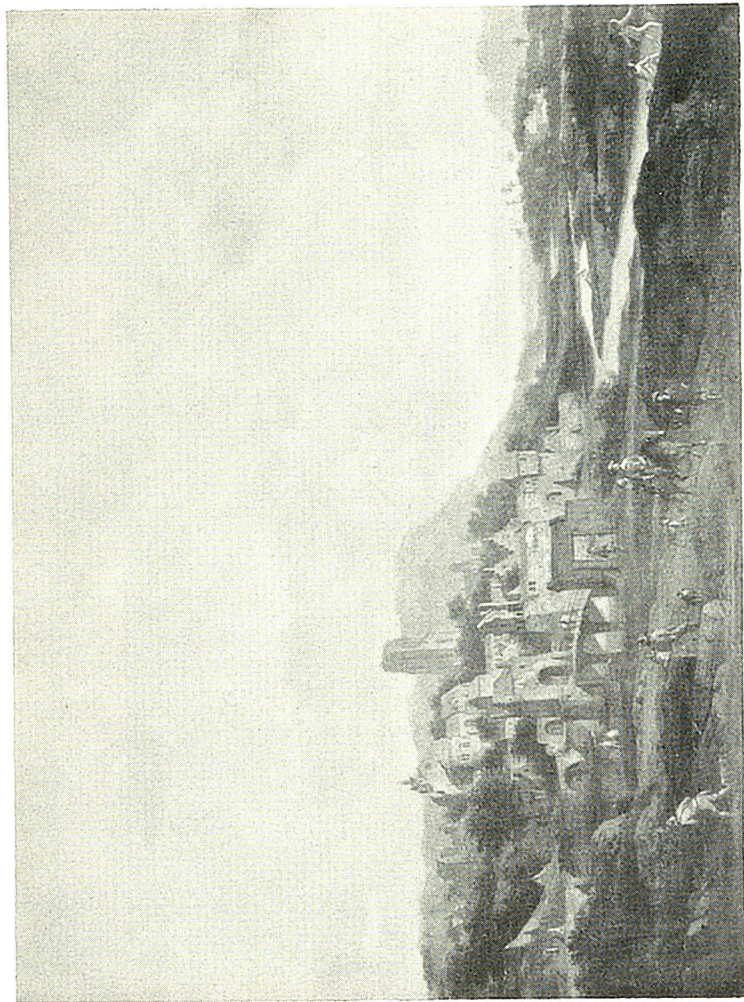
J. VAN DER HEYDEN
Kijkje in een stad
Epping (Essex), Lewis S. Fry M.D.

Cat. 43

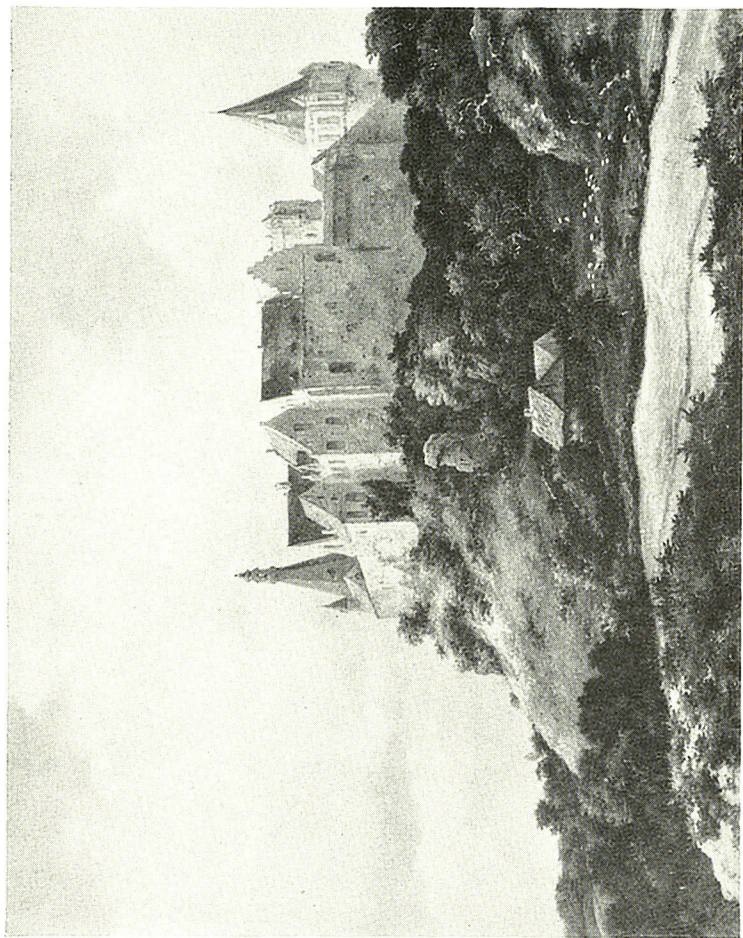
Afb. 44

J. VAN DER HEYDEN
Gezicht op een stad
 Amsterdam, 's Rijksmuseum

Afb. 45

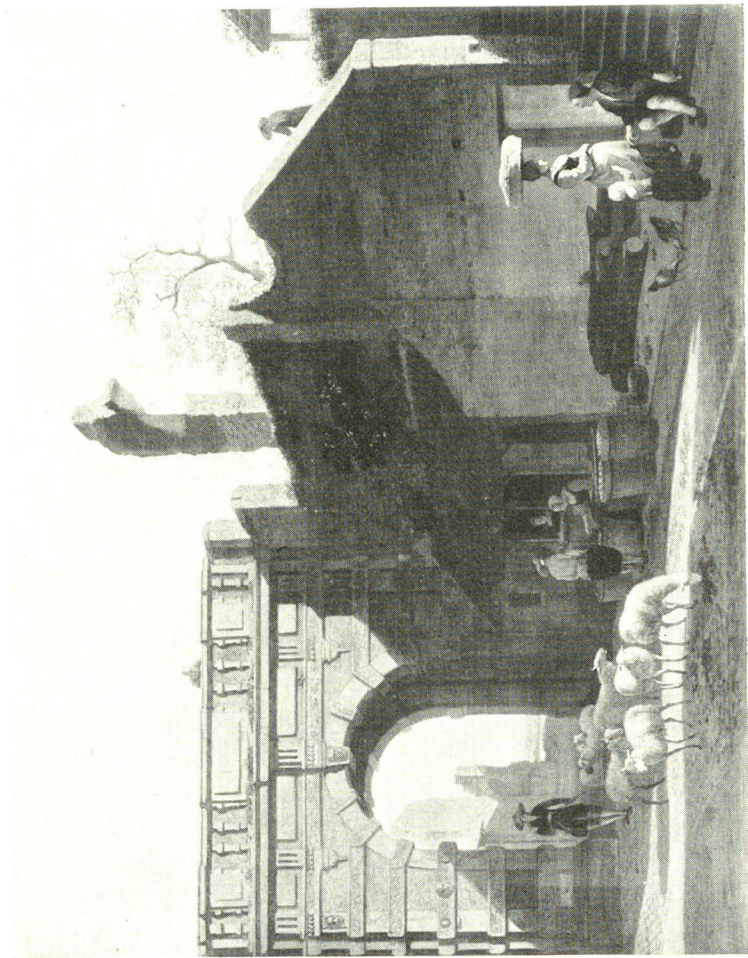
J. VAN DER HEYDEN
Landschap met versterkte stad
 Engeland, particulier bezit

Afb. 46

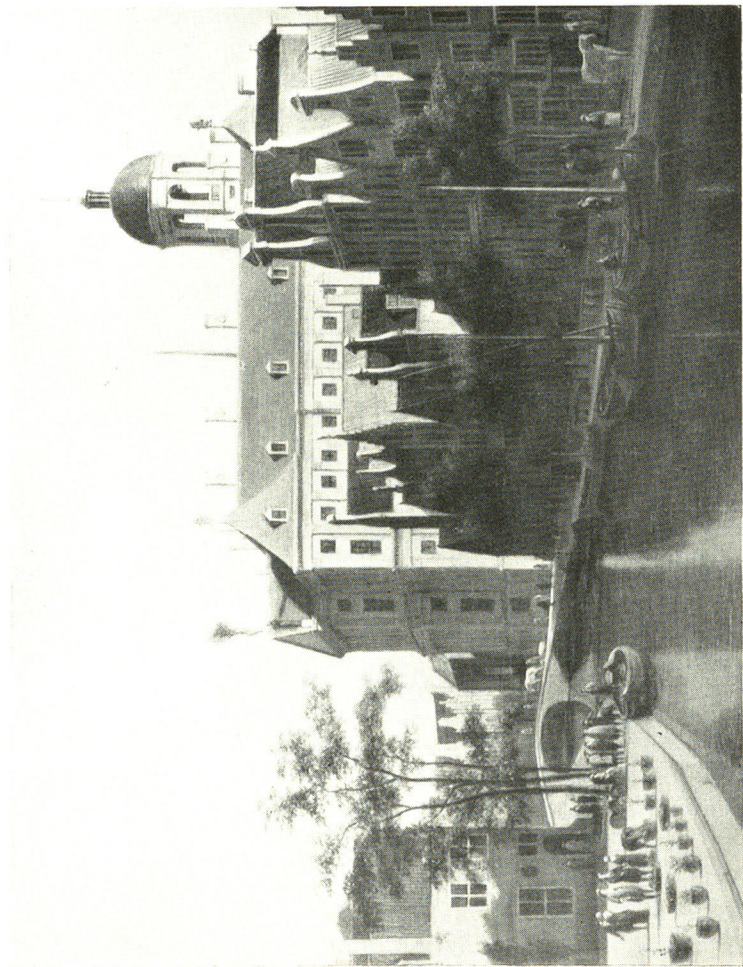
J. IZn VAN RUYSDAEL
Het Kasteel van Bentheim
 Norwich, Sir Edmund Bacon Bt.

Cat. 81

Afb. 47

J. AZN BERCKHEYDE
Het huisje aan de stadspoort
 Kassel, Staatliche Gemäldegalerie

Afb. 48

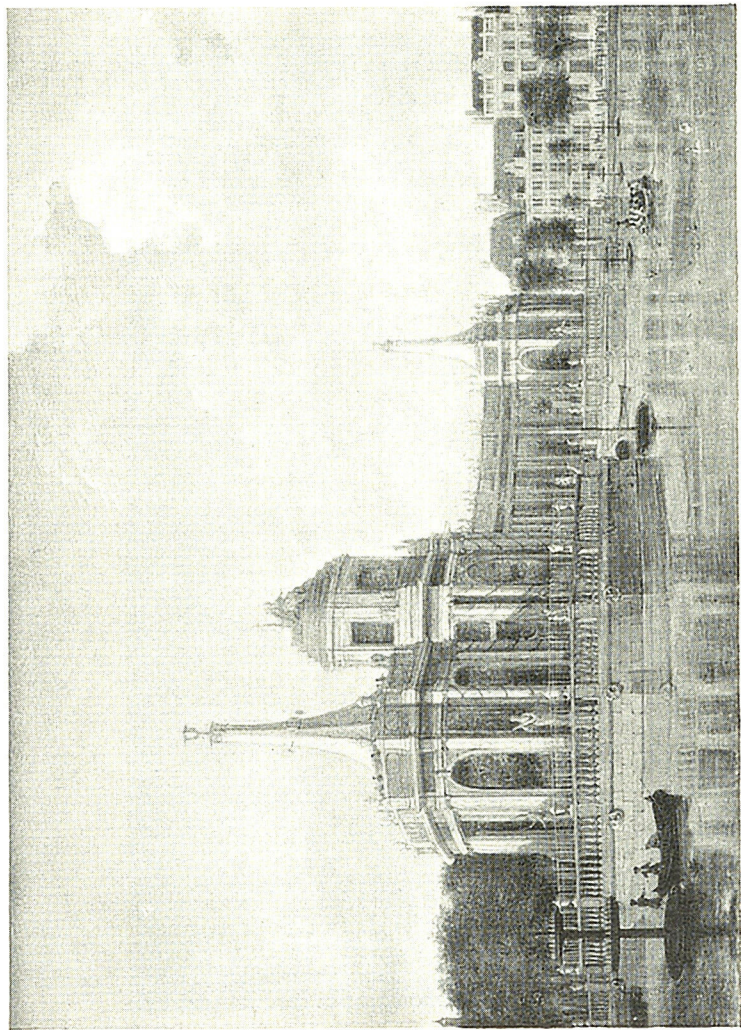
G. AZN BERCKHEYDE
De Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam
 Amsterdam, Kunsthandel P. de Boer

Afb. 49

G. AZN BERCKHEYDE
Het Oudezijds Heerenlogement te Amsterdam
 Amsterdam, B. de Geus van den Heuvel

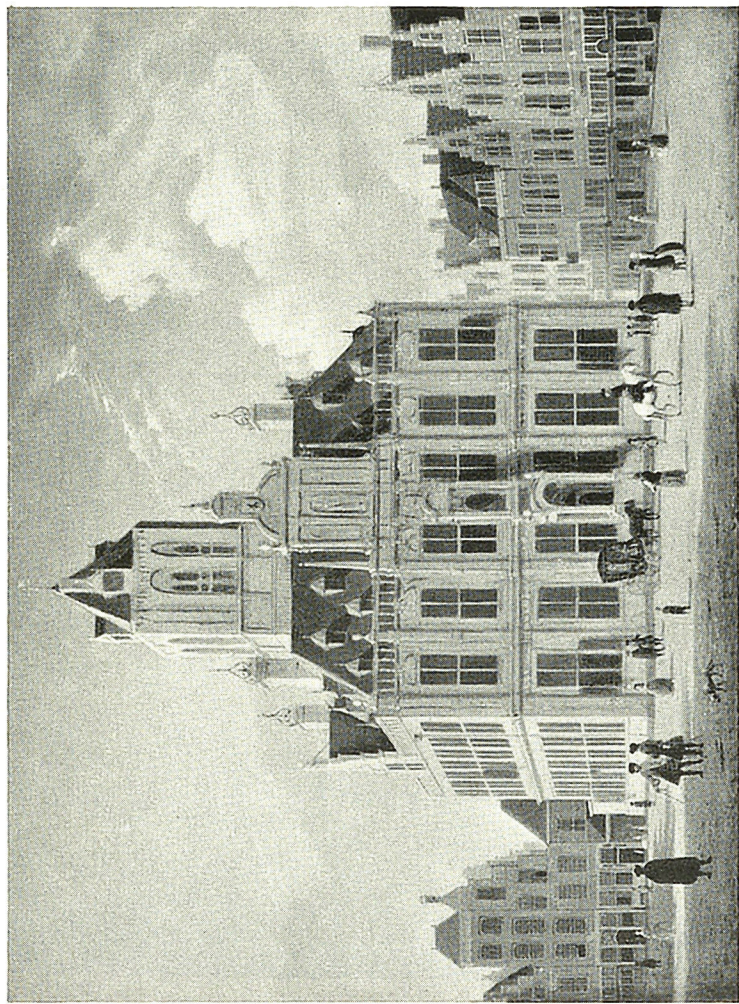
Cat. 11

Afb. 50

J. TEN COMPE
Het Paviljoen in de Hofvijver te 's Gravenhage
 's Gravenhage, Gemeentemuseum

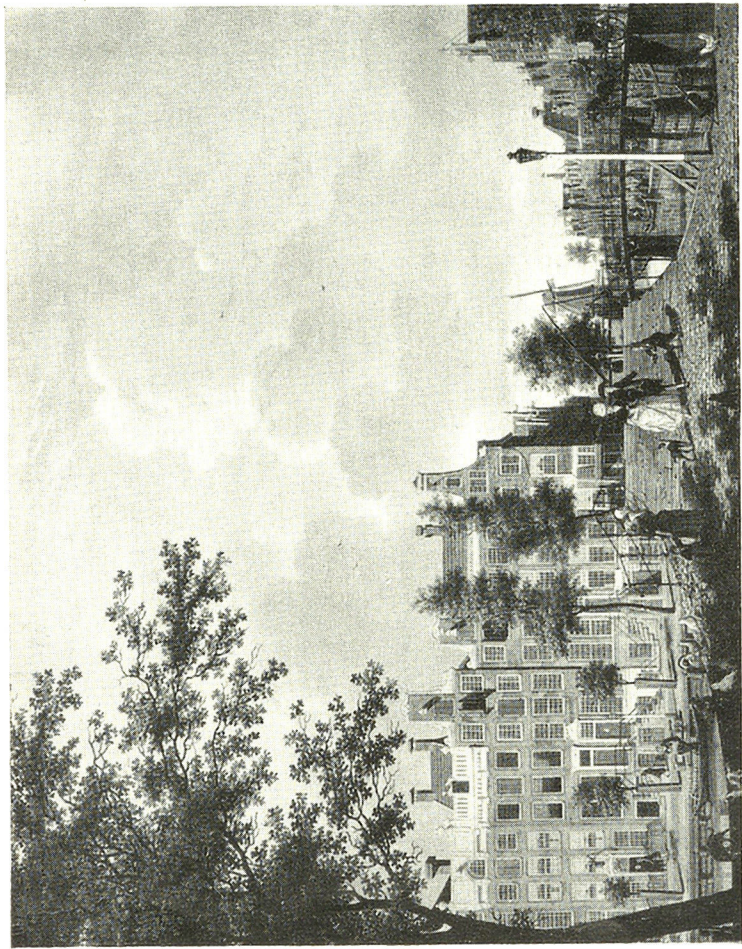
Cat. 28

Afb. 51

J. TEN COMPE
Stadhuis te Delft
 Freiburg i. Br., Augustiner-Museum

Cat. 29

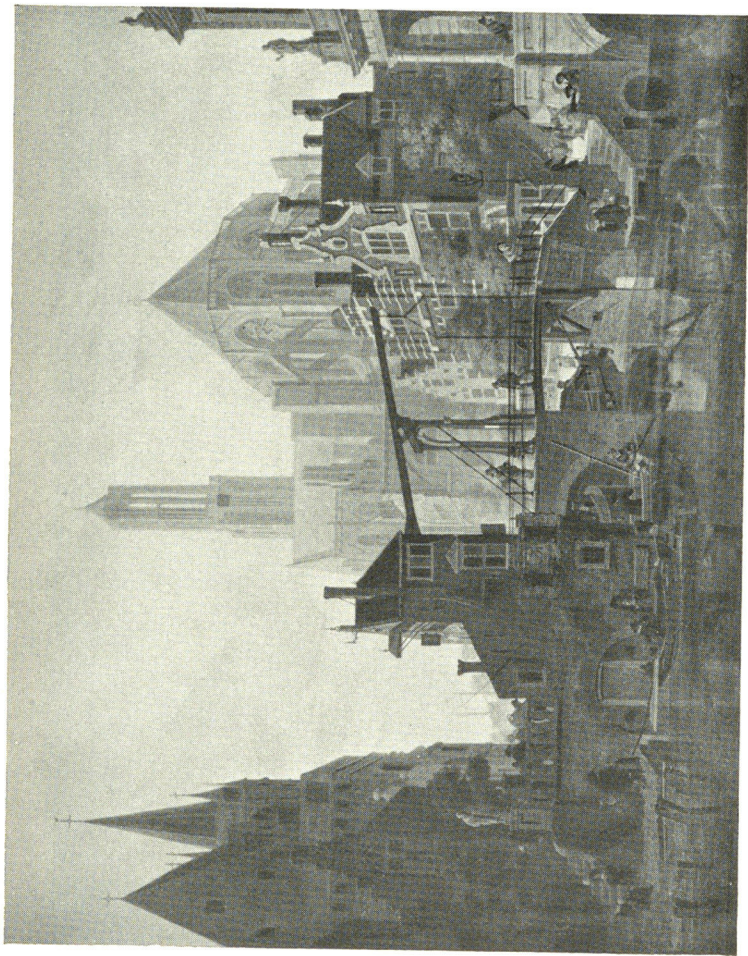

Afb. 52

I. OUWATER

De Prinsengracht te Amsterdam bij de Spiegelstraat

Amsterdam, B. de Geus van den Heuvel

Afb. 53

J. H. VERHEIJEN
Gefantaseerd stadsgezicht met de Utrechtse Dom
 's Gravenhage, H. Katz

Cat. 96

Afb. 54

P. C. LA FARGUE
De Westzijde van de Korte Mare te Leiden
 Leiden, Leidsche Volkshuis

Cat. 38

Afb. 55

B. J. VAN HOVE
Stadsgezicht te Leiden met de Marekerk
 Amsterdam, B. de Geus van den Heuvel

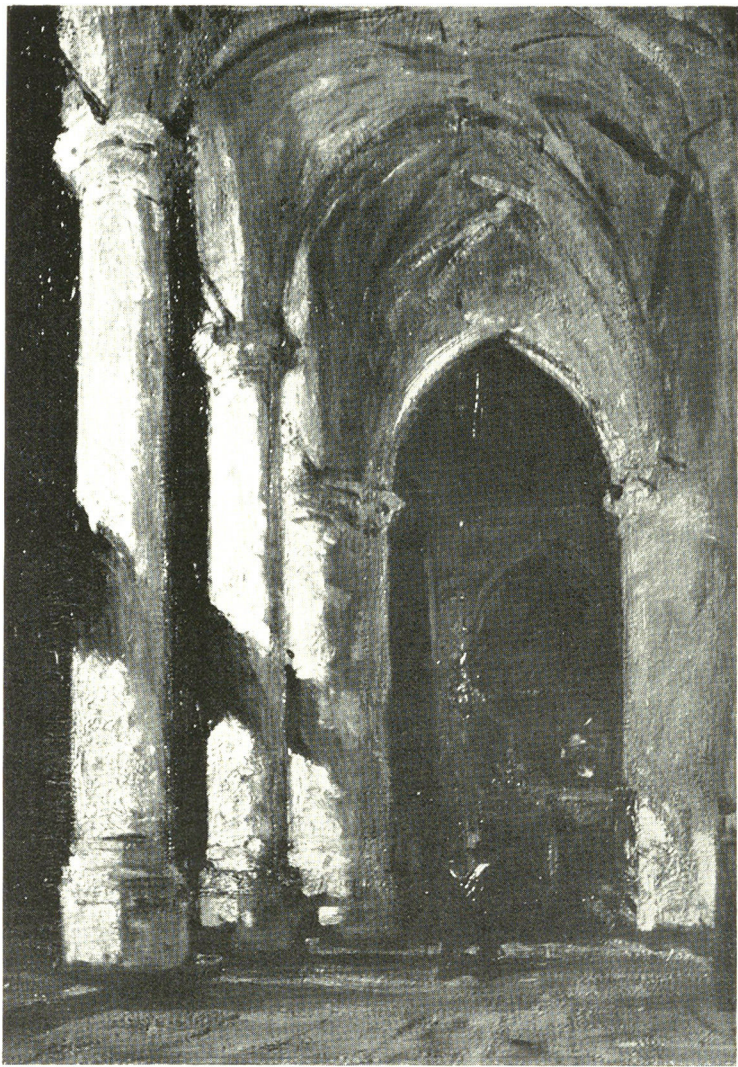
Cat. 51

Afb. 56

C. H. J. LEICKERT
Stadsgezicht in de winter
 Nederland, particulier bezit

Cat. 60

Afb. 57

J. BOSBOOM
Interieur van de Grote Kerk te 's Gravenhage
Amsterdam, Stedelijk Museum

Cat. 22

Afb. 58

W. J. J. NUYEN
Stadsgezicht
Amsterdam, Gemeente Musea

Cat. 130

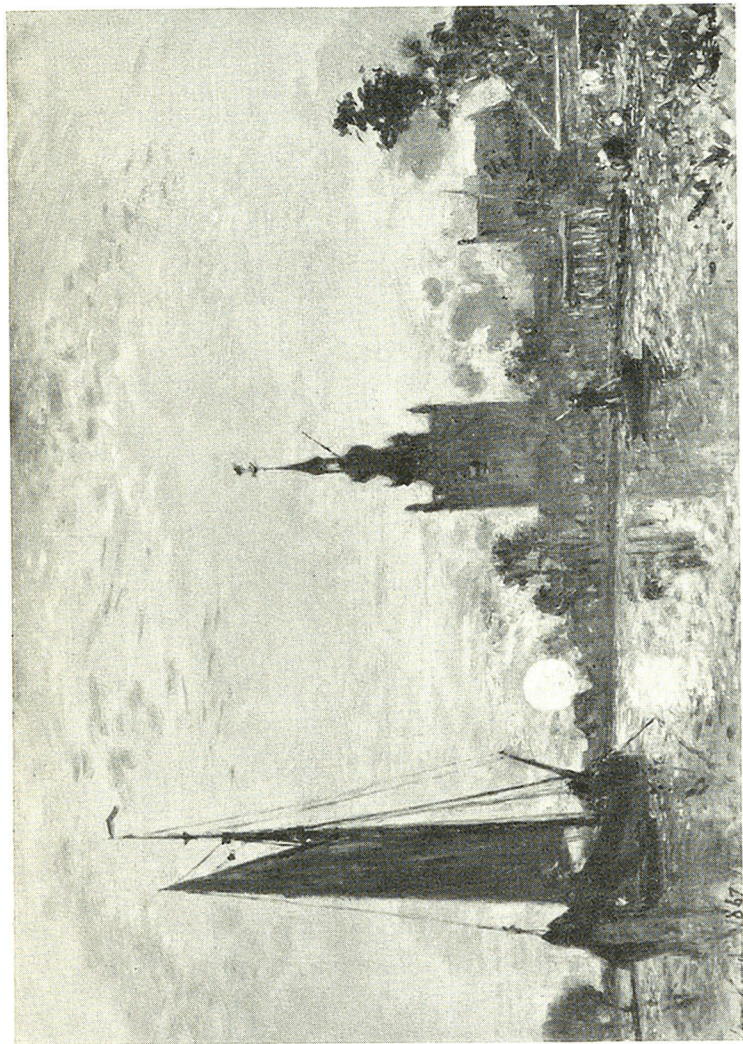
Afb. 59

J. H. MARIS

Dordrecht bij avond

Amsterdam, 's Rijksmuseum

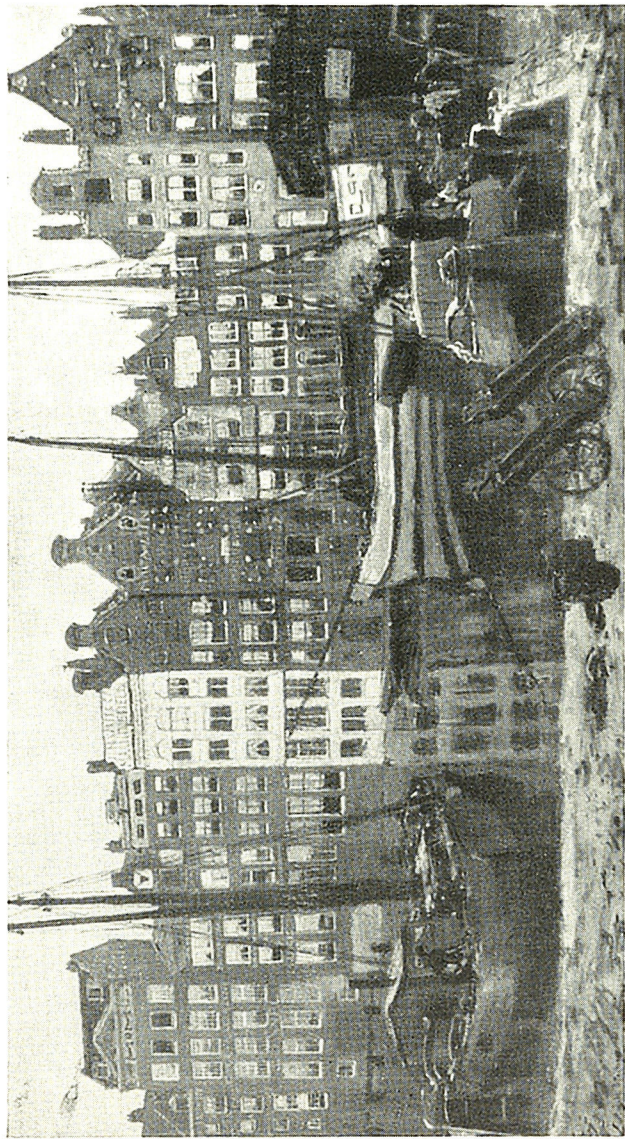
Cat. 66

Afb. 60

J. B. JONGKIND
Zonsondergang bij Overschie
 Rotterdam, W. van der Vorm Sr.

Cat. 58

Afb. 61

G. H. BRETTNER

Het Damrak te Amsterdam

H.K.H. Prinses Wilhelmina der Nederlanden

Cat. 24

Afb. 62

G. H. BREITNER
Het Rokin te Amsterdam
Amsterdam, B. de Geus van den Heuvel

Cat. 25

Afb. 63

F. ARNTZENIUS
De Spuistraat te 's Gravenhage
's Gravenhage, Gemeentemuseum

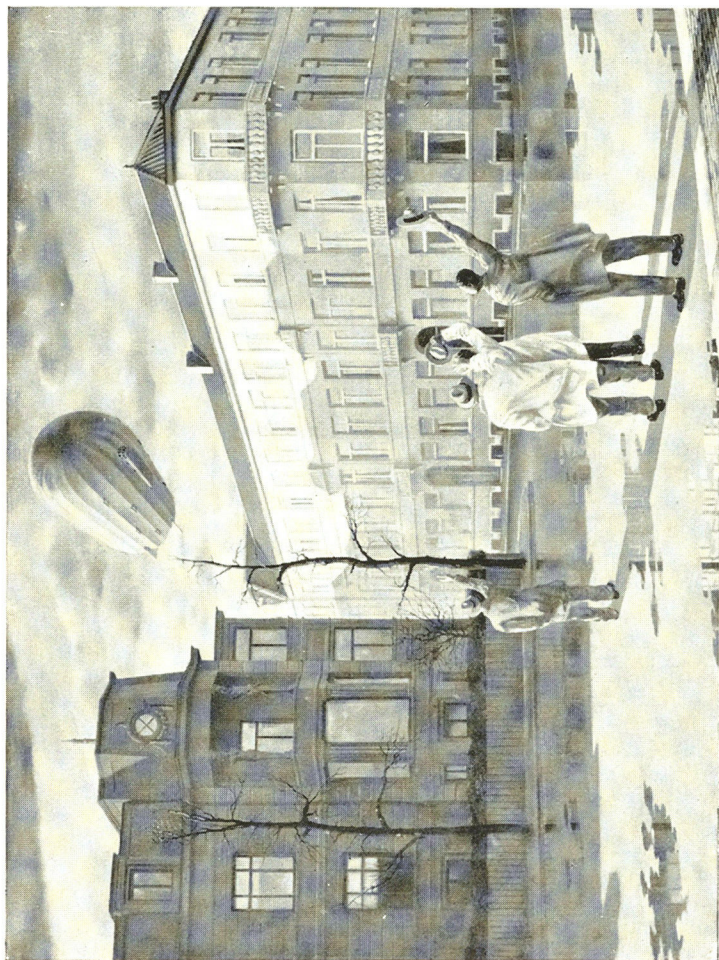
Cat. 3

Afb. 64

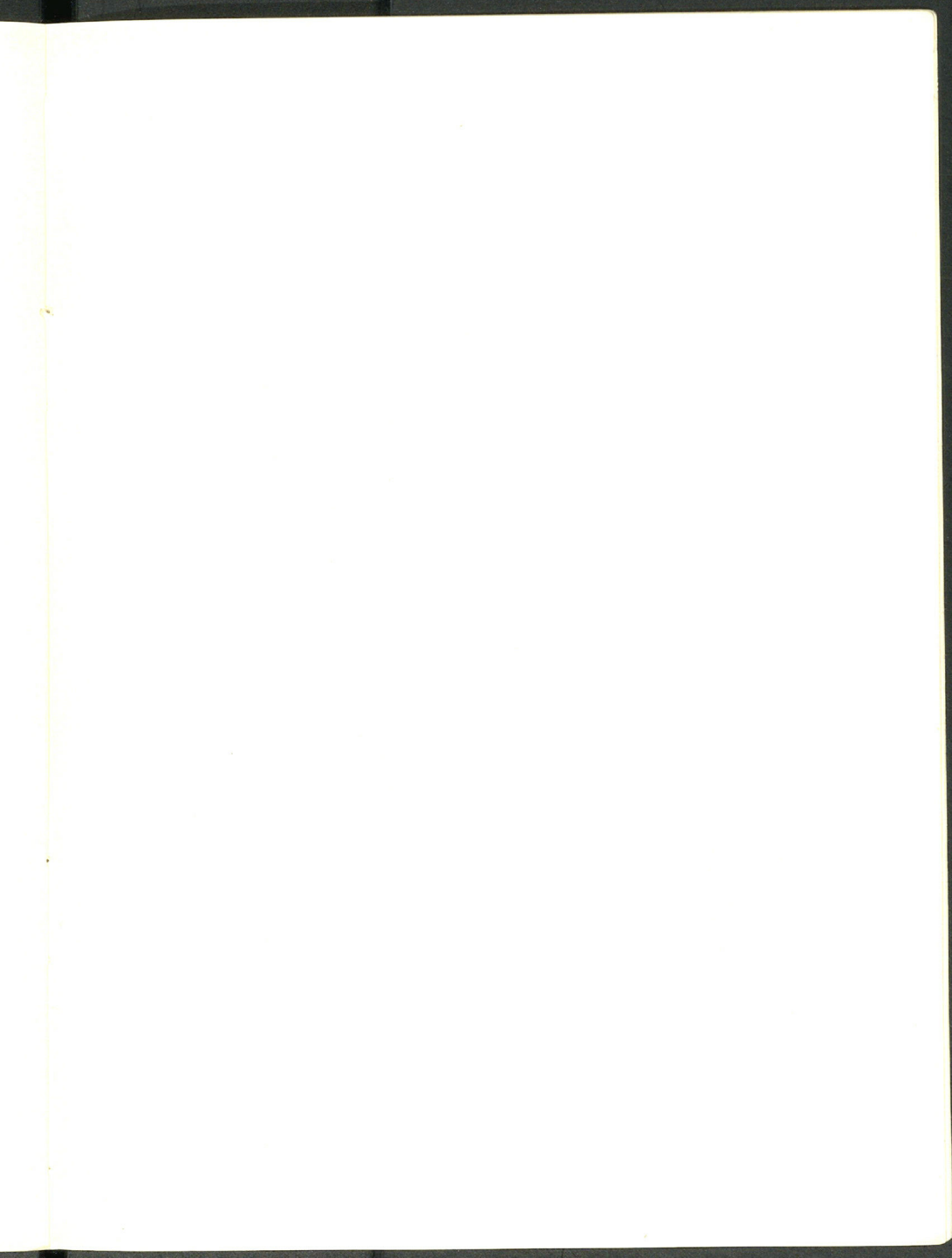
J. SLUYTERS
Het Koningsplein te Amsterdam bij avond
Utrecht, Dr. H. van der Vuurst de Vries

Cat. 89

Afb. 65

A. C. WILLINK
De Zeppelin
 Nederland, particulier bezit

Kunsthandel

Pieter A. Scheen

Zeestraat 50 - Telefoon 111705
Den Haag

*

gespecialiseerd
in werken uit
de Romantische- en de
Haagse School

*

*

Permanente expositie

Wij leverden aan Rijks- en Gemeentemusea.

Wij hebben een speciale dienst voor het onderhouden van collecties:
het restaureren, het verdoeken, het vernissen, het schoonmaken enz.

Wij belasten ons met het taxeren van schilderijen.

Wij geven expertises.

Wij hebben een speciale bibliotheek en foto-verzameling ter inzage.

Wij verkopen onze schilderijen onder volle garantie van kwaliteit
en originaliteit.

- * *Bergplaats voor inboedels*
- * *Meubeltransport
voor binnen- en buitenland*
- * *Verpakking voor overzee-zendingen*

Opgericht 1901 **C.A. van der Lee & Co.**

LANGE NIEUWSTRAAT 93-95, UTRECHT - TELEF. 10508

H. Schuuring

*Restaurateur
van het Centraal Museum
te Utrecht*

TELEFOON
332650

's-GRAVENHAGE — 2e SWEELINCKSTRAAT 61

DRUKKERIJ H. J. SMITS

OUDE GRACHT 231 TE URECHT

BOEKEN
TIJD-
SCHRIFTEN

DRUKWERK
VOOR
DE HANDEL

Wij drukken goed, Wij drukken snel, Wij drukken billijk

Internationaal transport

AMSTERDAM
O.Z.Voorburgwal 151
Tel. 44034, 40512
(K 2900)

*Douane-formaliteiten
Emballage*

•
ROTTERDAM
Westerkade 24
Tel. 24784 (K 1800)

Fine Art - Objets d'art - Kunst

•
LEEWARDEN
Stationsempacement
Tel. 3329 (K 5100)

VOGELPOEL & NOORWEEGEN N.V.

Blom & van der Aa

BIJKANTOOR DEN HAAG
HOGE NIEUWSTRAAT 30
TOURNOOIVELD
TEL. 11.58.20

*V*erzekeringen op elk gebied
Speciaal „all risks” verzekeringen
voor schilderijen en kunstvoorwerpen

Wij verzekerden ook de inzendingen op deze tentoonstelling

RESTAURANT-CAFÉ „*Esplanade*”

Lucas Bolwerk - Utrecht

Diner à Prix fix en à la Carte
Vergadergelegenheid tot 1000 personen

Directie: O. H. NACHBAHR

membre de la Confrérie des Chevaliers du Tastevin de Bourgogne

Voor iets apart in bloemen

Ad. Hosman

NACHTEGAALSTRAAT 71 - UTRECHT - TELEFOON 11554

DIE

WELTKUNST

THE WORLD ART REVIEW

Les BEAUX-ARTS du MONDE

XXIII. JAHRGANG

*Illustrierte Zeitschrift
für Kunst, Buch, alle Sammelgebiete
und ihren Markt*

•
24 Nummern pro Jahr
•

•
BEZUGSPREIS: 1 Jahr hfl 38.50 - Halbjahr hfl 19.20 - Vierteljahr hfl 9.60
•

Verbreitet in über 30 Ländern

Redaktionelle Vertretungen in London, Paris, Wien, Amsterdam, Brüssel, Florenz, Madrid, Genf, Tel-Aviv, Johannesburg, New York, Mexiko, Buenos Aires und Melbourne.

Jährlich rund 1000 Abbildungen – In jedem Heft eine Uebersicht über alle massgebenden Kunstereignisse – Wertvolle Artikel von Kunstwissenschaftlern und Experten über alte und moderne Kunst, Antiquitäten, Kunstgewerbe und Kunstliteratur.

Es wird nirgendwo in Europa und der ihr zugänglichen Welt Kunst beurteilt und Kunst verkauft, ohne dass die „WELTKUNST“ als unvoreingenommener und unbestechlicher Ratgeber dabeisteht.

Bestellungen auf ein unentgeltliches Probeexemplar an:

KUNST UND TECHNIK VERLAGS-GMBH. - MUENCHEN 25

Lipowskystrasse 8 - Telefon 72621 - Telegramm-Adresse: WELTKUNST

